

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANA BİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS

ATATÜRK DÖNEMİNDE ANKARA’DA GÜNLÜK YAŞAM

Danışman
Yard. Doç. Dr. Türkan Başıyigit

Hazırlayan
Özlem Makbule Taşkiran

İZMİR-2013

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**ATATÜRK DÖNEMİNDE ANKARA’DA GÜNLÜK YAŞAM**” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

..... / / 2013

Özlem Makbule TAŞKIRAN

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün 27.05.2013 tarih ve 830/1 sayılı yönetim kurulu toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 30. Maddesine göre Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi **2011880007** numaralı **Özlem Makbule TAŞKIRAN**' ın "**ATATÜRK DÖNEMİNDE ANKARA' DA GÜNLÜK YAŞAM**" konulu Tezi' incelenmiş ve aday 12.06.2013 saat 11:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan savunmasından sonra 60 dakikalık süre içinde gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Ana Bilim dalından jüri üyelerince sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek adayın tezini başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

TEZ NOTU: 100 (100)

Yrd. Doç. Dr. Türkan BAŞYİĞİT

Başkan

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Emin ELMACI

Üye

Yrd. Doç. Dr. Ahmet MEHMETEFENDİOĞLU

Üye

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	1
SUMMARY.....	2
ÖNSÖZ.....	3
KISALTMALAR.....	4
GİRİŞ	5
I. ANKARA’NIN SOSYO -EKONOMİSİ.....	9
A- BAŞKENTİN SOSYAL YAPISI.....	9
1- Şehrin Nüfusunu Etkileyen Faktörler.....	9
a- Salgın Hastalıklar.....	9
b- Yangınlar.....	12
2- Şehrin NüfusYapısı.....	14
a- Genel İtibariyle Ankara’nın Nüfusu.....	15
b- Sosyal Tabakalaşma ve Azınlıkların Durumu.....	16
B- BAŞKENTİN EKONOMİK YAPISI.....	18
1- Ankara’da Tarım ve Hayvancılık.....	18
a- Gazi Çiftliği’nin Kuruluşuna kadar Ankara’da Tarım ve Hayvancılık Faaliyetleri.....	18
b- Gazi Orman Çiftliği’nin Kurulması ve Çiftliğin Tarım ve Hayvancılığa Katkıları.....	22
2- Ticari Faaliyetler ve Dönemin Ünlü Çarşı Pazarları.....	25
3- Sanayi.....	28
a- Atatürk Döneminde Başkent Ankara’da Sanayi Faaliyetleri.....	29
b- Atatürk Döneminde Kurulan Fabrikalar.....	32

	c- Şehirdeki Meslek Grupları.....	36
II.	EĞLENCE HAYATI.....	39
	A- BAYRAMLAR.....	39
	1- Milli Bayramların Kutlanması.....	40
	2- Dini Bayramların Kutlanması.....	43
	B- ÖRF VE ADETLER.....	45
	1- Düğün ve Sünnet Törenleri.....	45
	2- Seymen Alayı.....	48
	C- BAŞKENTTE EĞLENCE HAYATINA YÖNELİK MEKÂNLAR.....	49
	1- Ankara’da Konaklanılabilecek Yerler.....	49
	2- Yeme- İçme İhtiyacını Karşıl原因an Mekânlar.....	52
	3- Eğlence Mekânları (Barlar, Gazinolar, Balo Salonları).....	54
	4- Mesire Yerleri.....	57
	D- KÜLTÜREL AKTİVİTELER.....	59
	1- Dönemin Sinema, Tiyatro ve Opera Etkinlikleri.....	59
	2- Ankara’daki Kahvehaneler.....	63
	3- Kongreler ve Sergiler.....	64
	E- SPOR.....	65
	1- Ankara’da Futbol ve Ankara Stadyumunun İnşası.....	65
	2- At Yarışları ve Ankara Hipodromu.....	68
	3- Ankara’da Diğer Spor Dallarının Yeri.....	69
III.	ANKARA’DA BASIN VE YAYIN.....	73
	A- ANKARA’DA ÇIKARILAN GAZETELER.....	73
	1- Milli Mücadele’nin Yayın Organı “ Hakimiyet-i Milliye”.....	74
	2- Ankara’da Çıkarılan Diğer Gazeteler.....	77
	B- ANADOLU AJANSI.....	80
	1- Anadolu Ajansının Kuruluşu.....	81
	2- Anadolu Ajansının Görevleri ve Faaliyetleri.....	83
	C- ANKARA’DA ÇIKARILAN DERGİLER.....	85
	D- ANKARA’DAKİ İLK BASIN KURULTAYI.....	90
	E- ANKARA RADYOCULUĞU.....	93
IV.	ANKARA’NIN MİMARİSİ.....	97

A- ANKARA ŞEHREMANETİNİN KURULMASI VE YENİ	
ANKARA PLANLARI.....	98
1- Ankara Şehremanetinin Kurulması.....	98
2- Ankara'nın İlk Planı “ Lörcher”.....	99
3- Jansen Planı ve Uygulanışı.....	101
B- ANKARA'DA İNŞA EDİLEN BİNALAR.....	103
1- Resmi Binalar.....	103
a- Meclis Binaları.....	103
b- Elçilikler.....	105
c- Bakanlıklar.....	106
d- Bankalar.....	107
e- Eğitim Kurumları.....	109
f- Sağlık Kurumları.....	112
g- Müzeler, Kütüphaneler, Sergi ve Halkevi.....	113
h- Anıtlarve Meydanlar.....	115
i- İstasyon Binaları.....	116
j- Barajlar.....	116
2- Sivil Mimari.....	117
C- ALTYAPI HİZMETLERİ VE AĞAÇLANDIRMA	
ÇALIŞMALARI.....	118
1- Ankara'da Altyapı Hizmetleri.....	119
a- Kanalizasyon, Su ve Elektrik Tesisatı Çalışmaları.....	119
b- Ankara'ya Telefonun Girişi.....	120
2- Ankara'da Ağaçlandırma Çalışmaları.....	121
SONUÇ.....	124
KAYNAKÇA.....	125
EKLER	

TABLO DİZİNİ

Tablo: 1.1 1927 Nüfus Sayımına göre Ankara’da Nüfusun Dinlere göre Dağılımı.....	17
Tablo: 1.2 1913 Tarım Sayımına göre Ankara’da Yetiştirilen Ürün Türlerine göre Üretim (Ton).....	20
Tablo: 1.3 1913 Tarım Sayımına göre Ankara’da Bulunan Hayvan Miktarı.....	21
Tablo: 1.4 1932 Yılında Ankara’da Teşvik-i Sanayi Kanunu’ndan Yararlanan İşyeri Sayısı.....	31

ÖZET

Atatürk'ün Ankara'yı başkent ilan etmesinden hayata gözlerine yummasına kadar geçen 15 yıllık süreçte Ankara günlük yaşam adına pekçok değişiklikler yaşamıştır. Bu değişiklikler arasında sosyo-ekonomi, eğlence hayatı, basın ve mimari en çok dikkat çeken konular olmuştur.

Ankara'nın sosyo-ekonomik yapısına bakıldığında; Osmanlı İmparatorluğu döneminde bir kasaba nüfusu kadar nüfusa sahip olan Ankara, savaşlar, salgın hastalıklar gibi birtakım olaylar neticesinde hızlı bir nüfus kaybına uğramıştır. Bu nüfus kaybı Ankara'nın başkent ilan edilmesinden sonra ise bu duruma paralel olarak düzene girmiş ve hızlı bir artış yaşanmaya başlamıştır. Nüfus yapısındaki bu değişim aynı şekilde ekonomide de kendisini göstermiştir. Özellikle Atatürk'ün yapılışını hergün denetlediği Gazi Orman Çiftliği bu artışta ön plana çıkan detay ve artışın asıl nedeni olmuştur.

Başkentte eğlence hayatı ise 1920'li yıllarda birkaç otel ve lokantadan ibaret iken, bu yılların ortalarından itibaren çok yönlü bir seyir izlemiştir. 1930'lara gelindiğinde Ankara eğlence hayatı açısından neredeyse İstanbul ile yarışacak seviyeye gelmiştir. Ancak bu seviyeye hiçbir zaman eşitlenememiştir.

Ankara'da günlük yaşam adına basın hiçbir zaman İstanbul basını kadar etkili olamazken, Hakimiyet-i Milliye ve Anadolu Ajansı gibi basının iki önemli unsurunun Kurtuluş Savaşı'na ve Türk basınına katkıları elbette göz ardı edilememektedir.

Günlük yaşamın ve başkent olma sürecinin en önemli aşamalarından kabul edebileceğimiz mimari de Atatürk'ün üzerinde önemli durduğu konulardan biri olmuştur. Ankara Şehremaneti'nin kurulmasıyla başlayan bu imar süreci, 1930'larda Ankara halkının ihtiyacını karşılayacak, Ankara'yı Avrupa devletlerinin başkentleriyle yarışacak seviyeye gelinceye kadar devam etmiştir.

Genel olarak bu çerçevede ele alınan Ankara günlük yaşamı, içeriğindeki ilginç detaylarla dikkatleri üzerine toplayacak niteliklere sahip olmuştur.

SUMMARY

In the 15 years since Atatürk declare Ankara as the new capital city and his death many thing regarding the daily life in Ankara had been changed. Especially the socio-economic, entertainment, press and architectural changes of the city had been the most noticeable ones.

Regarding the socio-economic structure Ankara was a small town during the Ottoman Empire and lost half of its habitants due to war and epidemic. After the declaration as capital city this has changed and a fast increase of population had begun. This change in the population also changed the economy of the city. The Gazi Orman Ciftligi, a forest farm, which foundation was monitored daily by Atatürk himself was an important detail and the main driver of this increase. While the entertainment culture in the twenties of the last century consist only of a few hotels and restaurants it changed in many way after the middle of that decade. In the thirties it almost achieved a level to compete with Istanbul but never reached its level. Although Ankara's press has never been as effective as the Istanbul press, the important contribution of institutions like Hakimiyet-i Milliye and Anadolu Ajansi to the liberation war and the turkish press development cannot be ignored.

The architecture which can be regarded as one of the most important processes of the change in the daily life of Ankara was always very important to Atatürk. The reconstruction process which began with the foundation of the Ankara Sehremaneti met the requirements of the population and continued until it came to the level to compete with European capital cities.

Look at it in this context, Ankara's daily life has always drawn attention with its interesting details.

ÖNSÖZ

Atatürk Türkiye Cumhuriyeti'ni kurduğu andan itibaren modern bir başkent yaratmayı amaçlamıştır. “ Atatürk Döneminde Ankara’da Günlük Yaşam” adlı bu çalışmada da Ankara’nın modern bir başkent olma sürecinde yaşanan gelişmeler, şehrin o döneme ilişkin sosyal hayatı bütün detaylarıyla ele alınmış ve aktarılmaya çalışılmıştır.

Çalışma Ankara’nın Sosyo-Ekonomisi, Eğlence Hayatı, Ankara’da Basın ve Yayın, Ankara’nın Mimarisi olmak üzere 4 bölümden oluşmuştur. Atatürk Dönemi Ankarası’nın günlük yaşamı ile ilgili detayları incelemek ve bu detaylara çalışmamda yansıtmak benim için keyif verici olmuştur.

Yüksek Lisans’ta bu aşamaya gelinceye kadar üzerime pekçok ismin emeği geçmiştir. En başta yüksek lisans yapmama vesile olan enstitü müdürümüz Prof. Dr. Kemal Arı’ya teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmam boyunca benden desteklerini hiç eksik etmeyen Yard. Doç. Dr. Hale Sucuoğlu ve onun biricik kızı Melis’e, değerli hocam Yard. Doç. Dr. Mehmet Emin Elmacı’ya bu desteklerinden ötürü teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Okul hayatım süresince benim kahrımı çeken, maddi-manevi her açıdan beni destekleyen, her anımda benim yanımda olan canım aileme; hayatımın dönüm noktası diyebileceğim bir dönemde hayatıma giren, bu değerli çalışmanın asıl nedeni olan, güleryüzlü ve saygıdeğer hocam Yard. Doç. Dr. TÜRKAN BAŞYİĞİT’e teşekkür eder ve saygılarımı sunarım.

Özlem Makbule TAŞKIRAN

İzmir-2013

KISALTMALAR

s.	Sayfa
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
B.C.A.	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
y.y.	Yüzyıl
haz.	Hazırlayan
No:	Numara
Der.	Derleyen
v.d.	Ve diğerleri
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
T.B.M.M.	Türkiye Büyük Millet Meclisi
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
TMMOB	Türk Mühendis ve Mimarlar Odaları Birliği
Dr.	Doktor

GİRİŞ

Ankara'nın tarihi çok eski zamanlara dayanmaktadır. Şehrin ne zaman kurulduğu hakkında kesin bir fikre sahip olunmamakla birlikte, efsaneler Ankara'nın Frigya kralı Midas tarafından kurulduğuna işaret etmektedir. Bu dönemde küçük bir şehir olan Ankara, özellikle Anadolu'nun Roma istilasına uğramasıyla önem kazanmaya başladı. Romalılar bu şehri büyük, gösterişli binalarla donattı¹. Bu dönemde Ankara iç işlerinde bağımsız, dış işlerinde Roma İmparatorluğu'na bağlı bir şehir olarak yönetildi. İmparator Augustus döneminde (M.Ö. 30-M.S. 14) kent en parlak dönemini yaşadı². Bu parlak dönemden sonra Roma İmparatorluğu'nun gerilemesine paralel olarak Ankara'da da bir gerileme söz konusu oldu ve M.S. 334 yılından itibaren kent Bizans kaderine terk edildi. İmparatorluğun gücüne göre şehir yaşamını sürdürdü. Bu nedenle de Bizans'ın zayıfladığı dönemlerde Sasanilerin, Arapların, Türklerin baskısına maruz kaldı. Şehrin yönetimi 1073'te Osmanlı'nın şehri ele geçirmesine kadar geçen süreçte sürekli el değiştirdi. Timur-Yıldırım mücadelelerine tanık olan Ankara stratejik olarak önemli olduğunu gösterirken, idari ve kültürel açıdan Orta Anadolu'nun diğer şehirleriyle yarışacak düzeyde değildi. Ancak ticari açıdan önemli bir konuma sahipti³. Bu durum kendini Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselişine paralel olarak elbette ki gösterecek ve tarih yine tekkerrür edip Roma döneminde yaşanan yükseliş ve çöküş Osmanlı döneminde de Ankara'nın yakasını bırakmayacaktı.

16. y.y. başlarında önemli bir ticaret merkezi olan Ankara bu yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı'nın içte ve dışta yaşadığı olumsuzluklar neticesinde önemini kaybetmeye başlamışsa da 19. y.y.'a kadar konumunu korudu. 19. y.y.'da imzalanan 1838 Balta Limanı Ticaret Antlaşması neticeleri Ankara'nın özellikle tiftik üretiminde çöküşünü hızlandırdı. 1812 yılında tiftik alanında var olan 1000 tezgahtan 1 tanesi dahi antlaşma sonrasında ayakta kalamadı. 19.y.y. ortasında okkası 60 kuruş olan tiftiğin fiyatı bu yüzyılın sonunda maalesef 8-10 kuruşa düştü. Bu ekonomik çöküş beraberinde kıtlığı, hastalıkları, toplu ölümleri getirirken,

¹ Mehmed Şerif, “*Ankara*”, Anadolu Mecmuası, 1339 Teşrinievvel, s. 351-352.

² Yücel Yaman, “*Ankara*”, Yurt Ansiklopedisi, Cilt 1, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1981, s. 527.

³ Tuğrul Akçura, *Ankara Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti Hakkında Monografik Bir Araştırma*, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, Yayın No: 16, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara, 1971, s.16.

nüfusta önemli değişmelere sebep oldu⁴. 1890 yılına gelindiğinde 17.992 müslüman, 1.565 Ortadoks Rum, 7.855 Ermeni, 413 Musevi ile birlikte toplamda 27.825 kişi Ankara'nın nüfusunu oluşturmaktaydı. 1906-1907 kışının sert geçmesi bu nüfusun gıda ihtiyacının karşılanmasında sıkıntılar yaşattı. İmparatorluğun genelinde yaşanan ekonomik, siyasi buhran Ankara'da da etkisini gösterdi ve halk yakacak odun, yiyecek ekmek bulamaz hale geldi. Bu duruma Balkan Savaşı da eklenince Ankara kara günlerini yaşamaya başladı⁵. Savaş sırasında şehrin merkezinde ve köylerinde Türk nüfusunda azalma söz konusu olurken, limanlara tarım ürünü ve ticaret mallarını taşıyan tren istasyonu asker taşır hale geldi. Savaş sonunda yapılan nüfus sayımında nüfus miktarındaki azalma kendisini 27.550 kişilik nüfus verisiyle gösteriyordu⁶.

Balkan Savaşları sonrasında dünya büyük bir savaşa sürükleniyordu. Bu savaş rüzgarı Balkan Savaşları'nda önemli kayıplara uğrayan Osmanlı İmparatorluğu'nu da etkileyecekti. Uluslararası arenada yalnız kalan Osmanlı İmparatorluğu Almanya'nın yanında savaşa girdi ve 1914 yılında seferberlik ilan etti. Anadolu'nun dört bir yanından olduğu gibi Ankara'dan da pekçok genç cephelere sevk edildi. Bu durum Ankara gibi küçük yerleşimlerde ekonomik ve psikolojik sorunlara neden oldu. Yaşanan mağlubiyetlerle birlikte pekçok insan hayatını kaybederken, Ankara'da 1917 yılında yaşanan yangın Ankara'nın geniş bir bölgesini yoketti. Yangın sonrasında evleri yananların bir kısmı yakınlarının yanına yerleşirken, kalan kısmı göç etmek zorunda kaldı. Şehrin nüfus miktarında bu nedenlerden ötürü dalgalanmalar yaşandı⁷.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında pekçok insanın hayatını kaybetmesiyle birlikte, açlık, sefalet baş gösterdi. Dünyanın içinde bulunduğu bu buhran içerisinde A.B.D başkanı Wilson yeni dünya düzenini oluşturmak ve barışı sağlamak amacıyla 14 Nokta olarak anılan Wilson Prensiplerini açıkladı. Bunun sonrasında İtilaf Devletleri barış görüşmelerine başladı ve İngiltere temsilcisi Amiral Calthrope ile Osmanlı temsilcisi Rauf Bey'in arasında 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalandı. Bu

⁴ Akçura, **a.g.e.**, s. 18-20.

⁵ Sevgi Aktüre, “*1830'dan 1930'a Ankara'da Günlük Yaşam*”, Tarih İçinde Ankara, Cilt II, Aralık 1998 Seminer Bildirileri, Der.Yıldırım Yavuz, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara, 2001, s.54.

⁶ Abdülkerim Erdoğan, Gökçe Günel, **İstiklal Savaşında Ankara**, Ankara Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı, Ankara Tarihi ve Kültür Dizisi: 3, Ankara, 2007, s. 32.

⁷ Aktüre, **a.g.m.**, s. 55-56.

mütarekenin ağır şartları karşısında ezilen Osmanlı İmparatorluğu antlaşmanın 7. Maddesine dayanılarak işgal edilmeye başlandı. Bu durumdan Ankara’da nasibini aldı. İstanbul’dan gelen İngiliz askerleri Ermenilerin haklarını koruma bahanesiyle Aralık 1918’de Ankara garını zaptetti. Halk İngilizlere tepki göstererek onlara boyun eğmedi. Bu direnişe vali ve memurlar da katıldı⁸. Ancak İstanbul Hükümeti’nin izni doğrultusunda İngiliz birlikleri Cebeci Demirlibahçe’ye yerleştirildi. Bundan kısa süre sonra ise Fransız birlikleri Şehirbahçesindeki yapılara yerleşti. Karargah olarak da Birinci Meclis Binası’nı kullandı. Bu durumdan haberdar olan Mustafa Kemal Paşa İstanbul’da Yirminci Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa’yla görüşme yaptı. Görüşme sonrasında Yirminci Kolordu’nun Ankara’ya taşınması kararlaştırıldı. Bir süre sonra Ali Fuat Paşa komutasındaki 3500 kişilik askeri birlik Ankara’ya ulaştı. Ali Fuat Paşa ilk olarak şartlar gereği vali Muhittin Paşa’yı ziyaret ettikten sonra konaklayacağı yere yerleşti. Bu durum halk tarafından memnuniyetle karşılandı⁹. Ermeni çetelerin bir süre sonra İngilizlerden buldukları destekle Ankara’da toplanmaya başlamaları Ali Fuat Paşa’yı düşündürmeye başlamıştı. Mustafa Kemal Paşa ile yaptığı görüşmeler sonrasında birlikteki askerlerin sayısını arttırmaya başladı¹⁰. Ankara’da bu gelişmeler yaşanırken, İstanbul’un, sonrasında İzmir’in işgali tüm yurdu ayağa kaldırmıştı ki vatanı kurtarmak amacıyla yanıp tutuşan Mustafa Kemal Paşa’nın imdadına Samsun’da yaşanan asayiş bozukluğu yetiştirdi. Dokuzuncu Ordu Müfettişliği göreviyle Samsun’a gönderilen Mustafa Kemal Paşa tereddüt etmeden bu görevi kabul etti¹¹.

19 Mayıs 1919’da Samsun’a varan Mustafa Kemal Paşa Ankara’da ki Ali Fuat Paşa’ya gönderdiği telgrafta Samsun’a geldiğini, kendisiyle sıkı iletişim kurmak istediğini, birkaç gün sonra Havza’ya geçeceğini belirtiyor, Ankara’ya ne zaman geleceklerinin ise belli olmadığını bildiriyordu¹². Bu görüşme sonrasında topladığı Havza, Amasya, Erzurum ve Sivas Kongreleri ile halkta milli bir direniş ruhu oluşturan Mustafa Kemal Paşa Sivas Kongresi’nde alınan karar ile vatanın bütünü

⁸ Erdoğan, Günel, **a.g.e.**, s. 56-57.

⁹ Erdoğan, Günel, **a.g.e.**, s. 59-61.

¹⁰ Erdoğan, Günel, **a.g.e.**, s.68.

¹¹ Ergün Aybars, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 52, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1987, s. 134.

¹² Mustafa Kemal Atatürk, **Söylev**, Haz: Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Çağdaş Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1979, s. 34.

temsil eden Temsil Heyeti başkanlığında Milli Mücadele’yi resmen ilan ediyordu¹³. Ancak mücadelenin yürütüleceği bir karargah merkezine ihtiyaç vardı ki bu yer Mustafa Kemal Paşa’nın baştan beri aklında olan şehir “Ankara”ydı. Bu kentin önemini ve gerekliliğini Nutuk’ta şu şekilde belirtiyordu: *“İşleri bütünüyle yönetip yürütme sorumluluğunu yüklenenler, en önemli hedefe ve en yakın tehlikeye, elden geldiğince yakın yerde bulunurlar. Yeter ki bu yaklaşıma, genel durumu gözden uzak bırakacak ölçüde olmasın. Ankara bu koşulları üzerinde toplayan bir noktadaydı”*¹⁴.

Stratejik açıdan önemli bir konuma sahip olan Ankara sosyal açıdan 1917’de yaşanan yangın ve salgın hastalıklar nedeniyle çöküntüye uğramış bir kent görüntüsü sergiliyordu. Osmanlı Hükümeti tarafından unutulmuş bir kent olan Ankara’ya Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Temsil Heyeti’nin 27 Aralık 1919 günü girmesi bu nedenle büyük umutlara neden olmuştu. Bugün bir şehrin küllerinden doğuşun yıldönümü olacaktı. Ankara artık Milli Mücadelenin merkezidi ve merkezin başında da büyük lider Mustafa Kemal Paşa vardı. İstanbul’da toplanan Meclis-i Mebusan’ın İngilizler tarafından kapatılması sonucunda Ankara’da bir meclis açılması fikri ise Ankara’yı resmen bir hükümet merkezi yapıyordu. 23 Nisan 1923’te Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılması sadece Ankara için değil tüm Türk milleti için bir dönüm noktası oluşturuyordu. Bir bakıma ileride kurulacak devletin yönetim biçimi dünyaya ve Osmanlı Hükümetine ilan ediliyordu. Milli Mücadele’nin büyük bir başarıyla sonuçlanması, Lozan Barış Antlaşması ile savaşın meyvelerinin alınması sonrasında Türk milleti yeni bir döneme giriyordu. Bu yeni dönemde devletin siyasi anlamda bir merkeze ihtiyacı vardı. Mustafa Kemal Paşa bu ihtiyacı 13 Ekim 1923’te Ankara’yı başkent ilan ederek karşıladı. 17 Ekim 1923 tarihli 2/188/747 numaralı yasa tasarısına göre, 12 Ekim TBMM’nin 12/10/39 tarihli toplantısında Ankara Türkiye Devleti’nin idare merkezi olarak kabul edilmiş ve bu durum bütün bakanlıklara bildirilmişti¹⁵. Milli Mücadele’nin lideri Mustafa Kemal Paşa yeni bir başkent yaratacaktı. Mustafa Kemal Paşa’nın küllerinden doğuracağı bu başkent tüm dünyanın odak noktası olacaktı.

¹³ Aybars, a.g.e., s.178.

¹⁴ Atatürk, a.g.e., s.158.

¹⁵ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi 030.00.122.866.4

I. ANKARA’NIN SOSYO-EKONOMİSİ

Bir devletin gelişmesinin en temel koşulları nüfus ve ekonomidir. Bu iki koşulu özele uyarladığımız takdirde bir şehrin de gelişmesinde elbetteki bu iki koşul başlıca etkenler olarak karşımıza çıkacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu’nda içte ve dıştaki yanlış devlet politikaları, Batılı güçlerin Osmanlı üzerindeki ekonomik çıkarları ve uyguladıkları sömürgecilik politikaları özellikle 17. Yüzyılın sonlarından itibaren imparatorluğu ekonomik çöküntüye sürüklemiştir. Ekonomik çöküntü özellikle günümüz Avrupa devletlerinin de büyük endişesi olan nüfus sorununu beraberinde getirmiştir ki bu iki sonuç çerçevesinde Osmanlı İmparatorluğu hızla yıkılma sürecine girmiştir.

Osmanlı’nın içinde bulunduğu buhran özellikle de tarım ve hayvancılıkla geçinen küçük yerleşim yerlerini etkilemiştir. Bundan nasibini alan yerleşim yerlerinin başında ise Ankara gelmektedir. Bozkır kasabası görünümündeki Ankara’da I. Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan Kurtuluş Savaşı ile birlikte ciddi anlamda nüfus kaybı olmuş, 19. Yüzyıldan itibaren kopma noktasına gelen ekonomi faaliyetleri tamamen çöküntüye uğramıştır. Mustafa Kemal Paşa savaş sonrasında Ankara’yı başkent ilan ederek şehrin kara talihini yıkmak için ilk adımını atmıştır. Sonrasında nüfusu arttırma, ekonomiyi baştan yapılandırma çalışmaları ile başkent halkını iyi hayat koşullarına kavuşturmaya başlamıştır. 1923’te başlayan özellikle 1930’lardan sonra hız kazanan bu süreç şu şekilde ilerlemiştir:

A- BAŞKENTİN SOSYAL YAPISI

1- Şehrin Nüfusunu Etkileyen Faktörler

Ankara’nın başkent ilan edilmesinden sonra başlayan nüfusu arttırma politikaları bazı olaylar nedeniyle Ankara’nın nüfusunda dikkate değer bir şekilde dalgalanmalara neden oldu. Bu dalgalanmaların nedenlerini detaylı olarak inceleyecek olursak;

a- Salgın Hastalıklar

20. yüzyılın başlarında Ankara’da nüfusu etkileyen yaygın hastalıkların başında grip ve sıtma geliyordu. Özellikle sıtma en baş düşmandı. Bu hastalığın Ankara başta olmak üzere Anadolu’nun bazı yerleşim yerlerinde yayılmasının nedeni olarak I. Dünya Savaşı sonrasında Hicaz ve Irak gibi cephelerde savaşan askerlerin bu yerleşim yerlerine geri dönmesi gösteriliyordu. Daha sonra Kurtuluş

Savaşı'nın da başlaması hastalığın tedavisini ve çözümünü mümkün kılamamıştı. Bu durum Ankara'da sıtma hastalığına yakalanan insanların oranını oldukça arttırdı. 1917- 1925 yılları arasında bu oran %40- %90 civarındaydı¹⁶.

Sıtma oranlarının artması sonucu savaş sonrasında Atatürk'ün teşvikleri doğrultusunda 1925 yılında sıtma ile mücadele kanunu çıkarıldı. Aynı yıl Trahomla mücadele kanunu da yürürlüğe girdi. 1930 yılında Umumi Hıfzısıhha Kanunu da salgın hastalıklara karşı koruyucu önlemler neticesinde yürürlükte yer aldı¹⁷.

Sıtma ile mücadele kanunu sonrasında ise Ankara'da sıtma ile mücadele merkezi açıldı. Bu mücadele merkezinde bir reis ile labarotuar şefi mevcuttu. Ayrıca bu mücadele merkezi 4-5 daireye ayrılmaktaydı. Hastalar bu merkezde Nisan ve Ekim aylarında tedavi edileceklerdi. Mücadele merkezi hastaları tedavi etmenin yanı sıra lağım ve çukurları kapatmakla, bataklıkları kurutmakla görevliydi¹⁸.

Sıtma ile mücadele neticesinde 1925 yılında sıtma ile mücadele merkezinin dışında tedavi hizmetlerini karşılamak amacıyla üç hastahane açıldı. Bu hastahanelerin çalışma saatleri şu şekildeydi:

Gureba Hastahanesi'nde 10-12, Ankara şehremaneti binası dahilinde 10-12 ve 2-5, Hacı Musa Cami-i Şerif kabrinde çocuk yuvasında 10-12 saatleri arasında. Bu saatler arasında sıtma hastalarının tedavisi mümkün olabilecekti¹⁹.

Hastahanelerin açılması sorunun çözümü için yeterli olmayacaktı bu nedenle de sorunun köküne inilmesi gerekti. Bu amaç doğrultusunda Sıhhiye Vekâleti Ankara ve civarında sıtmaya neden olabilecek ne kadar bataklık varsa kurutulması kararı aldı. İlk olarak da Babaharman bataklığının kurutulmasıyla işe başlandı²⁰. Sorun 1935'lere kadar aralıklı olarak şiddetini azaltıp arttırsa da hastalık çok sayıda insanın ölümüyle sonuçlanmıştı. Bu durum Ankara nüfusundaki dalgalamaların temel kaynağı haline gelmişti ki bu 1935 yılında hastalığın tedavisi için memur yetiştirilmek üzere kurs açılması kararı alındı. Kursu baş vurabilmek için gerekli

¹⁶ Fatih Tuğluoğlu, " *Türkiye'de Sıtma Mücadelesi (1924-1950)*", Türkiye Parazitoloji Dergisi, 32(4), Aksaray, 2008, s. 353.

¹⁷ Mustafa Öztürk, " *Cumhuriyet Döneminde Sağlık Hizmetleri*", Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, Sayı:6, Isparta, 1999, s.38.

¹⁸ İlter Uzel, " *Sağlık*", Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü 1920-1938, Cilt 1, Birinci Baskı, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 2009, s.318-319.

¹⁹ Hakimiyeti Milliye, 1 Ramazan 1343 /26 Mart 1925

²⁰ Tuğluoğlu, **a.g.m.**, s. 355.

şartlar ise 6 Son Kanun (Ocak) 1935 tarihli Hakimiyeti Milliye gazetesinde “Ankara Sıtma Mücadele Reisliğinden:” başlıklı haber ile şu şekilde sıralanmıştı:

“Sıtma mücadelesi için sıhhat memuru yetiştirmek üzere:

Reisliğimiz tarafından 15 Kanunisani 1935 de bir kurs açılacaktır. Bir ay sürecek olan bu kursa, aşağıda yazılı şartlara haiz olanlar kabul olunur.

1. Türk olmak
2. Sıhhati yerinde bulunmak vücudunda bir arızası olmamak
3. Askerlikle alâkası olmamak
4. Yaşı (35) den yukarı olmamak
5. Eyi ahlâk sahibi olmak hiç bir mahkûmiyeti bulunmamak
6. Eski Rüştîye veya o derecede tahsilini bitirmiş olmak (daha yüksektahsil görmüş olanlarla lisan bilenler tercih olunur.)

Kurs için en çok (30) kişi alınacaktır. Müracaat edenlerin adedi (30) u geçtiği takdirde; talipler arasında ayrıca müsabaka imtihanı yapılacaktır.

Arzu edenler: lazım olan nüfus tezkeresi, sıhhat raporu, mektep şehadetnamesi, hüsnü ahlâk mazbatası ve askerlik vesikalariyle ve üç tane fotoğrafla beraber şimdiden Ankara Sıtma Mücadele Reisliğine müracaat edip kayıt olabilirler”²¹.

Ankara’da sıtma hastalığı bu yönde bir seyir izlerken halkın içinde farklı hastalıklarla da mücadele söz konusuydu. Bunlar tifo ve veremdi. Tifonun özellikle 1929 yılında yayılması üzerine, sıhhat vekili Cumhuriyet gazetesine verdiği demeçte son dönemde tifonun yayıldığını, ancak halkın telaşa kapılmaması gerektiğini özellikle Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında vakaânın azalmaya başladığını bildiriyordu²². Bu ifadeden anlaşıldığı kadarıyla sıtma karşısında tifo Ankara halkının sağlığını tehdit etmiyordu. Ancak varlığı da nüfus miktarına etkisi de tamamen inkar edilemezdi.

Verem ise Ankara’da varolan salgın hastalıklardandı. Ancak 1920’li yılların sonuna kadar başkent Ankara’da veremle mücadele adına pek bir şey yapılmamıştı. 1932 yılında veremle mücadele için yeni bir nizamname hazırlandı. Bu nizamnamenin hazırlanmasıyla görevli doktor Tevfik Salim Paşa verdiği demeçte Veremle Mücadele Cemiyetlerinin tek çatı altında toplanacağını ve bu

²¹ Ulus, 6 Sonkanun (Ocak) 1935.

²² Cumhuriyet, 15 Eylül 1929.

cemiyetin Türkiye Verem Milli Mücadele Cemiyeti adını alacağını bildiriyordu²³.Başkentin de önemli eksikliklerinden biri bu cemiyetin kurulmasıyla birlikte giderilecekti.

Atatürk döneminde uygulanan başarılı sağlık politikaları ile Ankara’da salgın hastalıklarda önemli yol katedilmişse de cumhuriyetin çok öncesinde başgösteren salgın hastalıkları bu kadar kısa sürede çözüme kavuşturulması elbetteki mümkün olmadı. Bu nedenle 1930’lu yılların sonlarına kadar çok sayıda insan hayatını kaybetti. Bu durum da Ankara’nın nüfus yapısında önemli değişimlere neden oldu.

b- Yangınlar

Salgın hastalıklar daha önce de belirttiğimiz gibi Ankara nüfusunu etkileyen faktörlerdendir. Bununla birlikte nüfusu etkileyen önemli faktörlerden bir diğeri de kuşkusuz yangınlardı. Özellikle 1917 ve 1929 yangınları Ankara’yı maddi manevi zarara uğrattı.

Ankara 1881 yılında yaşadığı büyük yangından sonra sosyo-ekonomik açıdan imparatorluğun içinde eski önemini yitirmişti. Bu durum 1917 yılında çıkan yangın sonrasında etkisini daha da arttırdı ve iki gün iki gece süren bu korkunç yangın sonrasında Ankara’nın ticaret merkezleri olan Hisarönü mahallesi, Çıkırıkçılar Yokuşu, Bedesten, Saraçlar Çarşısı, At Pazarı kül oldu.Bu yangın Ankara’nın nüfus yapısını etkilediği gibi ekonomisini de altüst etti. Yangından sonra şehir unutulmaya yüz tuttu²⁴. Yangını Vehbi Koç şu şekilde anlatıyordu:

“Durgun bir gecenin altında alev diliyle karanlık göğü yalamak isteyen, fakat erişemeyen o miskin, kudretsiz yangın başlangıcına benim gibi galiba kimse de ehemmiyet vermemişti. Tekrar dalar gibi olmuştum, seslerin fazlalaşması merakımı uyandırdı; etrafıma yeniden bakmak üzere yatağımdan doğrulur doğrulmaz uğursuz bir ışığın, uzakta çehremi korkunç bir kızılılıkla aydınlattığını duydum. Tutuşan evin bağrından havaya coşkun bir fıskiye kuvvetiyle ateş ve kıvılcım fışkırıyor, Ankara’nın siyah böğründe bu yangın kan yerine alev ve pıhtı yerine tutuşmuş yongalar saçan efsanevî bir dev yarasına benziyordu. Sanki bu kara dev ıstırabındankıvrıyor ve

²³ Cumhuriyet, 6 Kanunisani (Ocak) 1932.

²⁴ Suavi Aydın, Kudret Emiroğlu v.d., **Küçük Asya’nın Bin Yüzü: Ankara**, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s.336.

nefesleri etrafa büklüm büklüm, halka halka,duman halinde yayılıyordu; tüyler ürpertici bir hışiltı da g  yag  ğs  n  n içinden çıkıyordu.

- Bereket ki r  zg  r yok... dedim.

Evet, hava   lg  nd  , bu bir   mit idi. Fakat r  zg  r ne kadar olmasagene, kar  şılıklı iki evin pencerelerinden kom  şuların kolaylıkla konuştukları değil, hatt   el sıkıştıkları dar sokakları ve kavhalini almış cumbaları düşünerek bu ateşin elli, altmış evin hakkından geleceğini hesaba katmak lazımdı. Nitekim birinci ev yanındakine kızıl ve kızgın kollarını çılgın bir     k gibi doladı;   tekikabahatli ma  ukasına k  sm    bir ceng  ver sal  betiyle (kuvvetiyle)yerinde duruyor, aldırmiyordu. Fakat diğeri kollarını dahafazla sarıyor, abanıyor, ateş buselerini sevgilisinin vücudu üzerinde mütemadiyen dolaştırıyor, kendisine rametmek istiyordu. Birden o evin de i  in için yandığını camlarının arkasından gördüm. Bana bir aralık sallanıyor gibi geldi; sonra bir anda damı çatladı ve yarım saattir sinesinde toplanıp biriken ateş bir bomba sadasıyla beraber göğe serpildi. Artık bundan ötesi müthiş bir oburluktu. Her dam diğerine alevlerini kucak kucak ikram ediyor, kulakları rahatsız eden bir   apırtı arasında dumandan eller ateşten meyveleri yutuyor,   ğ  r  yor,koşuyor, gene yiyor, gene sömürüyor, evler purpur tuvaletlerini giyerek bu misilsiz cehennem ziyafetinden hissesini kapıyor, k  m  n   alıyordu. Yangının esrarengiz bir sirayeti vardı. Giyindim, seyrine koştum. Ben oraya varıncaya kadar sekiz, on ev çoktan kızıl birer k  l yığını kesilmişti. Bir saate varmadan ateş dört, beş kola ayrılmış,hatt   perendeler atarak damdan dama sıçramaya, mesafeler a  maya,harikalar göstermeye başlamıştı. Hatt   r  zg  r yoktu. Fakat bir damla su da yoktu. Ateş arttıkça havadamevziibir r  zg  r h  sıl oldu; tahta parçaları yerlerinden koparak mincınıkla atılmış gibi vızlayarak gökte bir mitralyöz harbi yapıyordu.

Sabah olurken yangın sade birçok kola değil, birçok mahalleyede ayrılmıştı. Derken sedyeler, yani yaralılar ve yanıklar da meydancıklara doldu. Eşya nakline darlıktan dolayı imk  n yoktu; insanların g    geçtiği sokaklar, mesela bir piyano veya kanape ile tıkanıveriyordu.Civardan getirilen amele taburları birkaç saat faaliyettensonra tabıtuveandan kesildi. Artık yangını söndürmeye kimse çalışmıyordu. Hatt   eşya kurtarmaya çalışanlar da azalmıştı. Halkcanını veya   oluk çocuğunu

*kurtarabilmekten başka bir şey düşünmeyecek hale gelmişti.”*²⁵. Koç her yeri yakıp yıkan, insanları evsiz bırakan, Ankara’yı adeta yanıp kül eden bu yangının iki gün iki gece devam ettiğini, sonunda yanacak bir şey kalmayınca sona erdiğini belirtiyordu²⁶. 1917 yangınının dehşeti tüyleri diken diken ediyordu. Halkın perişanlığı imparatorluk ve savaş dönemi Ankarası’nda dikkat çekerken, çaresizliğin verdiği yakarışlar kulaklarımızı çınlatmaktaydı. İnsanın kanını donduran bu olayın benzerini Ankara bir kez daha yaşayacaktı ki o da 1929 yangınıydı.

19 Temmuz gece yarısından sonra saat bir buçukta çıkan bu yangının söndürülmesi hiç de kolay olmamıştı. Rüzgarlı bir havanın olmasından ötürü alevler hızla Postahane civarına, İtfaiye karakoluna ve Balık Pazarı yönlerine doğru ilerliyordu. Balık pazarında şiddetini arttırıyordu. Durumun öneminin farkında olan Mustafa Kemal bütün birimleri seferber etti. Gazi söndürme işlemlerini bizzat kendisi yönetirken, yakınlarını, evlerini, eşyalarını kaybeden halkın endişesi ise dikkat çekiciydi²⁷. Ertesi gün de devam eden yangının bilançosunu Cumhuriyet gazetesi 21 Temmuz 1929 tarihli sayısında 130 bin lira olarak açıklıyordu. Yangın madurlarına Hilaliahmer 2000 lira verirken, evsiz kalan 130 aileden 120’si bağ evlerine yerleştirildi. Bütün bu yaşananlar sırasında Gazi hep yangın bölgesinde bulunup, gelişmeleri takip etti²⁸.

Ankara’da felaket olarak nitelendirilebilecek olan bu iki yangın Ankara’yı maddi-manevi çöküntüye uğrattırırken, yaşanan kayıplar nüfusun dengesini alt üst etti. Yaşanan bu acı olaylar elbetteki Ankara’da yeni bir dönemin başlamasına ve nüfus yapısında değişimlere neden olacaktı.

2- Nüfusun Yapısı

Osmanlı İmparatorluğu’nun çökmesi, yaşanan savaşlar, yangınlar salgın hastalıklar Ankara’da nüfus yapısında değişimlere neden olmuştu. Bu değişimlerle birlikte 1927 nüfus sayımına kadar Ankara nüfusu hakkında net bir şey söylenememektedir.

19. yüzyılın başlarında Ankara’nın toplam nüfusu 27.822 idi. Bu nüfusun büyük çoğunluğunu Müslümanlar oluşturuyordu. Bunların ardından sırasıyla

²⁵ Erdoğan, Günel, **a.g.e.**, s. 42-43.

²⁶ **Ag.e.**, s. 45.

²⁷ Cumhuriyet, 20 Temmuz 1929.

²⁸ Cumhuriyet, 21 Temmuz 1929.

Ermeni Katolikler, Ermeni Gregoryenler, Rumlar, Yahudiler, Protestanlar gelirdi. Nüfusun dağılımı ise şu şekildeydi:

17.992 Müslüman, 5.042 Ermeni (Katolik), 2.702 Ermeni (Gregoryen), 1565 Rum, 412 Yahudi, 109 Protestan²⁹. Bu rakamlar savaşlar sırasında yaşanan dalgalanmalar neticesinde farklı boyutlara ulaştı. 1927 yılına kadar da genel ve resmi bir nüfus sayımının yapılmamış olması da Ankara nüfusu hakkında 20. yüzyıl başlarında net verilere ulaşılamamasına yol açmıştır. Bu belirsizlik tüm ülkede olduğu gibi Ankara’da da 28 Teşrinievvel (Ekim) 1927 yılında yapılan Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk nüfus sayımı ile birlikte ortadan kalkmıştır.

a- Genel İtibariyle Ankara’nın Nüfusu

1927 nüfus sayımına göre Ankara’nın toplam nüfusu 404.720 idi. Bu sayının 199.352’si kadın nüfus oluştururken, 205.368’ini erkek nüfus oluşturuyordu. Ankara’nın merkezinde 65.506 erkek yaşarken, 42.075 kadın yaşamaktaydı. Toplamda başkentin merkezinde 107,581 kişi yaşamaktaydı. Geri kalan nüfus ise kazalara yayılmıştı. Ayaş, Balâ, Beypazarı, Çubukabat, Haymana, Kalecik, Keskin, Nallıhan, Polatlı, Yabanabat Ankara’nın o dönemdeki belli başlı kazalarıydı. Bu kazalar içinde nüfus miktarı en fazla olan kaza Yabanabat’tı. Yabanabat’ın toplam nüfusu 53,678’di³⁰. Bu rakamlar 1920’lerin sonlarına kadar bu seviyelerde bir seyir izledi. 1930’larla birlikte başkentin gelişmesine paralel olarak, tedavi yöntemlerindeki gelişmeler dâhilinde nüfusta artış yaşanmaya başladı. 1935 yılına gelindiğinde 20 İlkteşrin 1935 tarihli nüfus sayımında Ankara nüfusunda gözle görülür bir artış yaşanacaktı. Yapılan sayım neticesine göre Ankara’nın toplam nüfusu 538.669’dur. Toplamdaki bu artış elbette kadın-erkek dağılımına yansyacaktı ki 1935 yılında Ankara’da 264.649 kadın, 274.020 erkek yaşamaktaydı³¹. Ankara’da en fazla nüfusa sahip bölge 1920’li yıllarda olduğu gibi merkezdi. 538.669 kişinin 123.699’u merkezde yaşıyordu. Bu sayısında 48.969’u kadın 74.730’u erkekti³². Genel olarak Ankara’nın nüfus yapısı bu şekilde bir dağılıma gitmişti. Bu dağılım ileriki yıllarda hızlı artışla birlikte farklılıklar gösterecekti.

²⁹ Şeref Erdoğan, **Ankaram**, Beşeri Yayınları, Ankara, 1965, s. 118.

³⁰ Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, **28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri**, Hüsniyatı Matbaası, Ankara, 1929, s. II-III.

³¹ **20 İlkteşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı**, Ulus Basımevi, Ankara, 1935, s. 11.

³² **20 İlkteşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı**, s. 27.

b- Sosyal Tabakalaşma ve Azınlıkların Durumu

Ankara'nın başkent ilan edilmesinden sonra, şehre gelen yeni nüfus başkentte kültürel farklılaşmalara, sosyal tabakalaşmalara neden oldu. Atatürk bu tabakalaşmayı önlemek adına her seferinde meslek gruplarının, makamların hiçbirinin bir diğerinden üstün olmadığını dile getiriyordu. Sınıfsız bir kitle hedefleyerek halkçılık ilkesini benimsediğini gösteriyordu³³. Bu ilkeler ilk dönemde halk bilincinde tam anlamıyla yer edinmemiş olacaktı ki Ankara'da bu dönemde yerliler ile dışarıdan gelenler şeklinde bir tabakalaşma ortaya çıktı. Bu tabakalar kendi içlerinde de tabakalaşma yoluna gitti.

Cumhuriyet Ankarası'nda sosyal tabakalaşmada 3 kesim vardı.. Birinci kesim Sosyal tabakanın en üst kademesini oluşturan, İstanbul, İzmir gibi şehirlerden görev gereği Ankara'ya gelmiş yönetici kadrosuydu. Bunlar genellikle köşkün çevresine yerleşmişti. Orta kesim ise, kendi arasında 3 gruba ayrılmıştı. Birinci grup Milli Mücadele sırasında temeli atılan burjuvaziydi. Bunların temsilcileri konut sıkıntısından yararlanıp, kısa sürede sermaye birikimi yapan küçük müteahhitlerdi. Bunlar inşaat sektörünü neredeyse ellerinde tutuyorlardı³⁴. İkinci grup ise küçük memurlar ve bürokratlardı. Konut sıkıntısı çeken bu kesim, eski yerleşimin konforsuz, yıkık dökük, kiralık evlerinde yaşıyorlardı³⁵. Bu nedenle de gazetelerde sıklıkla kiralık ev ilanlarına rastlanıyordu. Bir gazete haberine göre; İmaret mahallesinde Hamamönü mevkiinde iki odası, bir mutfak, bir kuyusu, yeterli büyüklükte holü, bir kileri olan ev kiralıktı³⁶. Bu tür haberlere gazeteler geniş yer vermişti. Orta gelirli devlet memurlarının yaşamlarını sürdürdükleri yerlerdi.

Üçüncü grup ise Ankara'nın yerlisi esnaf ve zanaatkârlardı. Bunlar kentteki eski konumlarını korurken, savaş sırasında yaptıkları birikimler doğrultusunda şehirde fırıncı, berber gibi işlevleri yerine getiriyorlardı. Sosyal tabakada en alt kademeyi ise vasıfsız işçiler oluşturuyordu. Bu kesim genelde evsiz barksız, şantiyelerde, ucuz han odalarında hayatını sürdüren insanlardan oluşuyordu³⁷.

³³ İnci Arslanoğlu, **Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı**, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, Ankara, 1980, s. 7.

³⁴ Aktüre, **a.g.m.**, s. 60.

³⁵ Funda Şenol Cantek, **Yabancılar ve Yerliler Başkent Olma Sürecinde Ankara**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 127-128.

³⁶ Hakimiyeti Milliye, 11 Şevval 1342 /14 Mayıs 1924

³⁷ Aktüre, **a.g.m.**, s. 61.

Bu sosyal tabakalaşma içerisinde Azınlıklar ise yakın zamana kadar yer bulmuşlardı. Özellikle Yahudi, Rum ve Ermeniler şehirde en çok dikkat çeken azınlıklardı. Ankara'da en kalabalık azınlık grubunu Ermeniler oluşturuyordu. Bunların çoğunluğu Türkçe konuşurdu. Büyük bölümü şehirde yaşamakla birlikte, bir kısmı köylerde yaşırdı. Zir ve Yenikent adını alan İstanos köyleri Ermeni köyleriydi. Rum cemaati ise Ermenilere göre sayıca azdı. 20. Yüzyıl başlarında azınlıkların dağılımı şu şekildeydi: Ermeniler 7.649, Rumlar 2.221, Yahudiler 736, Avrupalılar 40 kişiydi.³⁸ Cumhuriyetin ilanından sonra bu sayıda göçlerle birlikte değişimler yaşandı. 06/02/1927 tarihli yasaya göre 14 Kanunisani (Ocak) 1927 tarihinde Ankara'da bulunan ecnebilerin miktarı şu şekildeydi:

Macar 659, Bulgar 140, Alman 105, İtalyan 82, İranlı 79, Avusturyalı 76, Arnavud 62, Çekoslovakyalı 49, Rus 22, Fransız 17, Yugoslavyalı 12, Yunan 10, İngiliz 7, Romanyalı 7, İspanyol 4, Lehistanlı 4, Amerikalı 2, Belçikalı 2, Afgan 2, İsviçreli, Yekün 1345³⁹.

Ankara nüfusunun dinlere göre dağılımına bakacak olursak;

Vilayet	Cinsiyet	Katolik	Protestan	Ortodoks	Ermeni	Hristiyan	Musevi	Sair Dinler
Ankara	Erkek	884	242	492	386	268	334	69
Ankara	Kadın	561	110	69	543	88	329	16
Ankara	Toplam	1.445	352	561	929	356	663	85

Tablo:1.1 1927 Nüfus Sayımına göre Ankara'da Nüfusun Dinlere göre Dağılımı⁴⁰.

³⁸ Aydın, Emiroğlu v.d, a.g.e. s.213-215.

³⁹ BCA 030.10.00.25.145.7

⁴⁰ Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Hüsniyat Matbaası, Ankara, 1929, s. XLVIII.

Tabloya bakıldığında nüfusun dini çoğunluğunu Katolikler oluşturuyordu. Ermenilerin ise sayılarının 929 olduğu göze çarpmaktadır ki 20. Yüzyılın başlarına göre Ermeni nüfusunda bir azalma söz konusu olmuştur. Toplamda 85 nüfuslu sair dinler ise Ankara'nın toplam nüfusu içinde çok azlık bir paya sahiptir. Çok sayıda inancı benimsemiş insanların Ankara'da yaşaması da dikkat çekici bir diğer unsurdur ki bu durum eşitliğin, hoşgörünün, farklı inançlara saygının göstergesidir.

B- BAŞKENTİN EKONOMİK YAPISI

1- Ankara'da Tarım ve Hayvancılık

Başkent Ankara Osmanlı İmparatorluğu döneminde tarım ve hayvancılık sektörlerinde ön plana çıkan bir yerleşim yeri olmuştu. Yetiştirilen ürünlerin çeşitliliğinin yanısıra hayvancılıkta Tiftik keçisiyle de ün yapmış olan Ankara'da bağcılık faaliyetleri de önemli yer tutmaktaydı. Bu faaliyetleri detaylı olarak inceleyecek olursak;

a- Gazi Çiftliği'nin Kuruluşuna kadar Ankara'da Tarım ve Hayvancılık Faaliyetleri

Ankara'da 1920'li yılların ortalarına kadar tarım ilkel yöntemlerle yapılmaktaydı. Çeşitli ürünlerin varlığına rağmen bu ürünlerin ekiminden yeterince verim alınamıyordu. Bu durum Gazi Çiftliğinin açılmasına kadar bu şekilde devam edecekti. Başkent Ankara'nın bu gelişmelerin yaşanılmasına kadar ki tarım faaliyetlerine bakacak olursak;

Topraklarının çeşitli tarım ürünlerinin yetişmesine elverişli olması tarımla geçinen halkın senenin her ayına göre yetiştirilecek ürünleri tesbit etmesine neden olmuştu. Bu tesbit eski Ankara'da “ Takvim-i Ziraat” adı ile anılmaktaydı. Bu tesbite göre aylara göre ekilebilecek tarım ürünleri şunlardı:

Mart:Bu ay dasoğan, börülce, mercimek, yazlık yulaf, arpa, buğday, bezelye, yer elması, kara marul, kıvırcık salata, bakla, sarmısak, pırasa, lahana, kırmızı turp, tere, semizotu, bunların yanında mayıs ayında açan çiçeklerin tohumları ekilirdi.

Nisan:Domates, patlıcan, hıyar, yeşil biber, sakız kabağı, bamya, haşhaş, sisam, burçak, fasulye, mısır, kenevir, pirinç, nohut ekilir, bağlar budanırdı. Şubat ayında dikilmiş marullara ve yastıklara su verilir, kayısı ve şeftali ağaçlarının filiz ve sıkı çiçekleri seyrettilirdi. Can eriği ve zerdali ağaçlarındaki kurtlar temizlenirdi⁴¹.

⁴¹Erdoğan, a.g.e., s. 128.

Mayıs: Bu ayda sebzelere sürekli su verilir, pırasanın fidaları ve otları ayıklanırdı. Çiçek açan ağaçların çiçekleri seyrekleştirilirdi. Üzümler bir takım aşamalardan geçirilirdi.

Haziran: Hava sıcaklığının bu ayda artması nedeniyle yeşillikler bol sulanır, yaprak aşısı yapılır, havuç, şalgam, siyah turp tohumları ekilirdi. Patates, pancar, mısır, çapalanırdı. Çiçek fidelerinden daldırma yapılır, çiçek tarlalarına şerbet verilirdi. Armut, erik ve elma gibi ağaçların daha kaliteli ürün vermesi için kötü olanları ayıklanırdı

Temmuz: Yazın en sıcak ayı olan temmuz ayında pırasa yastığı açılır, yağmur yağdığı takdirde ürünlerin nadasları yapılırdı. Ağaçların fazla dalları budanır ve meyve ağaçları sulanırdı.

Ağustos: Ağustos ayı Ankaralı çiftçilerin hasat mevsimiydi. Vakit bulan kış nadasını da bu ayda yapardı. Keten, safran, güzlük, şalgam, pancar tohumları da bu ayda ekilir, pırasa fideleri dikilirdi.

Eylül: Havaaların soğumaya başladığı bugünlerde güzlük, karamuk, kaplıca, arpa, yulaf, kış patatesi, turp, çavdar, buğday ekilirdi. Ispanakların seyredilmesi, pırasaların diplerinin doldurulması da bu ayın faaliyetleri arasındaydı. Bağ bozumunda bu ay içerisinde yapılırdı.

Ekim: Ekim ayında bakla ve ilkbahar için ıspanak ekilirdi. Elma, armut, fındık, ceviz toplanırdı. Ayın sonlarında servi fidanı dikilirdi. Şimşir, taflan ağaçlarında daldırma yapılırdı. Bu ayın bitimiyle birlikte bağ bozumu da biterdi.

Kasım: Yağmurun bol olduğu bu ayda Ankara'da enginar, yer elması, kara çimen dikilirdi. Ağaçlar budanır, alınan mahsullerin yerine yenileri ekilirdi.

Aralık: Soğğun şiddetini arttırdığı bu dönemde Ankara'da çiftçi genelde işsiz kalırdı. Yapılacak tek şey bostanların gübrelenmesiydi.

Ocak: Ocak ayında da çiftçiler fazla işle uğraşmazlardı. Yalnızca ay sonuna doğru tarlaları nadas yaparlardı. Bostanlarda da evlekler açarlardı.

Şubat: Soğukların azalmaya başlaması ile çiftçilerin işlerinde artış olurdu. Lahana, pırasa, soğan, kavak, söğüt, çınar ve bazı çiçekler bu ayda ekilirdi. 20. Yüzyıl başlarına kadar Ankara'da bu ürün bolluğu kendini gösterirken 1913 yılına gelindiğinde üretim buğday, arpa, baklagiller, fiğ ve soğan üretimiyle sınırlı kaldı⁴².

⁴²Erdoğan, a.g.e., s. 129-130.

Ankara'daki ekili alan Osmanlı İmparatorluğu'nun ekili alanlarının yirmide birini oluştururken, bu alanın % 98,6'sında buğday ve arpa ekiliyordu. Kalan topraklarda ise fiğ ekimi yaygındı. 1913 Tarım Sayımına göre Ankara'da yetiştirilen ürün türlerine göre üretim şu şekildeydi:⁴³

Yetiştirilen Tarım Ürünleri	Miktarı (Ton)
Tahıl	243.731
Buğday	175.930
Arpa	67.801
Baklagiller	10.684
Fiğ	6.521
Soğan	1.528

Tablo: 1.2 1913 Tarım Sayımına göre Ankara'da Yetiştirilen Ürün Türlerine göre Üretim(Ton)

Bağcılık ise bitkisel üretimin önemli bir kısmını oluşturuyordu. Ankara'nın merkezinde, Ayaş ve Keskin kazalarında bağcılık yaygındı. Ankara'nın üzümleri çok ünlüydü. Bu üzümlerin bir kısmından şarap ve rakı üretilirken, bir kısmı yaş ve kurutulmuş üzüm olarak satılıyordu⁴⁴. Hakimiyeti Milliye'de yer alan bir habere göre At Pazarı'ndaki Katib Zade Mehmet Efendi mağazasında 20 kuruşa kuru üzüm satılıyordu⁴⁵. Ankara üzümlerinden üretilen rakıda çok ünlüydü. Bu ün 1920'li yılların sonlarında "Ankara Rakısı" adı ile imâl edilecek olan rakı ile iki katına çıkacaktı. Bir gazetenin Ankara Rakısı başlıklı haberi şu şekildeydi:

⁴³ Yaman, **a.g.m.**, s. 593.

⁴⁴ **A.g.m.**, s.593.

⁴⁵ Hakimiyeti Milliye, 14 Rebiül Evvel 1342 /4 Teşrinisani (Kasım) 1923

“ *Hususi surette üzüm ve anasondan imâl edilerek bir aydanberi Rusya’dan getirilen hususi meşe kaplar içinde bekletilen ve şimdiye kadar piyasada emsalibulunmıyanFEVKALÂDE ANKARA RAKISI Pek yakında piyasaya çıkacaktır. Kibar birhanelerle lüks bakkaliyelerde bulunacaktır*”⁴⁶.

Ankara’da tarım 1925 yılının sonlarına kadar bu yönde bir seyir izlerken hayvancılık ise belirli kollarda ön plana çıkmıştı. Bu kolların en önemlisi de kuşkusuz üzüdü dünyaya yayılan Tiftik keçisiydi. Bu keçi eski çağlarda bozkırlarda yaşamış, Capra Prisca adlı yabani keçilerden türemişti. Ankara’ya ise Selçuklu Türklerin Anadolu’ya göçününden sonra gelmişti. 1838 Balta Limanı Ticaret Antlaşması’na kadar Ankara ve Osmanlı İmparatorluğu ekonomisine büyük katkılar sağlayan bu hayvancılık dalı İngilizlerin antlaşmaya dayanarak tiftik keçilerini yurt dışına çıkarmaya başlamasıyla geri plana düştü. Damızlık izni ile dışarı çıkarılan hayvan sayısının gün geçtikçe artması sonucu hayvancılık Ankara’da ciddi darbe aldı⁴⁷. Buna rağmen 1913 yılında Osmanlı İmparatorluğu’ndaki tiftik keçilerinin 1/4 ‘ü halen Ankara’da idi. 1913 yılında Ankara’daki hayvanların miktarı şu şekildeydi:⁴⁸

Hayvanlar	Miktarı
Sığır	282.049
Manda	8.034
At	45.554
Koyun	793.774
Tiftik Keçisi	692.828

Tablo: 1.3 1913 Tarım Sayımına göre Ankara’da Bulunan Hayvan Miktarı

⁴⁶ Cumhuriyet, 17 Nisan 1929.

⁴⁷ Türk Ansiklopedisi, “*Ankara*” Maddesi, s. 61.

⁴⁸ Yaman, **a.g.m.**, s. 593.

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte tiftik damızlığının ülke dışına çıkarılması yasaklanınca tiftik sayısında bir artış yaşandı ve bu tedbirler doğrultusunda 1924 yılında Ankara’da bulunan tiftik keçisi miktarı 1.895.123 oldu⁴⁹. Ankara’da hayvancılık dalları arasında tiftik keçisinin yanısıra arıcılıkta önemliydi. Arıcılığın en yaygın olduğu yerler ise Ayaş, Balâ, Kızılcahamam kazalarıydı. İpek böcekçiliği de bir diğer koldu. Ancak diğer kollara göre şehir ekonomisinde daha az yer kaplıyordu⁵⁰. İpek böcekçiliği Gazi Orman Çiftliği’nin kurulmasından sonra 1930’lu yıllarda önem kazanacak Ankara ekonomisine önemli katkılar sağlayacak bir kol haline gelecektir.

Genel olarak Ankara ekonomisi 1920’li yılların ortalarına kadar bu alanlarda bir gelişim göstermiştir. Tarımda çeşitli tarım ürünlerinin yetiştirilmesi şehrin ekonomisine artı bir gelir getirirken, gerekli imkanların olmaması elbetteki bu dönemde tarımın gelişmesinde bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Hayvancılık sektöründe ise Tiftik keçisi daha 16. Yüzyıllardan itibaren Ankara ekonomisinde en büyük payı almışsa da 19. Y.y.’ın ilk döneminde sömürgeci devletlerin müdahalesine maruz kalmıştır. Yaşanan savaşıardan yararlanan sömürgeci güçleri durduran elbetteki büyük önderimiz Mustafa Kemal olacaktır. Tiftik keçisinin dışarı çıkışını yasaklayan kanunların çıkmasına öneyak olarak bu sektörü yeniden diriltmeyi başarmış, Gazi Orman Çiftliği’ni kurarak da başkentin tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde müthiş bir kalkınma başlatmıştır.

b- Gazi Orman Çiftliğinin Kurulması ve Çiftliğin Tarım ve Hayvancılığa Katkıları

Ankara Osmanlı döneminden itibaren tarım ve hayvancılıkta parmakla gösterilebilecek yerler arasındaydı. Ancak yaşanan savaşlar, ekonomik bunalımlar, bir devletin çöküşü bu zirai faaliyetleri durma noktasına getirmişti. Ulu önder Mustafa Kemal Paşa’nın liderliğindeki bağımsızlık savaşımızın muhteşem bir başarı ile taçlandırılmasından sonra Ankara’nın başkent ilan edilmesi ile artık şehir ekonomik açıdan da ön plana çıkmalıydı. Savaşın etkilerinin 1920’li yılların ortalarında azalmaya başlaması ile Atatürk zirai alanda da yeniliklere gidilmesi için çalışmalara başladı.

⁴⁹ Türk Ansiklopedisi, “*Ankara*” Maddesi, s. 61.

⁵⁰ Yaman, **a.g.m.**, s. 593.

Ziraatin gelişmesi, bataklıklarla çevrili Ankara'nın ağaçlarla donatılıp yemyeşil bir görüntüye kavuşması amacıyla 1925 yılında Gazi Orman Çiftliği kuruldu. Atatürk özellikle çorak bir arazide bu çiftliği kurarak yoktan var edilebileceğini göstermek istiyordu. 102.000 dekar alana sahip olan bu çiftlik 1930'lu yıllarda ekonominin yanı sıra halkın mesire yeri, parkları, gazinosu v.b. alternatifleriyle adeta eğlencenin merkezi olacaktı⁵¹.

1925 yılında kurulan Gazi Orman Çiftliği kısa sürede büyüyünce ve Ankara'da ziraat ekonomiyeye müthiş katkılar yaptı. 1927 yılında yapılan Tarım Sayımında bunu rakamlarla gösteriyordu. Buna göre; 1927 yılında başkentte ekili alan 244.000 hektardı. Bu alanın %97'sinde tahıl ekiliyordu. 60.000 tonluk buğday üretimiyle Ankara Türkiye sıralamasında 2. sıraya yükselmişti. Arpa üretimi 20.000 tonu aşarken, çeltik üretimi ile başkent Türkiye çeltik üretiminde 1. sıraya yükselmesi Atatürk'ün müthiş azmini ortaya koyuyordu. Pamuk üretiminin dahi yapıyor olması Gazi Orman Çiftliği'nin önemini gözler önüne seriyordu.

Hayvancılığa bakıldığında, Ankara'da o dönemde 1.700.000 besi, 130.000'den fazla çeki, 260.000'den fazla da kümes hayvanı bulunmaktaydı. Çiftlik hayvanlarında ise 700.000 tiftik keçisi, 660.000 koyun, 110.000 öküz, 73.000 inek dikkatleri çekmekteydi. Bu durum sebze ve et fiyatlarının düşmesine neden oldu. Bir gazete haberine göre; sebze ve et fiyatları son günlerde düşüş yaşamaktaydı. Kabak 15-17.5 kuruş, Sapanca'dan gelen kiraz 15-25 arasında değişirken, erik 10-20 arasındaydı. Armut 30 kuruş civarıydı. Et fiyatları ise sebze –meyve fiyatlarındaki değişimden nasibini almış, Saman ve koyun pazarlarında etin fiyatı 40 kuruşa kadar düşmüştü⁵².

Gazi Orman Çiftliği birbiri ardına elde ettiği başarılarla birlikte yılları da deviriyordu. Cumhuriyet gazetesi 1929 yılında çiftliğin kuruluşunun yıldönümü için verilecek olan çay ziyafetini haber olarak vermişti. “*Gazi çiftliğinin yıl dönümü*” başlıklı bu haberde şunlar yazıyordu:

“*Bugün Gazi çiftliğinin yıl dönümü münasebetile, çiftlikte saat 17 de çay ziyafeti verilecektir. Erkânı hükümet ve meb'uslar davetliler meyanındadır*”⁵³.

⁵¹ Türk Ansiklopedisi, “*Ankara*” Maddesi, s. 62.

⁵² Hakimiyeti Milliye, 11 Muharrem 1347/ 30 Haziran 1928

⁵³ Cumhuriyet, 5 Mayıs 1929

Ankara’da çiftliğin hızlı büyümesi tarım ve hayvancılığın gelişmesini sağlıyordu. Bunların yanında zirai faaliyetleri destekleyici başka faaliyetlerde göze çarpıyordu. Öncelikle tarıma baktığımızda tarımı iyileştirme, çiftçiye destek olma gibi amaçlarla 1931 yılında ziraat enstitüsü açıldı. 1931 yılında Cumhuriyet gazetesinde çıkan Ziraat Enstitüsü Açılıyor başlıklı habere göre; enstitünün inşaatı tamamlanmak üzereydi. Ziraatin gelişmesi noktasında enstitülere önem veriliyordu, bunun içinde kurumun en azından ziraat kısmı kısa sürede tamamlanıp açılacaktı⁵⁴. Ziraat Enstitüsü’nün kurulmasının yanısıra 1932 yılında ilk tohum kongresinin toplanmasının da tarım için büyük önemi vardı. Ziraat vekilinin kongrenin açılışında yaptığı konuşmasına yer veren Cumhuriyet gazetesinin haberine göre kongrenin programında, memleket tohumlarının incelenip, vasıflarının belirlenmesinin, yerli tohumların ıslahında yabancı tohumların tecrübesinden yararlanılmasının, memleketin belli yerlerinde bulunan elverişli tohumların bulunmasının ve bu tohumların en verimli şekilde kullanılmasının olduğu belirtiliyordu⁵⁵. Bu kongrenin verimleri 1930’lu yılların ortalarında alınmaya başlanmıştı ki 1934 yılındaki ziraat sergisinde ekim işleri büyük yer kapladı. Hakimiyeti Milliye gazetesine göre; Orman Çiftliğinde meyve, orman, bağ, süs ağaçları gibi çeşitli ağaçların bulunduğu 5 fidanlık vardı. Bağ fidanları 250.000 köktü. Meyve ağaçlarının fidanlarını tohum kongresinde alınan karara uygun olarak çeşitli bölgelerden toplayan çiftlik daha fazla verim almaya başlamıştı. Ankara’nın ağaçlandırılması için ise 4.000.000 milyon fidan dikildiği belirtiliyordu⁵⁶.

Hayvancılığın gelişmesi için ise Ankara’da hayvan sergileri açıldı. Bunların ilki 1929 yılında gerçekleşti. Cumhuriyet gazetesinde yer alan haberde, 27 Eylül’de açılacak olan bu serginin 4 gün süreceği ve tiftik keçisi, merkep, katır, yavru kısırakların sergileneceği belirtiliyordu⁵⁷.

Gazi Çiftliğindeki hayvancılık sistemi hakkında Cumhuriyet gazetesi detaylı bilgi veriyordu. Gazetede belirtildiği üzere hayvanlar aralık aylarında otlatılmak için çıkarıldıkları yaylalardan dönmüyorlardı. Çiftlikte ineklerin bulunduğu kısımda bu ayda toplamda yüz yirmi beş inek vardı.

⁵⁴ Cumhuriyet, 16 Eylül 1931

⁵⁵ Cumhuriyet, 21 Şubat 1932

⁵⁶ Hakimiyeti Milliye, 7 İkinci Teşrin (Ekim) 1934

⁵⁷ Cumhuriyet, 11 Eylül 1929

Koyun sürüleri ise sekiz bin kadardı. İneklerin en önemli iki cinsi ise Kuzey Amerika Devletlerinin hediye ettikleri Jersey ve Görsey adlı ineklerdi. Küçük yapılı olan bu inekler az miktarda süt vermelerine rağmen, bu sütün yağ oranı diğer cins ineklerin sütlerine nazaran daha fazlaydı. Koyun sürülerinin ise etinden, sütünden ve yününden yararlanılıyordu. Bunların çoğaltılması ve tüm yurda yayılabilmesi hayvancılık açısından önemli neticeler verebilirdi. Çiftlikte en çok Rus çiftçilerin uyguladığı metotlar takip ediliyordu. Derileri kıymetli olan Karagül koyunlarında da bu devletin metotları uygulanıyordu. Hayvanların gıda ihtiyacı ise çiftlik çalışanları tarafından yetiştirilen güzel çayrlar ve yoncalardan karşılanıyordu. Bu mesele çiftliğin özenle durduğu bir konuydu. Bunların yanında hayvanlar arpa, mısır ve pancarla besleniyordu⁵⁸. Hayvancılıkta gösterilen bu özen hayvan miktarının artması gibi olumlu neticeleri beraberinde getiriyordu. 1935 yılında yapılan araştırmaya göre de nüfus miktarının artışına rağmen hayvancılıkta yaşanan bu gelişmeler hakkın yeterli miktarda et yemesine neden oluyordu. Ulus gazetesinde çıkan haberde belirtildiği kadarıyla 1934 yılı için yapılan araştırmalar neticesine göre her Ankaralı'ya günde 135 gram et düşmüştü⁵⁹. Yapılan bu araştırmaya bakıldığında halkın ihtiyacı karşılanabiliyordu. Hayvancılığın ne düzeyde olduğu da açık bir şekilde anlaşıyordu.

Ziraattaki gelişmeler hızla devam ederken Atatürk döneminde Ankara'da ekonomi bu sektörlerde müthiş başarılar yaşadı. Şehri baştan yaratma politikasıyla yola çıkan hayata gözlerini yumana kadar canla başla çalışan Atatürk çiftliği bir marka haline getirdi. Çorak bir araziden verimli alanlar meydana getirdi. Çiftlikteki bu başarısını tüm Türkiye'ye yayarak tarım ve hayvancılığı en modern koşullara kavuşturdu. “ Köylü Milletin Efendisidir” sözüyle de çiftçinin halk nezdindeki değerini arttırdı. Onun bu politikaları tüm dünyada takdirle karşılanırken, pek çok devlete de örnek oldu.

2- Ticari Faaliyetler ve Dönemin Ünlü Çarşı- Pazarları

Osmanlılardan itibaren Ankara'da da İstanbul ve İzmir kadar olmasa da ticareti elinde bulunduran kesim Gayr-ı Müslimlerdi. Bu kesim ticaret sayesinde zenginleşmişti. Cumhuriyetin ilanından sonra geçen ilk dönemde de bu durum

⁵⁸ Yunus Nadi, “*Milli İktisat Nasıl Anlaşılabilir? Gazi çiftliğinde hayvancılık sistemi*”, Cumhuriyet, 7 Teşrinisani (Kasım)1932

⁵⁹ Ulus, 16 Sonkanun (Ocak) 1935

geçerliliğini korudu. Bu durum Türkler için hep rahatsızlık konusu olmuştu. Bu rahatsızlık Kurtuluş Savaşı'nda Ankara Hükümeti'ne karşı yakınlığa neden olurken, savaş sonrasında Türkler tarafından dile getirilmeye başlandı. Özellikle Yahudi çocuklarının daha küçüklükten itibaren ticarete atılmaları Türklerin dikkatini çekerken, bu durum 1920'li yılların ortalarından itibaren değişmeye başladı⁶⁰. Atatürk'ün ekonomiyi düzeltmek amacıyla çıktığı bu yolda Türk halkının hakettiği yerlere gelebilmesi için çok çabaladı. 1925'ten itibaren ticarete söz sahibi olan kesim Türkler oldu. Ankara'nın yerli halkı bir süre sonra şehrin belli yerlerinde kurdukları çarşı ve pazarlarla küçük çapta ticarete adım attı.

Cumhuriyet döneminde var olan belli başlı ticaret merkezlerinden biri Atpazarı idi. 1917 ve 1922 yıllarında yaşanan yangınlar sonrasında büyük bölümü yanmış olan Atpazarı Ankara'nın 1920'li yılların başlarındaki ticaret merkezlerinden biriydi. Küçük dükkanlardan oluşan bu ticaret merkezinin büyük kısmı yangından sonra kül olmuştu⁶¹. Ankara kalesinden aşağı doğru uzanan Atpazarı, zamanla merkezden uzaklaşarak tepeye doğru yayılmıştı.

Belediye binasının hemen arkasında ise Tahtakale adında bir ticaret merkezi bulunmaktaydı. Burası Anadolu'daki tipik çarşı örneklerine benzerdi. Küçük küçük dükkânların hiçbirinde vitrin bulunmazdı. İki kısımdan oluşan tahta kepenklerinin arasında var olan boşlukta satılan mallar sergilenirdi. En çok satılan mallar da yün çorap, pastırma ve sucuktu⁶². Tahtakale Çarşısı'nda 1929 tarihli kadastral haritalar üzerinde yapılan incelemelere göre 210 dükkan bulunuyordu⁶³. Buradaki esnaftan en çok dikkat çekenler ise demirciler, sobacılar ve tenekeçilerdi. Özellikler demirciler ve sobacılar Milli Mücadele yıllarında askerlere yaptıkları kılıç ve süngülerle onların gönüllerini kazanmışlardı. Tenekeçiler ise Sakarya boylarındaki askerlerin su ihtiyacını karşılamak için mataralar yaparlardı. Bunun yanı sıra savaş öncesi ve sonrasında ise maşraba, gaz lambası, gece feneri, semaver yapıyorlardı⁶⁴. Ancak bu dükkanların çoğu 1929 yangını sonrasında yandı ve Tahtakale çarşısı tarihin tozlu sayfalarına karıştı. 1920'li yılların başlarında bir diğer ticaret merkezi Balıkpazarıydı

⁶⁰ Şenol Canteke, **a.g.e.**, s. 299-300.

⁶¹ Mehmet Tunçer, **Ankara (Angora) Şehri Merkez Gelişimi 14-20. Y.Y.**, Kültür Bakanlığı Eserleri, 1. Baskı, Ankara, 2001, s. 90-91.

⁶² Burçak Evren, **20'li Yılların Bozkır Kasabası Ankara**, Milliyet Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1998, s. 30-32.

⁶³ Tunçer, **a.g.e.**, s. 90.

⁶⁴ Erdoğan, Günel, **a.g.e.**, s. 259.

ki burada 50 dükkan bulunurdu⁶⁵. Hakimiyeti Milliye gazetesinde çıkan bir habere göre Balıkpazarındaki bademyağlı ve kuru poğaç ve kandil simitleriyle ünlü ekmekçi dükkanı Karaoğlan çarşısına nakledilecekti⁶⁶. Karaoğlan Çarşısı ise Taşhan'dan, Anafartalara çıkan yolun sağ tarafını kaplıyordu. Birer katlı dükkanlardan ibaret olan bu çarşıda ilk dükkan Üsküplü Mehmetçe Bey'e aitti. Bu bey küçük dükkanında kösele ticareti yapıyordu. Müşterileri milletvekilleri ve Ankara'nın ileri gelenleriydi. Bu dükkanın sırasında Umum İthalat İhracat Şirketi vardı. Dükkanın sahibi Nail Bey 1926 yılında İttihatçı militanı olmasından ötürü İstiklal Mahkemesi kararıyla idam edildi. Bu dükkanların sonrasında ise iki katlı küçük bir otel bulunurdu. Sokağın karşısında Atatürk'ün de ziyarette bulunduğu Ankara'nın ilk muhallebi dükkanı bulunurdu. Sebat Oteli ve 19 Mayıs mağazaları daha yukarıda yer alıyordu. Bunların üstünde de meşhur bir köfteci ve berber dükkanı vardı⁶⁷. Karaoğlan Çarşısı'nıda yer alan İstihlas Ticarethanesi'nde fistanlara jarse, yünlü ve pamuklu basmalar, fanila, çorap gibi ürünler toptan perakende satılıyordu. Ucuzluğa bütün Ankaralıları davet ediliyordu⁶⁸. 1930'lu yılların en ünlü çarşısı ise Şehir (Belediye) Çarşısıydı. Bu çarşı Ankara Belediyesi'ne çalışan Viyanalı mimar Robert Querley tarafından tasarlandı ve 1931-1932 yıllarında inşa edildi. Ünlü Karpiç lokantası, Hacı Bekir, Osman Nuri şekerciler, kitabevleri bu çarşıda bulunurdu. Bu çarşı da 1980 yılından sonra 100. Yıl Çarşısı yapılmak üzere yıkıldı⁶⁹.

Sonuç olarak bakıldığında Ankara'da ticari hayat 1920'lere kadar Gayr-ı Müslimlerin elindeydi. Bu durum Ankara'nın yerli halkını kendi memleketinde ikinci sınıf vatandaş konumuna getiriyordu. Milli Mücadele'den sonra bu durumdan doğan rahatsızlıklarını dile getirmeye başlayan Türk esnaf arkasında Atatürk'ün desteğini buldu. Sıfırdan başlayan bu ticari hayat 1920'li yıllarda küçük dükkanlarda yapılan alışverişlerden ibaret iken, ticaret değişen ve çağa uygun yapılan mimari ile birlikte 1930'lardan itibaren günümüzdeki anlamına eş değer hale gelmeye başladı.

⁶⁵ Tunçer, a.g.e., s. 90

⁶⁶ Hakimiyeti Milliye, 10 Şaban 1343 /11 Mart 1925

⁶⁷ Altınur Kılıç, **50 Yıllık Yaşantımız 1923-1933**, Cilt 1, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1975, s. 54.

⁶⁸ Hakimiyeti Milliye, 28 Rebi'ü'l Evvel 1342 /8 Teşrinisani (Kasım) 1923

⁶⁹ Abdülkerim Erdoğan, Gökçe Günel v.d., **Cumhuriyet ve Başkent Ankara**, Ankara Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı, Ankara Tarihi ve Kültür Dizisi: 4, Ankara, 2007, s. 171.

Dükkandan ticarethanelere geçişle birlikte bir büyüme söz konusu oldu. Bu durumda ekonomiye artı değer kazandırdı.

3- Sanayi

Sanayi İnkılâbı ile birlikte Batılı Devletler toprak ve hammadde yarışı içerisine girmişlerdi. Batının iştahını kabartan Osmanlı İmparatorluğu da bu arayıştan dolayı elbetteki yarışın ilk durağı olacaktı. Avrupa sanayi ürünlerinin Osmanlı'nın içine sızması devletin sanayisini hızla çokertirken, bir süre sonra Osmanlı'nın el sanatlarıyla uğraşan küçük işletmelerinin pazardan çekilmesine neden oldu. Küçük sanayinin bu çekilişi Osmanlı İmparatorluğu'nu batılı anlamda sanayileşmeye yöneltti. Bu durum Osmanlı'yı Batılı Devletlerden kurtaramadığı gibi daha da bataklığa sürükledi. 1880'lere kadar İngiliz ve Fransız yatırımcıların istilasına maruz kalan Osmanlı bu yıllardan itibaren Alman istilasıyla yeni bir sürece girdi. 1913 yılında Osmanlı topraklarındaki Alman şirketlerinin yatırımları 600 milyon Alman markına ulaştı⁷⁰.

Osmanlı İmparatorluğu'nun küçük esnaf gruplarından ibaret olan Osmanlı yerli Sanayii ise Marmara ve Ege bölgelerinde toplanmıştı. Sanayi kurumlarının % 55' i İstanbul ve çevresinde, geriye kalan kurumların % 60' a yakını İzmir'de diğer kısmı da Bursa, Manisa, Uşak, Bandırma, Adana ve İzmit'te bulunmaktaydı. Anadolu'nun diğer yerleşim yerlerinde ise önemli sayılabilecek sanayi kurumları yoktu⁷¹. Bu bilgiler çerçevesinde Cumhuriyet Öncesinde Ankara Sanayii'ni inceleyecek olursak;

Ankara Sanayii'nin temelini hayvancılık oluşturuyordu. Tiftik keçisinin kılından yapılan sof ve şali dokumacılığı Ankara'nın dünya genel anlamda tekel durumunda olması gibi olumlu bir sonuç doğurmaktaydı. İkinci bir sanayii kolu ise dericilikti. Bu sanayi kolları 18. y.y.' dan itibaren dünyanın dikkatini çekmeye başlamış, içte ayaklanmalara neden olmuştu. 19. y.y.'da da şehre demiryolunun yapılması ile birlikte en önemli gelir kaynağı halini alan bu kol dış güçlerin tiftik keçisini Osmanlı sınırlarının dışına çıkarmasıyla darbeye uğramıştı. Bu durum dolayısı ile Ankara ticaretini olduğu kadar sanayiini de etkiledi. 1900'lü yılların başlarında bu sanayi

⁷⁰ Feyzullah Ezer, “ 1923-1938 Döneminde Türkiye’de Uygulanan İmâlat ve Sanayi Politikaları”, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, Elazığ, 2005, s. 1.

⁷¹ Alptekin Müderrisoğlu, **Kurtuluş Savaşı’nın Mali Kaynakları**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1990, s. 61.

faaliyetlerinin azalmasına paralel olarak farklı kollara yönelindi. Aynı yıllarda Ankara’da 4 un fabrikası, 9 kiramithane, 7 yağhane kuruldu⁷².

Görüldüğü kadarıyla Osmanlı’nın son dönemlerinde Ankara’da sanayi yalnızca ihtiyaçları karşılamaya yönelik kollardan ibaretti. Bu durum Milli Mücadele yıllarında kendisini savaş sanayiye bırakacak, başkentin ilanından sonra çıkarılan kanunlar, kurulan fabrikalar ile birlikte Başkent Ankara adeta sanayinin merkezi konumuna gelecekti.

a- Atatürk Döneminde Başkent Ankara’da Sanayi Faaliyetleri

Ankara’da 1920’lere kadar tüketime yönelik gıda işletmeleri dışında sanayi kolları mevcut değildi. Bu işletmelerin büyük çoğunluğu da aile işletmeleri idi. Az sayıda da 10 kişiden fazla çalışanı olan tuğla, kiremit, kireç, alçı ve çimento işletmeleri bulunmaktaydı. Kısacası o dönemde günümüzdeki anlamıyla bir fabrika mevcut değildi⁷³. 1920 yılından itibaren Ankara’nın bu talihsizliği yenilmeye başlandı ve Eskişehir’den Ankara’ya taşınan silah tamir atölyesi için süvari kışlasının fabrikaya dönüştürülmesi sonucu savaş sanayiinin temelleri atıldı. 1921 yılında Askeri Fabrikalar Genel Müdürlüğü kuruldu. Savaş malzemelerinin üretimi ve tamiri ile uğraşan işletmeler bu genel müdürlüğe bağlandı. Bunu takip eden yıllarda birbiri ardına yasalar çıkarıldı ve 1920’li yıllar genel anlamda tüm Türkiye’de savaş sanayiinin ön plana çıkarıldığı bir dönem oldu⁷⁴.

1930’larda ise yeni sanayi kollarının gelişmesi yönünde çalışmalar başlatılacaktı. Bu yönde yapılan çalışmalardan biri de 1932 Sanayi Sergisi’nin açılmasıydı. Bu sergiyle ilgili Tasarruf Cemiyeti müdürü Dr.Vedat Nedim’in gazetelere verdiği beyanat şu şekildeydi:

“ - Laypzig’e giderken Avrupa’nın bu en mühim ve tam manasile beynelminel olan sergisinde Türkiye’yi şerefli ve muvaffak bir tarzda temsil edeceğimizi ümit ettiğimi söylemişti. Bugün bu tahminimde yanılmadığımı büyük bir memnuniyet ve iftiharla arzede bilirim.

Gerek sergi idaresi, gerekse bütün Alman matbuatı Türk pavyonunun diğer ecnebi iştiraklere nisbetle en muvaffak olduğunu tasdik ettiler. Bu neticeyi her

⁷² Hakkı Yıldırım, “ *Ankara Sanayiinin Gelişimi ve Mevcut Potansiyeli*”, Tarih İçinde Ankara II Aralık 1998 Seminer Bildirileri, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara, 2001, s. 3.

⁷³ Yaman, **a.g.m.**, s. 607.

⁷⁴ Erdoğan, Günel v.d., **a.g.e.**, s. 185.

şeyden evvel sergiye iyi hazırlanmış olmamıza, sonra da Berlin’de Raymon Tezyini Sa’natlar mektebinde muallim bulunan san’atkâr vatandaşımız ressam Kenan Beyle, istatistik umum müdürlüğünde grafik mütehassısı ressam Hakkı Beyin anlayışlı ve zevkli faaliyetlerine borçluyuz.

Yarın Ankara’ya gidiyorum. Cemiyetimizin her sene Ankara’da tertip ettiği Milli Sanayi sergisinin bu sene üçüncüsü mayısın birinde açılacaktır. Bu sene sanayi erbabımızın her senekinden daha fazla Ankara sergisine rağbet gösterecekleri anlaşıyor.

Bu sene, milli sanayiimizin son senelerdeki inkişafını, milli ihtiyaçlarımıza göre daha ne kadar inkişaf etmesi lazım geldiğini gösterir grafikler ve tablolar hazırlanmaktadır.

Aynı zamanda yerli malı kullanmanın niçin mükemmel bir zaruret olduğunu ve sanayierbabımızın ve müstehlik halkımızın bu vadide üstlerine düşen vazifeleri canlandıracak levhalar tertip tertip edeceğiz. Aynı zamanda tasarruf propagandasına da büyük bir ehemmiyet ve mevki verilecektir.

Sergi on beş gün devam edecektir.

Alâkadarların vaktinde cemiyetimize müracaat etmeleri lüzumuna bilhassa işaret etmek isterim”⁷⁵.

Türk sanayiisini geliştirme amacı taşıyan 3 yıldır düzenlenen bu sergi Ankara’nın sanayiisini ön plana çıkaracağı gibi sanayinin farklı dallara yayılmasını sağlayacaktı. 1 Mayıs Sanayi Sergisi’nde sergilenen Ankara sanayi müesseselerine bakıldığında; sergide çok fazla Ankaralı sanayici olmamasına rağmen, önemli müesseselerin varlığı söz konusuydu. Bu müesseseler Salâhattin Refik mobilya fabrikası, kazmirciler çorap fabrikası, diğer bazı çorap imalâthaneleri, bir çok ıtriyat imalâthaneleri, mücevheratçılar ve kuyumcular, Ankara şarap imalâthaneleriydi⁷⁶. Sergide gıda dışında Ankara’da tekstil, parfümeri, kuyumculuk, alkol gibi sektörlerde önemli adımlar atıldığı anlaşılmaktaydı. Özellikle günümüzde çoğunlukla yabancı markalı ürünlerin yer bulduğu kozmetik sektöründe daha 1930’ların başlarında Türk işletmelerin yer alması, takdirle karşılanacak bir durumdu.

Atatürk sanayiinin gelişmesi için sürekli yerli malı kullanımını teşvik ediyordu. Bu teşvikler sonucunda Türk işletmeleri sanayide ön plana çıktı ve yerli malı ürünlerin

⁷⁵ Cumhuriyet, 12 Nisan 1932

⁷⁶ Cumhuriyet, 6 Mayıs 1932

satışında artış yaşandı. Bu durumda 1927 yılında çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun da katkısı büyüktü. 1932 yılında Ankara'da kanundan yararlanan işyerlerinin sektörlere göre dağılımı şu şekildeydi:

Sektörler	İşyeri Sayısı	Çalışan Sayısı
Tarıma Dayalı Sanayi	10	109
Dokuma Sanayii	3	156
Ağaç Ürünleri Sanayii	7	302
Kağıt ve Basın Sanayii	3	113
Maden Sanayii	1	13
Tarım Araçları Sanayii	1	35
İnşaat Sanaii	1	75
Kimya Sanayii	1	160
Diğer Sanayi Dalları	5	110
Toplam	32	1.073

Tablo: 1.41932 Yılında Ankara'da Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan Yararlanan İşyeri Sayısı⁷⁷

⁷⁷ Yaman, **a.g.m.**, s. 609.

Tabloya bakıldığında; Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan yararlanan iş yeri sayısının en fazla olduğu sektör tarıma dayalı sanayi sektörü olduğu görülmektedir. Bunun dışında var olan sektörlerde genellikle tek işyerinin kanundan yararlanması ise dikkat çekici bir husustur. Bu sayının ileriki zamanlarda artacağı mümkün görülmektedir.

1930'lu yıllarda inşaat sektöründe her ne kadar 1 işyerinin kanundan yararlandığı görünse de bu durum inşaat sanayiinin gelişmediği anlamına gelmez. Ankara'nın başkent olmasından sonra artan nüfusla beraber konut sıkıntısı yaşanmaya başladı. Bu durum en çok inşaat sanayiinin Ankara'da gelişmesini sağladı. İnşaatla ilişkin yan sanayilerden olan alt yapı hizmetleri, elektrik sanayii özellikle 1930'ların başlarında temelini attı. Bunun sonrasında fişek sanayii, mühimmat, gıda, çimento, kereste, dokuma sanayii ve havagazı üretimi gibi sektörler hızla gelişen sanayi sektörleri oldu⁷⁸.

Sonuç olarak baktığımızda; Ankara'da sanayii başlarda temel ihtiyaçları karşılayan küçük aile şirketlerinden ibaret iken, Atatürk'ün Ankara'ya gelmesinden sonra Milli Mücadele'de ordunun ihtiyaçlarını karşılamak amaçlı savaş sanayiine doğru kaymıştır. Savaşın sona ermesi ve yapılan barış antlaşmalarından sonra da Atatürk sanayii sıfır olan başkent Ankara'yı yapılan teşvikler doğrultusunda zirveye çıkarmıştır. Bundan sonra adı tarım ve hayvancılıkla bağdaşmış olan Ankara sanayide de Türkiye'nin parlayan yıldızlarından olacaktır.

b- Atatürk Döneminde Kurulan Fabrikalar

Atatürk döneminde Ankara'da kurulan ilk fabrikalar daha önce de belirttiğimiz gibi savaş sanayii üzerine kurulan fabrikalardı. 1923 yılında istasyonun batısında ilk olarak fişek fabrikası kurulurken, bunu takiben 1926 yılında Kayaş'ta kapsül ve imla fabrikası kuruldu. 1928 yılına gelindiğinde Fransızlar tarafından barut ve dinamit fabrikası kuruldu. Bu fabrika daha sonra Umum Müdürlüğü'ne devredildi⁷⁹. 1930'a gelindiğinde Ankara'da mermi fabrikası kuruldu. Aynı yıl farklı bir sektör olan demir-çelik üretimine yönelindi. Demir-çelik ihtiyacını yerli mallardan sağlamak amacıyla Kırıkkale'de Çelik Döküm İmalâthaneleri Atatürk'ün teşvikleri doğrultusunda faaliyete geçirildi. Bu imalâthanenin yıllık üretim kapasitesi 100.000

⁷⁸ Yıldırım, **a.g.m.**, s. 3.

⁷⁹ Aydın, Emiroğlu v.d, **a.g.e.**, s. 452.

tonu buluyordu⁸⁰. 932 yılında Ankara’da toplamda 22 fabrika bulunmaktaydı. Bu fabrikalar şunlardı:

Avram Sigal gazoz fabrikası, Başlangıç marangoz fabrikası, Belediye un ve ekmek fabrikası, Bozüyük müskirat fabrikası, Cumhuriyet un fabrikası, Çini fabrikası, Dayıbey müskirat fabrikası, Deri fabrikası, Emniyet şirketi marangoz fabrikası, İzzet Şerif Bey gazoz fabrikası, Mensucat fabrikası, Mobilya marangoz fabrikası, Kavaklıdere ilk şarap imalathanesi, Saimekadın un fabrikası, Sebat un fabrikası, Suhulet marangoz fabrikası, Sebat marangoz fabrikası, Turan marangoz fabrikası, Türk şarap imalathanesi, Bozüyük buz fabrikası, Belediye buz fabrikası ve Bomonti bira fabrikası şubesi⁸¹.

Cumhuriyet gazetesi haberine göre de tütün, alkol ve tuz tekeli 1933 yılının haziran ayında İstanbul’dan Ankara’ya nakledilecekti. Buralarda görevli memurların en yakın zamanda Ankara’da ikamet edebilecek yer bulmaları gerektiğini gazete önemle duyuruyordu⁸².

Atatürk tarım ve hayvancılık sanayiine yönelikte bir takım çalışmalar içine girmişti. Gazi Orman Çiftliği bağları, sebze-meyve bahçeleri, tavuk çiftliği ve mandırasıyla gıda endüstrisini geliştirmek amacıyla kurulmuştu. Ernst Egli tarafından tasarlanan Bira Fabrikası (1933-1934) da çiftliğin önemli sanayi tesislerindendi⁸³. 1936 yılında ise çiftlikte yoğurt yapımevi ve süt fabrikası kuruldu. Ulus gazetesi “*Orman Çiftliğinin Yeni Eseri*” başlıklı haberle tesislerden şu ifadelerle söz etmişti:

“ Orman Çiftliği idaresi, dünyanın birçok yerlerinde ve diğer şehirlerimizde hallolunamamış olan pastörize süt ve temiz yoğurt meselesini kurduğu modern fabrika ile kökten halletmiştir.

Saatte 600 litre pastörize süt temin eden fabrika, idarenin Ankara halkına verdiği en güzel eserlerden biridir.

Ankaranın bir hususiyeti de; başka yerler için, senelerce hallolmadan burada bir anda, kökten ve vatandaşın menfaatine en uygun tarzda neticelendirilmiş bulunmasıdır: Bugün şehrimizde sağlam ve zinde yaşamak mefhumunun memlekette

⁸⁰ Erdoğan, Günel v.d., **a.g.e.**, s. 185.

⁸¹ Aydın, Emiroğlu v.d., **a.g.e.**, s. 456.

⁸² Cumhuriyet, 16 Eylül 1932

⁸³ M. Haluk Zelef, “**Çubuk Barajı, Gazinosu ve Su Süzgeci**”, Dosya 03 Endüstri Mirası, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, Bülten 45, Ankara, 2006, s. 42.

yerleştiği gündenberi bir yılan hikâyesi halinde uzayıp giden iyi, temiz sıhi süt bulmak imkansızlığı karşısında acı duyan tek bir Ankaralı var mıdır?

Yabancılar, Orman Çiftliğine “ İnsan azminin zaferi” adını verdiler. Biz Ankaralıların buna ilave edeceğimiz bazı hakikatler vardır: Orman Çiftliği bir yandan çorak bozkırın üstünde ağacı, suyu, yeşili yaratırken, diğer taraftan da bu enerji savaşında yer alacak sıhatli, gürbüz ve sağlam vatandaş yetiştirmek yolunda kendi hissesine düşeni tam bir feragat ve özverililikle başarmaya çalışan bir müessese vasıflarını taşıyor. Onun son ve büyük başarısı Türkiye'nin süt derdine Ankarada çare bulmuş olmasıdır.

Bu çare; modern pastörize bir süt fabrikası kurulması halinde tecelli etmiştir. Saatte 600 litre pastörize edilmiş ve eve girinceye kadar insan eli değmemiş, bir tek mikrob ve toz zerresi bile taşımayan sütü, bir sağlık kaynağı halinde vatandaşın emrine veren bu fabrika yalnız Almanyanın değil, dünyanın en büyük firmalarından olan Astura'ya kurdurulmuştur. Sütü bir gıda yerine öldürücü bir zehir haline getiren mikroblarından tasfiye ederek hazırlayan bu fabrika, tekniğin en son nazariyelerine göre ve insan eline hiç iş bırakmadan, her şeyi makinaya terkeden bir yirminci asır eseridir: Pastörize edilerek bütün mikroblardan ve yabancı, muzır maddelerden kurtulan süt; otomatik olarak şişelere dolmakta, üzeri alüminyum levhalarla kapanmakta ve o günün tarihi gene otomatik olarak vurulmaktadır: Artık süt; bütün ideal vasıflarını taşıyan hilesiz, temiz ve bir hayat eksiri halinde ankaralının emrindedir.

Süt meselesini böylece halleden çiftlik idaresi; süt kadar mühim ve hattâ ondan fazla istihlak edilen yağ, yoğurtve peynir meselelerini de aynı formüller neticelendirmiştir: Pastörize süttten ve gene insan eli değmeden makinalar vasıtasıyla elde edilen krem ihtimardan sonra yağ makinalarında yağa tahvil ediliyor ve vezni tam kalıblar halinde otomatik olarak paket yapılmaktadır. Burada bir saatte 50 kilo yap istenilen şekilde paket yapılabilmektedir.

Süt meselesinin üçüncü kolu olan yoğurt işi de ayrı bir fabrika inşasıyla halledilmiştir. Burada da makina insan kuvvetine hakimdir ve insan zekası, yalnız nazım vazifesini görüyor.

Süt, kendi kendine yoğurt haline geliyor, kablara doluyor, üstü kapanıyor, yolda bir tek toz zerresi bile almadan şehre geliyor, soğuk hava dolablarında; bu sıcak günlerin hararetini unutturacak bir dekor içinde müşteri beklemektedir.

Süt işinin son kolu olan peynirciliği de ele alan Orman Çiftliği; halkın yiyecek maddeleri arasında en çok istihlak edilenlerden biri olan peynir için şehirden 100 kilometre uzakta, 1700 rakımlı Gazi yaylasında yemek ve tereyağları; kaşar, salamura ve tulum peynirleri 100 inek ve 10 000 koyunun pastörize edilmiş sütünden burada yapılmaktadır. Bütün bu işler bir araya toplandığı zaman Ankaranın örnek olarak halledilen süt, yoğurt ve peynir meselesi küll olarak ve güzel bir eser halinde karşınızdadır.

Belediyenin verdiği rakamlara göre Ankara'da 24 saatte 3-4 bin litre süt sarfedilmektedir. Orman Çiftliğinin pastörize süt fabrikası saatte 600 litre süt istihsal ettiğine göre bütün Ankaranın ihtiyacı; çiftlik fabrikasının nihayet 8 saatlik bir faaliyetiyle hazırlanacak demektir. Gıdası, bir insana verilen yemek hassasiyetiyle ve fennî olarak hazırlanan inek ve koyunlarını besleyici ve iyi vasıfları taşıyan sütleri; pastörize edilmek ve insan eli değmeden hazırlanmak gibi her şehre nasib olmıyan bir usulle hazırlandıktan sonra bu süt dururken iptidai ve sıhat bakımından tehlikeli usullerle hazırlanan açık sütler, hiç içilir mi? Diyeceksiniz...

Hakikat,-maatteessüf- hiç de böyle değildir.. Ankaralı; yalnız yurdumuz da değil, birçok komşu memleketlerde hasreti çekilen bu ve hâlâ pürüzlü bir mesele olarak duran bu temiz ve iyi süttten kelimenin tam manasıyla ve gerektiği gibi faydalanmamaktadır. Bugün hâlâ açık ve pastörize edilmemiş südü; bir sağlık tehlikesi olarak evine sokanların sayısı bizi üzecek kadar çoktur.

Gönül; halk sağlığını korumak için kurulmuş bütün müesseselerin işbirliği yaparak, Ankara halkında bu ideal südü içmeyi ihmal edilmez ve değişmez bir kanaat haline sokmalarını ne kadar istiyor..."⁸⁴. Atatürk'ün desteğiyle kurulan yoğurt yapımevi ve süt fabrikasının o dönem koşullarındaki önemini gazete o kadar iyi anlatmıştı ki günümüzde halen halk sağlığını tehdit eden süt üretiminin ve satışının varlığı göz önüne alındığında gerçekten Gazi Çiftliği bir şaheser yaratmış oluyordu.

Ankara'da devlet tarafından kurulan bu fabrikaların yanında anonim şirketlerde mevcuttu. 1920-1930 yılları arasında Ankara'da yabancı sermayenin desteğiyle

⁸⁴ Ulus, 30 Ağustos 1936

kurulan anonim şirketlerin sayısı toplamda 4'tü. Bunlardan ilki Ankara Belediyesinin çimento fabrikasını işleten, sermayesinin %49'u yabancı olan, 1928 yılında kurulan Ankara Çimentoları TAŞ'tı. Diğer ikisi 1928'de kurulan, %99 ve %95 sermaye paylarına sahip, Ankara Elektrik TAŞ ve Ankara Havagazı TAŞ'tı. Dördüncüsü ise %90 yabancı sermayeli Ankara Palas TAŞ'tı. Ancak bu şirketlerin Türkiye genelinde %6 'lık sermayeleriyle pek de önemli bir yeri yoktu⁸⁵.

Ankara'da bulunan fabrikaların miktarı az gibi gözükse de o dönemin koşullarına bakıldığında Atatürk bir şehrin sanayiini adeta yoktan var etmişti. Kurduğu bu fabrikalarla da Ankara ekonomisini olduğu kadar Türkiye ekonomisini de ileri bir seviyeye getirme adımını atmış bulunmaktaydı.

c- Şehirdeki Meslek Grupları (Esnaf ve Zanaatkârlar)

Osmanlı İmparatorluğu döneminde unutulmuş bir şehir olan Ankara'da gerçek anlamda sanayinin olmadığı gerçeği ile birlikte, el sanatları son derece ileri seviyedeydi. El sanatları ile uğraşan bu kesim en ileri derecede demokratik yöntemlerle bir teşkilata bağlıydı. Mesleğe girme koşulları da bu teşkilatlar tarafından belirlenilirdi. İşçi ve iş verenin hakları "futuvetname" denilen bir kanun ile güvence altına alınmıştı. Bu kanuna göre halkta haklı olduğu durumlarda şikayet etme hakkına sahipti⁸⁶. Bu şartlar altında çalışan esnaf ve zanaatkârlardan bazıları şunlardı:

Sofuculuk; Ankara'nın en büyük gelir kaynağıydı. Çünkü temel maddesini tiftik keçisinin tiftiği oluşturuyordu. 19. y.y. yarısında Ankara'da sof dokuyan binden fazla tezgâh bulunuyordu. Bu sofların boyanması işini de boyahaneler üstlenmişti⁸⁷.

Tabaklık (Debbağcılık) ise bugünkü Bendderesinde işlev gören bir daldı. Bu zanaât dalı bol su istediğinden dolayı lonca teşkilatı bu bölgede bulunuyordu. Burada imal edilen deri ve kösele çevredeki şehirlere ihraç edilirdi. Arasta denilen pazarlarda ise tabak esnafı ürünleri satışa sunardı⁸⁸.

Saraçlık da Osmanlı döneminde Ankara'da var olan uğraşlardandı. Bu dal günümüzde halen var olan saraçlar çarşısında toplanmıştı. Burada elliden fazla

⁸⁵ Yaman, **a.g.m.**, s. 608.

⁸⁶ Erdoğdu, **a.g.e.**, s. 132-133.

⁸⁷ **A.g.e.**, s. 133.

⁸⁸ **A.g.e.**, s. 135-137.

tezgah bulunuyordu. At eğerinin yapımı ile ilgili olan bu zanaat dalı Osmanlı'nın son dönemlerinde geriledi.

Semercilik zanaatı ise demir yolunun Sivas'a kadar uzanmasına kadar varlığını sürdürdü. Bugün ise köylüler arasında birkaç tezgah ile bu işi yürütenler bulunmaktadır.

Mutap ise nakışsız, düz heybe yapanlardı. Mutaplar Ahi Elvan Camii etrafına yerleşmişlerdi. Keçeciler ve palacılar da bu çarşıdaki esnaf gruplarındandı. Çilingirler ise Ulucanlardave Tahtakale civarında mesleklerini sürdürüyorlardı. Demircilerle bir birlik kurmuş olan çilingirler bu esnaf grubuyla beraber çalışıyorlardı⁸⁹. Osmanlı'nın son dönemlerinde var olan esnaf grupları bunlardan ibaretti. Milli Mücadele döneminde ise İstanbul'dan kaçan demirci ustaları Ankara'ya yerleşmişti ve burada süngü, kama gibi askerin ihtiyacını karşılayacak malzemeler üretiyorlardı⁹⁰. Atatürk Ankara'ya ilk geldiğinde şehirde bulunan esnaf loncaları şunlardı:

Keçeciler, bakırcılar, demirciler, pırpıtçılar, semerciler, çıkırıkçılar, nalburlar, tiftikçiler, orakçılar, dövenciler, debbağlar, kilciler, kaba tuzcular, kasaplar, bahçıvanlar, haffaflar, urgancılar, saraçlar, kunduracılar⁹¹. 1930'lara gelindiğinde Ankara'nın Osmanlı döneminde ön plana çıkan esnaf gruplarından dokumacılar ve tabakçılar eski önemini yitirmeye başladı. Bu dönemde sadece iki çorap imalathanesi vardı ki bunların biri Hafızzâde Şevket Efendi'ye diğeri Zekai Efendi'ye aitti. Matbaacılar da Milli Mücadele sırasında yayılmaya başlayan bir esnaf grubuydu. Siirt mebusu Mahmut Bey'in ve Yunus Nadi Bey'in matbaaları vardı. Tamircilerin ise sayısı 64'tü⁹².

1930'lu yıllarda boyacılıkta önemli esnaf dallarındandı. Ulus gazetesi de "Boyacılık Ankarada en çok yurddaş geçindiren bir ufak sanattır" başlığıyla verdiği haberde; boyacıların diğer esnaf dalları gibi sınıflara ayrıldığını, üç sınıftan oluştuklarını, berberlik gibi masrafı az olan bir meslek olduğunu belirtiyordu. Aynı habere göre boyacılığın merkezi İtfaiye Meydanı' ydı ve her geçen gün boyacı olmak

⁸⁹ Erdoğan, a.g.e., s. 139-140.

⁹⁰ Süleyman Ünüvar, "Milli Mücadele Döneminde Çalışma Hayatı ve Ekonomi", Türkler Ansiklopedisi, Cilt. 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2006, s. 227.

⁹¹ Ufuk Güldemir, "Son Yüzyıl Ankara'sından İlginç Olaylar", Başkent Söyleşileri, Kent-Koop Yayınları: 97, Ankara, 1979, s. 59.

⁹² Aydın, Emiroğlu v.d, a.g.e., s. 453.

isteyenlerin sayısı artıyordu. Bu durum gazete tarafından üzücü bir durum olarak nitelendirilmişti⁹³. Başka bir gazete haberine göre berberlik son 18 yıl içerisinde sayısı en fazla artan esnaf gruplarındandı. Buna İstanbul ve Anadolu'nun diğer yerlerindeki işsizlik neden olmaktaydı. Berberlerin çoğunlukta bulunduğu yer Anafartalar Caddesi idi. Zamanla sokak aralarında berber dükkanları türemeye başladı. Berberlerde üç sınıfa ayrılıyordu. Birinci sınıfı Anafartalar caddesi üzerinde olanlar, ikinci ve üçüncü sırayı ise mevkiine, durumuna göre diğer berberler alıyorlardı. Kadın berberleri de erkek berberlerinden daha çok iş yapıyordu⁹⁴. Ulus gazetesinin bir başka sayısında belirtildiği üzere; terzilikte berberlik gibi son yıllarda hızla yayılan zanaatlardan biriydi. Buna neden olarak İstanbul'dan Ankara'ya yerleşen yüksek kesimin ihtiyaçlarını karşılama yoluna gidilmek istenmesi gösteriliyordu. Bazı terzilerin ucuz kalitesiz kumaşları, yerli ve ingiliz kumaşı olarak halka sunduğuna da haberde değinen gazete yerli kumaşların da ingiliz kumaşlarına değer bakımından yetiştiğine işaret ediyordu. Terzi sayısında kadınların erkeklere göre üstünlüğü de gazete haberinde dikkate çarpan noktalardan biriydi. 1935 yılında Ankara'da 70'ten fazla kadın terzinin olduğunu belirten gazete, Yenişehir gibi kalabalık yerlerde seyyar terzilerin iyi para kazandığını ifade ediyordu⁹⁵.

Ankara'daki esnaflardan biri de kunduracıları. Kunduracılıktan Cumhuriyetle birlikte yerli malların kullanılmasıyla milli zanaatlarımız arasına giren bir dal olarak söz eden Ulus gazetesinde belirtildiği üzere bu dal Ankara'da pek çok insanın ekmek kapısıydı. Cumhuriyetten önce kunduracılar Samanpazarında yer alırken, Cumhuriyetle birlikte Anafartalar Caddesine yayıldı. 1935 yılı itibariyle Ankara'da 200'den fazla kunduracı olduğu verilen bilgiler arasındaydı⁹⁶.

Sonuç olarak bakıldığında; savaşlar ve sömürgeci politikalar sonucu ekonomisi bozulan bir Osmanlı kasabasını başkent ilan eden Atatürk, 1920'li yılların ortalarından itibaren kasabadan bir şehir yaratmıştır. Bu gelişmeye paralel olarak ekonomisi de hızla büyüyen Ankara, sürekli ithal eden bir şehir konumundan ihraç eden bir başkent konumuna yükselmiştir. Bu yükselişte Atatürk'ün dişini tırnağına takarak çalıştığı Gazi Orman Çiftliği'nin, kurduğu fabrikaların katkıları büyüktür.

⁹³ Ulus, 2 Şubat 1935

⁹⁴ Ulus, 30 Sonkanun (Ocak) 1935

⁹⁵ Ulus, 3 Şubat 1935

⁹⁶ Ulus, 8 Şubat 1935

III. EĞLENCE HAYATI

Tanzimat ile başlayan Batılılaşma hareketleri ile birlikte özellikle üst kesimlerin günlük yaşamlarında değişiklikler yaşanmaya başlamıştı. O döneme kadar davetlere, eğlence yerlerine kadınlar erkeklerle birlikte katılmazken, sarayda bunun ilk değişimleri yaşanmaya başladı. Eşli davetler, Batı tarzı opera, tiyatro gibi kültürel faaliyetler bu değişimlerin örnekleriydi. Ancak bu değişim denildiği gibi saray ağırlıklı olduğundan başkent İstanbul'da kendini gösteriyordu. Ankara ise 1900'lü yılların başlarına gelindiğinde dahi bu değişimden nasibini almamaktaydı. Bu dönemde Ankara var olan eğlence mekânları Kemalin Lokantası, Kuyulu Kahvehane ve Merkez Kırathanesi idi. Bu üç mekânın dışında ise günlük hayat adına hiç bir mekân yoktu. Atatürk döneminde ise birbiri ardına açılan modern görünümlü mekânlarla Ankara her alanda olduğu gibi eğlence hayatında da muhteşem değişiklikler yaşayacaktı⁹⁷. Bu değişikliklerden biri de 1925'ten itibaren başkent batılı yönünü gösterecek olan balolardı. Bu balolarda kılık-kıyafet, moda, kadın-erkek ilişkileri gibi şeyler yerleştirilirken, Batı'ya da adeta mesaj veriliyordu. Bu balolarda Batılı pekçok dans sergilenirken moderleşmenin bir kolu daha ön plana çıkarılmış oluyordu⁹⁸. Bu yılların en gözde mekânı ise Bentderesi'ndeki Cumhuriyet Bahçesi'ydi. Maddi durumu iyi olan kesim de ya kendi arabalarıyla ya da kiraladıkları arabalarla Kayaş Bahçelerine giderdi. 1930'lara gelindiğinde ise artık eğlence gerçek anlamına ulaşmaya başladı ve bu dönemde kadınlı,erkekli grupların dans edebileceği gazinolar açılmaya başladı. Zamanla otellerin de açılmaya başlaması Ankara eğlence hayatını farklı noktalara taşıdı⁹⁹. Bunları detaylı olarak ele alacak olduğumuzda, Ankara'da çok yönlü bir eğlence hayatı karşımıza çıkmaktadır.

A- BAYRAMLAR

Ankara'da bayramlar oldukça hareketli geçirdi. Özellikle Milli bayramlarda halk milli duygular ve vatan coşkusuyla sokaklara dökülürdü. Bu nedenle de bayramların geçmişte olduğu gibi Atatürk döneminde de halk için önemi büyüktü. Ankara halkının bayramlar törenleri şu şekilde bir seyir izliyordu.

⁹⁷ Nevin Gültekin, Dilşen Onsekiz, “ *Ankara Kentinde Eğlence Mekanlarının Oluşumu ve Yer Seçimi*”, Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 20, No: 1, Ankara, 2005, s. 138-139.

⁹⁸ Şenol Cantek, *a.g.e.*, s. 264.

⁹⁹ Evren, *a.g.e.*, s. 244.

1- Milli Bayramların Kutlanması

Atatürk döneminde milli bayramlar halk için çok önemliydi. Bugünler özellikle Ankara halkı için farklı anlamlar taşıyordu. Cumhuriyet bayramının Ankara halkında diğer Milli bayramlardan daha özel bir yeri olduğunu belirten Nezihe Araz bir bayram gününü şu şekilde anlatıyordu:

“ Bayram günü, önce Mustafa Kemal Meclis’te, tebrikleri kabul ederdi. Sonra, herhalde Ulus’ta kurulu tribünler önünde muhteşem bir geçit resmi başlardı. Bu geçit resminin en ilgiçekici yanı benim için, sefirlerin kıyafetleriydi. O alışık olmadığımız giyim, o renk renk süslü şapkalar, beyaz eldivenler, o çılgın renk cümbüşü.

Törene katılmak için evden telaşla çıkan babamın ardından düşünürdüm hep: Acaba neden babam, aslında çok komik bulduğum o kuyruklu ceketi giyiyor ve başınao silindir şapkayı? Bunları yadırgamamın sebebinide bilemiyorum.

O, bayram sabahının tribünlerine beni kimler götürdü, şimdi bunu da hatırlayamıyorum. Ama elçilerin gözümün önünden gitmeyen kıyafetleri ve içimin has duyguları hep aklımda”¹⁰⁰.

Araz’a göre bayram sabahları bu duygular içerisinde geçerken, Ankaralı kadınlar için Cumhuriyet bayramlarının en heyecanlı olayı Cumhuriyet balolarıydı. Bu baloların kendileri içinne anlam ifade ettiğini şu sözlerle anlatıyordu:

“ Evet, Ankaralı hanımlar için Cumhuriyet Bayramlarının en heyecanlı konusu belki de Cumhuriyet balolarıydı. Annem için söz gelimi; sonbahar demek biraz da o baloya hazırlanmak anlamına gelirdi. Tuvaleti İstanbul’da dikiliyordu. Demek ki Ankara’da Calibe gibi, Cemal gibi bir moda yaratıcısı yoktu henüz. Annem yataklı vagonlar polisi ile gönderilen o güzelim tuvaletini giyerken biz seyrederdik. O, Mustafa Kemal’i görecekti. Sonra da günlerce, o geceyi arkadaşlarına anlatacaktı. Özellikle Mevhibe Hanımefendinin zarif elbisesini. Mevhibe Hanım yeni Cumhuriyetin kadın takımının moda merkezidi o günler. Modanın olduğu gibi, saygının ve zerafetin de”¹⁰¹. Bu heyecanlı hazırlıkları Ankaralı kadınlar adına Nezihe Araz bu sözlerle aktarıyordu.

¹⁰⁰ Nezihe Araz, **Mustafa Kemal’in Ankarası**, Apa Ofset Basımevi, İstanbul, 1994, s. 10

¹⁰¹ Araz, **a.g.e.**, s. 11.

Cumhuriyet Bayramının kutlanmasına karar verilmesinin nedeni ise Cumhuriyetin ilanını 1 Kasım 1923 olarak kabul eden bazı kesimlerin olmasıydı. Bu sorunu ortadan kaldırmak ve Cumhuriyetinin ilanının 29 Ekim 1923 tarihli olduğunu ortaya koymak amacıyla 26 Ekim 1924 tarihinde bir kararname çıkarıldı. 29 Ekim 1924 tarihinde ilk kez yüz pare top atışı ve resmi bir törenle Cumhuriyetin ilanının kutlanması kararlaştırıldı¹⁰². Aynı gün başkentin her yanı bayraklarla süslenirken, Belediye Binasının önünde bir tank kuruldu¹⁰³. Kutlama programına göre; Mustafa Kemal Paşa mecliste saat 2.00’da tebrikleri kabul etti, daha sonra resmi geçit yapıldı, ardından elçiler kabul edildi. Program geceleyin, fener alayı ve şenliklerle son buldu. 1925 yılında ise Cumhuriyetin ilan günü milli bayram olarak kabul edildi¹⁰⁴. Bu tarihten itibaren bu anlamlı gün Ankara’da çeşitli şenliklerle kutlanırken, Cumhuriyet gazetesi 1931 yılında yaşanan kutlamalarla ilgili yayınladığı haberde, Ankara’da kutlamaların önceki yıllara göre daha coşkulu olduğunu, Büyük Lider Mustafa Kemal Paşa’nın meclise girmesiyle büyük bir alkışın koptuğunu belirtiyordu. Bu habere göre kutlama programı Gazinin gelmesiyle başlıyor, 14.10’da resmi geçit alayıyla devam ediyordu. Gazete bu sırada patlatılan toplanlarla gösterilerin alkış tufanına boğulduğunu ifade ediyordu¹⁰⁵. Her geçen yıl kutlamaların coşkusu artarken, 10. Yıl kutlamaları elbette hafızalardan silinmeyecek güzellikte olacaktı. Sabah saatlerinde Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşanın Cumhuriyet Meydanı’nı da Onuncu Yıl Nutku ile halka seslenmesiyle başlayan bu muhteşem gün, saat 14.30’a kadar süren resmi geçitten sonra Gazinin meydandan ayrılmasıyla halkın bağlılık duygusu arasında devam etti¹⁰⁶. Hava karardığında ise binlerce ampülün yanması sonucu caddeler aydınlandı. Havai fişek gösterileri gökyüzünü süslerken, fener alayları Ankara’yı dolaştı. Bandolar, davul zurna, saz, akordeon gibi müzik aletlerinin eşliğinde halk oyunlar oynayıp dans etti. Gazi Mustafa Kemal Paşa’da Sovyet Generalle birlikte Ankara Palas’taki Cumhuriyet balosuna katıldı. Bu baloda

¹⁰² Mehmet Emin Elmacı, “ *Cumhuriyetin İlk Yıldönümü Kutlamaları*”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt: 3, Sayı:8, İzmir, 1998, s. 52.

¹⁰³ Elmacı, **a.g.m.**, s. 53

¹⁰⁴ Bengü Salman Bolat, “ *Türkiye’nin Milli Günü: Cumhuriyet Bayramı*”, Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü 1920-1938, Cilt 1, Birinci Baskı, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 2009, s. 112-113.

¹⁰⁵ Cumhuriyet, 31 Teşrin Evvel (Ekim)1931

¹⁰⁶ Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940, Cilt 1, 4. Basım, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 206.

Türkçe- Rusça şarkılar söylendi. Bir süre sonra ise sokaktaki halkın neşesi baloya yansıdı ve kutlamalar o gece adeta şenliğe dönüştü¹⁰⁷.

23 Nisan Bayramı ise ilk olarak 1921 yılında bayram olarak kutlandı. Ancak bu bayramın ayrıca resmi bir kutlaması yapılmıyordu. 1927 yılında bayram resmen çocuk bayramı ilan edilince çocuklar devlet büyüklerinin ellerini öpmek amacıyla bu günde Çankaya'ya çıkmaya başladı. 23 Nisan bayramında çocuklar Ulus'ta toplanırlar, aileleride heyecanla bu anın gelmesini beklerdi. Bu el öpme adetinin şanslıları ise ilkokul son sınıf öğrencileriydi¹⁰⁸. Cumhuriyet gazetesi Çocuk bayramı kutlamalarına şu cümlelerle yer vermişti:

“ Bugün çocuk bayramı büyük tezahüratla tes’it edilmiştir. Çocuklar hazırlanan programı muvaffakiyetle tatbik etmişlerdir. Binlerce yavru sabahlayın 8-9’da çocuk sarayı önünde toplanmıştır. Yavrular sarayda izaz olunduktan sonra emirlerine verilen şehrin bütün vasaiti nakliyesine binerek Çankaya’ya Gazi ve İsmet Pş. Hazaratının köşklerine gitmişlerdir.

Avdette şehremanetinin önüne gelmiş, çocuklardan biri kısa bir hitabede bulunmuştur. Bu hitabeye Şehremini Vehbi B. Şehir namına cevap vererek şehrin babası sıfatile çocukları taziz etmiştir.

Müteakiben çocuk alayı önlerinde muzika olduğu halde tekrar çocuk sarayına dönmüşlerdir.

Saat 3 ten 7 ye kadar Ankarapalasta verilen müsamerede bir çok çocuklar muvaffakiyet göstermişlerdir.

Memlekette ehemmiyetli bir çocuk hareketi uyandıran Himaietfal reisi ile rüfekası herkees tarafından tebrik edildiler.

Çocuk müsameresine Gazi Hz. İle İsmet ve Kazım paşalar hazaratı ve bütün erkânı hükûmet iştirak etmiştir”¹⁰⁹.

19 Mayıs Atatürk’ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı ise 1930’lu yılların sonlarına doğru resmi bir bayram olarak kutlanmaya başlamışsa da 1936 yılında ülkenin her yerinde kutlamalar yapıldığı hakkında gazete haberleri dışında

¹⁰⁷ Turgut Özakman, **Cumhuriyet Türk Mucizesi**, İkinci Kitap, Bilgi Yayınevi, 5. Basım, Ankara, 2010, s. 492-493.

¹⁰⁸ Aydın, Emiroğlu v.d., **a.g.e.**, s. 413-414.

¹⁰⁹ Cumhuriyet, 24 Nisan 1929

Ankara'daki kutlamalara ilişkin pek de bilgi yoktur.¹¹⁰ 1937 yılında yayınlanan genelge ile bayramın tüm yurttan kutlanması istenmekteydi. Ankara'da kutlamalar Dahiliye vekili ve CHP Sekreterinin vereceği söylevlerle başlayacaktı. Bu genelge sonrasında Ankara'nın dört bir yanı bayraklarla donatıldı. Sporü öven birtakım sözler camlara asılırken, Atatürk'ün Samsun'a çıkışını temsilen yirmi bir pare top atışı yapıldı. Gençler kulüplerinin sporcularıyla kalabalık halinde yürüyüşe geçtikten sonra, stadyumda toplandı ve sportif hareketlerle gösteriler tamamlandı¹¹¹.

Genel olarak bakıldığında başkentte Milli Bayramlar vatanseverlik ruhu içinde halkın tüm içtenliği ve samimiyeti ile kutlanıyordu. Atatürk'ün o halkın içinden olması yönü bu coşkuyu, sevinci ikiye katlıyordu. Başlarda halk arasında kutlanan bu bayramlar zamanla daha önceden belirttiğimiz nedenlerden ötürü çıkarılan kararnamelerle Türkiye Cumhuriyeti'nin Milli Bayramları haline getirildi Bu kararlar sonrasında resmi geçitlerle başlayan törenler gün boyunca,devam etmeye başladı.

2- Dini Bayramların Kutlanması

Ankara'da halk için dini bayramlar, kutsal kabul edilen nevrüz, hıdrrellez gibi günler ise toplumsallaşmanın başlıca hususlarındandı. Bu nedenle de gazetelerde devlet büyüklerinin ramazan ve kurban bayramı tebriklerine sık yer veriliyordu. Cumhuriyet gazetesi kurban bayramının gelişini şu sözlerle halka bildiriyordu:

“ *Bayram*

Gazeteler üç gün intişar etmiyecek

Bugün 931 yılının Kurban bayramını idrak ediyoruz. Türk milleti yıllardan beri bayramlarını sulh ve sukûn içinde tes'it ediyor.

Cumhuriyetin feyizli ve hayırlı idaresi milletinher gününü bir bayram yapmağa çalıştıkça mufat bayramlarda bir müstesnalık aramak istiyoruz. Bayram günleri refah ve servet ile tes'it edilir. Bütün cihanı kasıp kavuran umumi buhranın bizde de sarsıntılar yaptığı meydandadır.Fakat komşu milletlere bakınca hiç te yadırganacak bir vaziyette olmadığımızı söylemek lazımdır. Fena denmiyecek olan bu hale; Gazi'nin umumi idarede yeniden açacağı devrim beşareti ile mevsimin letafetini

¹¹⁰ Hakan Uzun, “ *Milletin İradesiyle Oluşan Bir Bayram: Atatürk'ü Anma 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı ve Atatürk Döneminde Kutlanması*”, Karadeniz Araştırmaları, Cilt: 6, Sayı: 21, Ankara, 2010, s. 106

¹¹¹ Uzun, *a.g.m.*, s. 117-118.

ilave edersek her halde bugün bizim için iyi bir bayramdır. Büyük Türk Milletini tebrik eder, uzun seneler asude bayramlar geçirmesini dileriz.

Bayram namazı

Zevali saatle 5.40

Ezani saatle 10.30

Gazetemiz, diğer refikleri gibi bayramın ikinci Çarşamba, üçüncü Perşembe ve dördüncü Cuma günleri intişar etmiyecektir”¹¹².

Bayram yeri fikri ise Osmanlı'nın son dönemlerine dayanmaktaydı. 19. y.y.'ın sonlarına doğru Ramazan eğlencelerinin yoğunlaşması Osmanlı İmparatorluğu'nda bayram yeri ihtiyacını duğurdu. Ankara'daki bayram yerleri de Hamamönü ve Tahtakale'deki açık alanlardı. Hamamönü küçük gelince bu bayram yeri Doğumevi karşısına taşındı. Bu alanlarda cambazhane, çadır tiyatrosu, kaydırak, atlı karınca, dönme dolap, niyetçi, ayıcı, keten helvacı, macuncu ve diğer seyyar satıcıları bulunurdu. Ayrıca bu alanlar zengin ve fakir çocukların tartışmalarına sahne olurdu¹¹³. Sovyet sanatçısı Lansere Ankara'da bir bayram yeriyle ilgili izlenimlerini aktarıyordu:

“Üç günden beri meydanda, bizim evin hemen yanı başında, bayram etkinlikleri düzenleniyor. Havalar çok sıcak ve rüzgârlı; rüzgârda dalgalanan bayraklar, çayhane masalarındaki bez örtüler, kadınların rüzgarda titreyen yazma ve giysileri, bayramın renkli ve safça şenliklerine sanki daha fazla canlılık ve heyecan katmaktadır. Aslında bu etkinlikler çocuklar için düşünülmüştü ve onları elbette ne sıcak, ne de toz bulutları durdurabilir. Uzun aylardan beri devam eden tekdüze, sessiz ve belki de sert bir yaşam sonrasında. Burada çocuklar doyulmaz, baş döndürücü sevinçler yaşıyorlardı; salıncaklar, tahterevalliler, çok küçük çocuklar içinse sallanan platformlar kurulmuştu; el işi ilkel bir atlıkarınca, “havayolu”- üzerinde bir koltuğun kaydığı eğilimli halat- da vardı... dondurmalar, bisküviler, kebab ve birçok şey... Kümeler halinde dolaşan çocuklar için sonsuz sayıda piston ve Bengal ateşi de vardı. Gürültüler ve açılan ateşlerin tanıdık kokuları insanı kendi çocukluğuna götürüyordu. Salıncaklarda genellikle kızlar sallanıyorlardı. Çayhanelerde, Meclis binası yanında, zenginlerin bulunduğu her yerde sadaka

¹¹² Cumhuriyet, 28 Nisan 1931

¹¹³ Aydın, Emiroğlu v.d., a.g.e., s. 281-282.

dilenen, hep yırtıklar içinde dolaşan çocuklarla karşılaşıyorum. Bugün onlar yıkanmış, temiz giysiler giymişler ve mutlular”¹¹⁴.

Eski Ankara’da ramazanlar ise hazırlıklarıyla birlikte daha günler öncesinden geleceğini haber ederdi. Gazetelerde bu dini günün gelişini her yıl haber olarak yayınlıyorlardı. Bu haberlerden biri de şu şekildeydi:

“ Yarın ramazanın birine müsadif olduğundan her tarafta hazırlıklara devam olunmaktadır. Evkaf, Müessesesatı Diniye ve Müftülük daireleri bu akşam hazırlıklarını ikmal etmiş bulunacaklardır. Müftülük ramazanda vaaz verecek olan vaizleri tayin etmiştir. Camilerde vesikasız vaizler vaaz vermekten menedilecektir. Vaizlerin inalûmatlı olmasına dikkat edilmiştir. Camilere lüzumu olan zeytinyağı, süpürge ve saire verilmiştir.

Mahyeler Türk harflerile kurulacak

Ramazanda hocanın müsait olduğu akşamlar şehrimizdeki büyük camilerde mahyeler kurulacaktır. Mahyeler yeni Türk harflerile ve çok zarif bir tarzda tertip edilecektir”¹¹⁵. Görüldüğü kadarıyla Atatürk döneminde halkın milli bayramlarda olduğu gibi dini günlerde de ihtiyaçları tam anlamıyla karşılanıyordu. Ankara halkı için çok özel duygular içeren bu günlerde devlette halkın yanında oluyordu. Halkın huzuru, rahatı en başta gelen husus iken bu durum yalnız Ankara için değil tüm yurt için geçerliydi.

B- ÖRF VE ADETLER

Kına geceleri, düğün ve sünnet düğünleri Türk kültürünün önemli örf ve adetlerini oluşturmaktadır. Genellikle yer yer halkın sosyal, kültürel ve ekonomik yapısına göre değişiklik gösteren bu eğlenceler birlik ve beraberliği sağlayan belli başlı unsurlardır. Her yörede, şehirde, bölgede olduğu gibi Ankara’da da farklı etkinliklerle kutlanan bugünleri belli başlı özellikleriyle aktarmak gerekirse;

1- Düğün ve Sünnet Törenleri

Ankara’da halk Osmanlı dönemlerinden itibaren örf ve adetlerine bağlı yaşamaktaydı. Bu bağlılık kına geceleri, düğün ve sünnet törenlerinde de etkisini göstermekteydi. Günümüzde gösterişin hakim olduğu bu eğlenceler o dönemde daha sıcak, samimi şenliklerden oluşuyordu.

¹¹⁴ Y.Y. Lansere, **Ankara Yazı Bir Sovyet Sanatçısının 1922 Yılı Notları ve Resimleri**, Kaynak Yayınları, Birinci Basım, İstanbul, 2004, s. 52-53.

¹¹⁵ Cumhuriyet, 10 Şubat 1929

Eski Ankara’da Düğün törenlerine gelinceye kadar gelinle damat bir takım aşamalardan geçerdi. Evlenecek yaşa gelmiş erkeğin annesi, yakın akrabalarını alarak kız evlerini dolaşırdı. Kız tarafı da adet olduğundan ikramlarda bulunurdu. Bu ikramları bahane ile gelin adayı verir, böylece damat adayının annesini gelin adaylarını birbir incelerdi. İçlerinden beğendiği olursa o kızın ailesi ikinci kez ziyaret edilir, bu ziyaret genellikle isteme merasiminin gerçekleştiği ziyaret olurdu¹¹⁶. Kız tarafı hemen evet demediği gibi, hayır da demezdi. Allah kısmet ederse olur denilerek düşünme payı isterdi. Amaç oğlan hakkında detaylı bilgi toplamaktı. Ayrıca hemen evet demek de kız tarafına yakışmazdı. Bu kısa süreli araştırmadan sonra evet cevabı oğlan tarafına bildirilirdi¹¹⁷. O dönemlerde nişan törenleri için fazla beklenilmez, isteme gerçekleştikten sonra nişan olacağı haberi eşe dosta bildirilirdi. Diğer yandan da kız tarafının bütün bireylerine ayrı ayrı hediyeler alınırdı. Nişan günü bu hediyelerle birlikte nişanda içilecek şerbetin malzemeleri, kına gecesinde gelinin eline yakılacak kına, kahve de bürüncüğe sarılıp kız evine yollanırdı. Daha sonra oğlan tarafı topluca kız evine gider, burada kahveler yudumlanır, şekerler yenilirdi. Nişan şerbeti ise nişan töreninin olmazsa olmazıydı.

Nişan töreninden sonra çeyiz asma, düğüne giden yolda bir diğer aşamayı oluşturuyordu. Bugünde gelinin bütün yaptığı el işleri sergilenir, daha sonra o güne kadar topladığı bütün çeyizleri düğün evine gönderilirdi. Kına geceleri ise oldukça renkli görüntülere sahne olurdu. Özellikle maddi durumu iyi olan kimseler kına gecelerinde köçekler tutarlardı. Çeşitli kuru yemişleri, üzümlü ve fıstıklı ev ekmekleri, çörekleri oğlan tarafından gelenlere ikram edilirdi. İkramlıklar tüketilirken, bir yandan köçekler misafirleri eğlendirirdi. Bir süre sonra da misafirler kendi aralarında oynamaya başarlardı. Daha sonra kına merasimine geçilir, odanın tam ortasına konan tahtın üzerindeki yastıklara oturtulan gelinin yüzü bürüncükle örtülürdü. Kınayı kocası ölmemiş bir kadın yakardı. Gelinin bir eline de altın konur, daha sonra elleri bezle bileklerinden bağlanırdı¹¹⁸. Resmi nikahın getirilmesine kadar Ankara’da ki düğün törenlerine kendi nikahını Vehbi Koç şu şekilde anlatıyordu:

¹¹⁶ Erdoğan, a.g.e, s. 156

¹¹⁷ Orhan Karaveli, **Bir Ankara Ailesinin Öyküsü**, Pergamon Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul, 1999, s. 10.

¹¹⁸ Erdoğan, a.g.e, s. 156-157.

“ Evlenmeler de tabii bugünkü gibi değildi. Eve hocalar gelir, evlenecek ne kız, neoğlan ortada görülmezdi. Biri bir hocaya, diğeri başka bir hocaya vekâlet verirdi. Hocalar karşılıklı oturur pazarlık ederlerdi. Bu pazarlıkla, boşanma olursa, erkeğin karısına ödeyeceği tazminat tesbit edilirdi. Bu tazminata “ mihr-i müeccel” denirdi. Biz de hocalara vekâlet verdik, hocalar üç altına anlaştılar, böylece evlendik”¹¹⁹. Nikâhtan sonra ise düğün yemeği verilirdi. Bu yemekte kız ve oğlan tarafının yakınları yer alırdı. Misafirlere önce yoğurtlu düğün çorbası, Ankara tavası, Halep dolması, zerdali hoşafı ikram edilirdi. Daha sonra ise bamya çorbası, zerde, pilav verilirdi. Tatlı olarak da baklava vazgeçilmezdi. Yemekten sonra kahveler pişirilirdi, daha sonra herkes evlerine dağılırdı. Bu adetlerden sadece nikah töreni resmi nikah getirilince son buldu, bunun dışındakiler Atatürk döneminde devam etti¹²⁰. Genel olarak bakıldığında bu adetlerin bir çoğunun Anadolu’da köylerde devam ettiği görülmektedir. Pekçok adette eskiden olduğu gibi bugünde birbiriyle benzetilmektedir. Çeyiz asma çeyiz serme adıyla günümüzde de etkisini sürdürmektedir. Kına gecesi adeti de günümüzde devam etmekle birlikte tam anlamıyla eski Ankara’daki yerini tutmamaktadır. Şehirlerde ise bu örf ve adetler günümüzde eskiden olduğu gibi geniş yer bulamamaktadır.

Sünnet törenleri ise düğün törenleri gibi birlikteliği sağlayan önemli örf ve adetlerimizdendi. Eski Ankara’da da sünnet törenleri önemli günlerden sayılırdı. O dönemde maddi duruma göre bu adet yerine getirilirdi. Ünlü ve zengin ailelerin çocukları sünnet olduğunda davullar, zurnalar çalınırdı. Vehbi Koç kendi sünnet törenini ise şu cümlelerle ifade ediyordu:

“Babam bütçesine çok dikkat eder, şatafatlı şeyleri hiç sevmezdi. Ben sünnet olduğum zaman hiç tören yapılmadı. Bana sünnet hediyesi olarak babam bir eşek almış. Bana göstermediler. Önce berber geldi, beni sünnet etti. Sonra babam hediye olarak bir eşek aldığını söyleyince pek sevindim ve acıyı unuttum”¹²¹. Ailelerin kendi aralarında yaptıkları sünnet törenlerinin dışında maddi durumu iyi olmayan ailelerin çocukları ya da kimsesiz çocuklar için düzenlenen toplu sünnet törenleri de Ankara’da mevcuttu. Bunlardan biri de Himayietfal Cemiyeti’nin düzenlediği sünnet düğünüydü. Cumhuriyet Bahçesi’nde yapılan sünnet düğününde 120 çocuk

¹¹⁹ Vehbi Koç, **Hayat Hikayem**, Apa Ofset Basımevi, İstanbul, 1973, s. 11.

¹²⁰ Erdoğan, **a.g.e.**, s. 164.

¹²¹ Koç, **a.g.e.**, s. 11.

sünnet edilmişti¹²². Bu sünnet törenlerinde sünnet çocuklarının yatakları ise oldukça gösterişli olurdu. Duvarlar bindallarla süslenir, duvarlara çevreler ve berber aynası asılırdı. Duvarlara asılan bindalların benzerleri yatağa da serilirdi. Sorma işlemelerle bezenmiş yorgan takımı ise görmeye değer bir özelliğe sahipti. Sünnet yatağının bu kadar gösterişli olduğu sünnet törenlerinde elbette ki sünnet çocukları da gösterişli olacaktı. Sünnet çocuklarının gözlerine sürmeler çekilir, başına Maşallah yazılı inci püsküllü fes takılırdı. Püskülün üzerine ise altın külte takarlardı. Giysileri ise upuzun entariden ibaretti. Davullu zurnalı eğlenceler sonrasında ise çocuğun sünnet töreni son bulurdu¹²³.

2- Seymen Alayı

Seymen düzülme en eski dönemlerden beri Ankara halkının içinde milli bir gelenek olarak yaşıyordu. Bu alay genellikle devletin kötü günlerinde, bir beyliğin yıkılışı sırasında , yeni bir devletin kurulması sırasında kuruluyordu. Bundan dolayı Türkler hiçbir zaman devletsiz kalmamıştı. Bunlar üç beş kişiden oluşan bir grup değildi aksine toplu ve milli bir olaydı. Bunların daha ufak grupları ise bayram ve düğün günlerinde kuruluyordu. Seymenler bu özel günlerde “ Sin Sin” denilen ateş oyunu oynarlardı. Ateşin etrafında davul zurna çalarak zeybek oynarlar, ateşin üstünden atlayarak geceyi sabah ederlerdi.

Eski Türk geleneği olan Seymen düzülmeyi yalnızca Ankara halkı koruyabilmişti. Bunun nedeni Ankara ve çevresindeki bütün köylerde Oğuz boyları bulunmasıydı¹²⁴. Atatürk’ün Ankara’ya geldiği gün de seymen alayı kuruldu. Bugünü Şapolyon eserinde şu şekilde anlatıyordu:

“ İşte Mustafa Kemal Ankara’ya geleceği gün, aynı süratle Seymen alayı kuruldu. Ulucanlar’dan kalkan Seymen Alayı , Hacıbayram Camiinin önünde toplandı. Seymen düzülme (tertibi) Efelerce mukaddes sayılırdı. Alayın duası okunmadan ve kurban kesilmeden, Seymenler hareket etmezlerdi. Ankaralı meşhur Seymenlerden ve Atatürk’ü karşılayanlardan Yağcıoğlu Fehmi Efe bana dedi ki:

- Seymen kızılca günlerde kurulur, her zaman olmaz. Düğünlerde milli elbise giyilir. Buna da Seymen derler ama, bu Seymen Alayı değildir. Seymen Alayında dini

¹²² Cumhuriyet, 15 Ağustos 1931

¹²³ Erdoğan, a.g.e., s. 153-154.

¹²⁴ Enver Behnan Şapolyo, **Atatürk ve Seymen Alayı**, Ankara Kulübü Yayınları No: 2, 2. Baskı, Ankara, 2002, s. 22-23.

merasim vardır ve muhakkak kurban kesilir. Kurban kesilmeden Seymen Alayı hareket etmez. Bir zamanlar Ankara’da Halit Efe adında birisi zamanında Seymen Alayı kurulur, fakat kurban kesilmeden alay yürüyüşe geçer. Adetlerden birisinin eksik olduğunu gören Halit Efe kurban kesilmedi mi? diye sorar. Hayır cevabını alınca, o halde Seymenlerin kurbanı benim diyerek, yere düşüp derhal ölür. Bu sebeple biz ata törelerine çok riayet ederiz, onu aynen yapmaya çalışırız. Esasen eksik bir şey yapacak olursak, ihtiyarlar artık ata töreleri bozuldu, biz yaşayamayız derlerdi. Bunun için her şeyi tamam yaparız.

Demişti. Seymenler Hacıbayram Camii önüne gelirler. Seymen duası Hacıbayram önüne gelirler. Seymen duası Hacıbayram Şeyhi ve İmamı tarafından yapılmaz, ancak bu duayı kayyum dedeler yapardı. Bugün de kayyum dede duayı yaptı ve Hacı Bayram Veli türbesinin önünde geyik boynuzu asılı kapısı önünde bir de kurban kesildi”¹²⁵.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki; her insan kendisini doğumundan itibaren belli başlı örf ve adetlerin içerisinde bulmuştur. Bu örf ve adetler millete, topluluğa, cemiye göre değişiklik gösterirken, Ankara’da da örf ve adetler koşullara göre farklı türlerde yer edinmiştir. Bir topluluğun düzenini sağlayan bu yazılı olmayan kurallar bütünü zamanla değişiklikler gösterse de önemli bir kısmı da çeşitli nedenlerden dolayı yok olmaya mahkum olmuştur.

C- BAŞKENTTE EĞLENCE HAYATINA YÖNELİK MEKÂNLAR

Şehirlerdeki mekânların insanların sosyal yaşantısı üzerinde etkisi büyüktür. Açık ve kapalı alanlar bireylerin kendilerini ifade edebilecekleri, birbirleriyle kaynaşacakları iletişimin sağlandığı ortamlardır. Bu doğrultuda sosyal etkileşime ve toplumsal bilincin oluşmasına temel araç olarak gösterilen bu mekanlarda insanların neler yaptıkları, ne tür etkileşimlere girdikleri ve ne tür aktiviteler yaptıkları da günlük yaşam konusu altında incelenmesi gereken unsurlar içerisinde¹²⁶.

1- Ankara’da Konaklanılabilecek Yerler

Milli Mücadele başlarından itibaren 1920’li yıllarda Ankara’da karşılaşılan en büyük sorunlardan biri konaklanılacak yer bulmaktı. İstanbul başta olmak üzere pek

¹²⁵ Şapolyo, a.g.e., s. 24-25.

¹²⁶ M. Ebru Erdönmez, Altan Akı, “ *Açık Kamusal Kent Mekanlarının Toplum İlişkilerindeki Etkileri*”, MMGARON, Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi e-Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, İstanbul, 2005, s. 68

çok yerden Ankara'ya gelen yeni Ankaralı'nın çoğu konaklayabilecek yer bulmakta zorluk çekiyordu. Çoğu bekar olan bu insanlara yerli halk ev kiralamaktan kaçınıyordu. Bir süre sonra bu önyargı yıkılırken, bu yeni kesim en azından başını sokabilecekleri küçükte olsa evler buldu¹²⁷. Bunun yanı sıra Ankara'da konaklanılabilecek tek otel 1886'da İsmail Bey tarafından Niğdeli bir kalfaya inşa ettirilen yapımı 1888'de biten Taşhan'dı. İstasyon'dan hükümet konağına giden yolda inşa edilen Taşhan'da 100 oda bulunmaktaydı. Bu otelin adı zamanla muhtemelen mülk sahibinin kiracı değiştirmesinden kaynaklanan durumdan ötürü değişikliğe uğradı. İsmail Efendi Oteli adı Anadolu Oteli olarak değişti. Bu otel her kesimden müşteriye hitap ediyordu. İstanbul'dan gelen misafirler için birkaç tane güzel odası, hayvanlarıyla gelen misafirler için ahır bulunuyordu. 1920'lerin ilk yıllarında Taşhan'da bulunan otelin adı Meşruiyet Oteli olarak anılıyordu¹²⁸. 1920'li yılların ileriki senelerinde ise bu otelin adı hanın kara taştan yapılmış duvarlarına Hotel d'Angora (Ankara Oteli) olarak kazınmıştı. İstasyondan bakıldığında şehirde görülebilecek en büyük yapı da bu handı¹²⁹. Bu oteli takiben 1924 yılında başkentte şimdiki Gazi Lisesi'nin bulunduğu yerde Cumhuriyet oteli açıldı. Orta halli olan bu otel gayet temiz odalara sahipti. Otel 13 Ağustos 1924 tarihinde Kolombiya Üniversitesinden gelen Prof. Dr. John Dewey ve eşini ağırlamasıyla ün kazanmıştı¹³⁰. Bu otelin ardından konaklama ihtiyacını gidermek amacıyla 1925'ten itibaren Ankara'da ufak tefek oteller açılmaya başladı. Station Hotel'de bu otellerden biriydi. 1925 yılında istasyonda Kılıç Ali'nin eskiden oturduğu evde açılan bu otelde yedi yatak odası bulunuyordu. Odaları oldukça temiz olan bu otel mütevazı bir şekilde düzenlenmişti. Odaların bir günlük fiyatı ise 6 liraydı. Otelin zemin katında ise müşterilerin yeme-içme ihtiyacını karşılamak amacıyla lokanta açılmıştı¹³¹. Aynı yıl yeni bir otel açılacağı haberi bir gazeteye yansımıştı. Samanpazarında açılan bu otelin her türlü ihtiyacı karşılayacak nitelikte olması için fevkalade özen gösterildiğini, hizmetlilerin kadın olarak tutulduğunu, bu nedenle de otel sahipleri otelde konaklayacak müşterilerin hizmetten memnun kalacaklarını düşündüklerini

¹²⁷ Kılıç, **a.g.e.**, s. 24.

¹²⁸ Aydın, Emiroğlu, **a.g.e.**, s. 289.

¹²⁹ Evren, **a.g.e.**, s. 10.

¹³⁰ Özakman, **a.g.e.**, s. 67.

¹³¹ Bilal N. Şimşir, **Ankara... Ankara... Bir Başkentin Doğuşu**, Bilgi Yayınları, 2. Basım, Ankara, 2006, s. 332-333.

ifade ediyorlardı¹³². Akbal oteli ise Ankara’da açılacak yeni otellerden biriydi. Hakimiyet-i Milliye gazetesinde bu otelle ilgili şu bilgiler yer almaktaydı:

“

Akbal Oteli

Muhterem müşterilerimizin nazar-ı dikkatine

Koyun pazarında bakırcılar caddesinde inşa ve küşadına muvaffak olduğum otel nezafetle müştehir olmakla teşrif buyuracak zevatın memnun kalacağı ilan olunur

Sahibi Hasan Tahsin”¹³³.

Büyük Otel ise 1920’li yıllarda Ulus’ta inşa edilen başkentin ilk görkemli binalarındandı. Bodrum, zemin, birinci, ikinci, üçüncü ve geniş terasın bulunduğu dördüncü kattan oluşuyordu. Zemin kata dükkanlar yerleştirilmişti. Ana kapı ortadaydı. Üst katlarda koridor boyunca iki sıralı olmak üzere odalar dizilmişti. Dördüncü katta geniş teraslar, dört oda ve bir tane çamaşırhane bulunmaktaydı¹³⁴.

Ankara’nın ilk büyük oteli ise 1924 yılında yapımına başlanan, bugün Devlet Konukevi olarak kullanılan, İkinci Meclis Binası karşısındaki Ankara Palas’tı. Otelin ilk tasarımı Mimar Vedat Tek’e aitti. Yalnız binanın temeli atıldıktan sonra Vedat Tek’in İstanbul’a dönmesi üzerine proje Mimar Kemalettin Bey’e teslim edildi. 1924’de başlayan inşaat bu nedenden ancak 1927’de tamamlandı¹³⁵. Bodrum katı üzerine iki kattan oluşan bu otelin zemin katı, ortadaki balo salonunu çevreleyen koridorlara açılan odalardan ve farklı büyüklükteki mekanlardan oluşuyordu. Batı yönünde ise geniş bir çay salonu bulunuyordu. Giriş katındaki odalar kuzey ve doğuya, üst kattakiler ise çevreye ve ortaya yerleştirilmişti. Süslemesine bakıldığında ön cephe Osmanlı yapı öğelerini toplarken, arka cephenin bu özelliklerden pay almadığı görülmekteydi. İç süslemede giriş katında yine ön cephede görülen Osmanlı motifleri göze çarparken, üst katın daha sade olması dikkatten kaçmıyordu¹³⁶.

“*Ankara Palas (Ankara)*” başlıklı haberde Cumhuriyet gazetesi otelin özelliklerini ve oda fiyatlarını şu şekilde sayıyordu:

“*Bütün odalarda telefon, sıcak suyu, kalöriferi vardır. Hususi banyolu apartmanlar. Odaların fiyatı: 6-8-10 ve 12 liradır. Amerikan barı, orkestra, erkek ve*

¹³² Hakimiyet-i Milliye, 10 Ramazan 1343/ 3 Nisan 1925

¹³³ Hakimiyet-i Milliye, 9 Muharrem 1345/19 Temmuz 1926

¹³⁴ Arslanoğlu, a.g.e., s. 131.

¹³⁵ Muhammed Görür, “*Ankara Palas*”, Cumhuriyet Dönemi Kültürü 1920-1938, Cilt 1, Atatürk Kültür Merkezi, Birinci Baskı, Ankara, 2009, s. 244.

¹³⁶ Arslanoğlu, a.g.e., s.130.

kadınlara mahsus perukâr salonu, çamaşırhane, garaj, tenis, kütüphane, yataklı vagonlar şirketinin acentalıği”¹³⁷.

Ankara Palas kısa sürede parlarken, Ankara’ya gelen ünlü misafirlerin uğrak yeri oldu. Bu misafirlerin içerisinde, Afganistan Kralı Emanullah Han ve kraliçesi, Irak Kralı I. Faysal, İran Şahı Ali Rıza Pehlevi, Alfred Krupp, Eisenhower, Tito, General Montgomery bulunuyordu¹³⁸. 1928 yılında ise Ankara’da bir başka büyük otel olan Belle Vue (Belvü) Palas Otel açıldı. Mimarlığını Kemalettin Bey’in üstlendiği bu otelde uzun yıllar otel olarak kullanıldı¹³⁹.

1935 yılına gelindiğinde Ankara’da oteller üç sınıfa ayrılmıştı. Lüks adı ile anılabilecek otel sayısı 3-4 taneydi. Birinci sınıf otellerin sayısı 5 iken, geriye kalan oteller ikinci ve üçüncü sınıf otellerdi. İkinci-üçüncü sınıf otellerin çoğu büyük evlerde yapılan değişikliklerle otele dönüştürülmüş binalardan oluşuyordu. Lüks oteller ise Ankara Palas ve Belvü Palas’tı. Bunların ardından İstanbulpalas, Lozanpalas, Yeni Otel ve Taşhanpalas geliyordu. 20’ye yakın ikinci ve üçüncü sınıf otel vardı. Bu oteller Anafartalar caddesinde ve bu cadde çevresindeki sokaklarda toplanmıştı. İstanbul’daki otellerle bu oteller kıyaslandığında Ankara’daki otellerin daha konforlu olduğu göze çarpıyordu. Buna rağmen başkentinde daha fazla otel olarak inşa edilmiş binalara ihtiyacı vardı¹⁴⁰.

2- Yeme-İçme İhtiyacını Karşılamanın Mekânları

Başkentte Milli Mücadele yıllarında ve savaş sonrasındaki ilk yıllarda tek sıkıntı konaklama sorunu değildi. Ankara’da yaşayanlar yiyecek sıkıntısı da çekiyordu. O dönemde Ankara’da yeme-içme ihtiyacını karşılayan tek yer “Kemal’in Lokantası” idi. Bu lokanta akşamları milletvekillerini, devlet memurlarını ve yabancıları ağırlardı¹⁴¹. Önemli yabancı konuklar için yemekli toplantılar burada yapılırdı. Bu misafirlerin eğlenmesi amacıyla ara sıra lokantaya bando mızıkacı ekibi getirtilirdi¹⁴². Bu lokantanın ardından irili ufaklı lokantalar açıldı. Bunlardan biri Turan Lokantası idi. Bu lokantanın açılış haberi gazetelerde ilan edilmişti. Bu habere göre;

¹³⁷ Cumhuriyet, 3 Kanunisanı (Ocak) 1929

¹³⁸ Evren, **a.g.e.**, s. 186.

¹³⁹ Erdoğan, Günel, **a.g.e.**, s. 174.

¹⁴⁰ Ulus, 29 Sonkanun (Ocak) 1935

¹⁴¹ Kılıç, **a.g.e.**, s. 24.

¹⁴² Evren, **a.g.e.**, s. 196.

“ *Pasta salonu karşısında uzun müddetten beri büyük bir mesai neticesi ihzar edilen Turan Lokantası Cuma günü açılıyor*”¹⁴³. Bir başka lokanta ise Asya Lokantası idi. Asya Lokantası ile ilgili olarak Hakimiyet-i Milliye’de şu şekilde bir haber geçmekteydi.

“ *Nefis yemekleri şayan-ı tavsiyedir. Muhterem müşterilerine bir suhlet olmak üzere karneler tabi edilmiştir. Tavsiye olunur*”¹⁴⁴. Bu lokantalar elbette ki ihtiyacı karşılamakta sıkıntı yaratıyor ve modern bir restoran açılmasını gerekli kılıyordu. Bu nedenle de yeni mekanların açılması gerekiyordu. Atatürk’te bu sıkıntının farkındaydı. Atatürk efsanelere göre bu sıkıntıyı gidermesi amacıyla Rus göçmeni Juri Georges Karpovitch’e bir lokanta açmasını emretti. Bu isim ilk olarak Taşhan’da bir lokanta açtı. Daha sonra bu lokantayı kapatıp Şehir Bahçesi’nde Ankara’nın ilk lüks restoranı olan Karpiç’i açtı. Lokantayı Karpiç’in yardımcısı Serge yürütüyordu. Fakat Karpiç her zaman dikkati çeken tek isimdi¹⁴⁵. Bu lokanta her açıdan iyi bir lokantaydı. Çünkü belediye tarafından destekleniyordu. Bir bakıma devlet lokantası denilebilirdi. Kapının girişinde sağda vestiyer, solda geniş bir barı vardı. Tuvaletlerden geçtikten sonra ise büyük bir salona çıkılırdı. Barda aperatif alan misafirler salonda yemeğe geçiyordu. Bu lokantada misafirlerin güvenliği de ihmal edilmemişti. Kapıda sivil polisler nöbet tutarken, devlet büyüklerinin korumaları da burada yerlerini alırdı¹⁴⁶. 1935 yılına gelindiğinde Ankara’da çok sayıda lokanta açılmışsa da bu lokanta sahiplerinin şikayetçi olduğu görülmüyordu. Bunun nedeni de seyyar tipi lokantaların türemesi ve halkın ucuz olmasından ötürü bu lokantalara yönelmesiydi. Özellikle Bend Deresi, Cebeci, Samanpazarı ve büyük okulların önünde bu seyyar lokantalara sık rastlanıyordu. Ucuz ve kalitesiz malzemeden yapılan yemekleri dolayısıyla ucuza mâl eden bu seyyar lokantacılar halkı cezbediyordu. Bu durum lokantalarda maddi sıkıntılara neden olmaktaydı¹⁴⁷. Atatürk döneminde lokantalar bu durum da iken lokantaların yanısıra halkın yeme-içme ihtiyacını karşılamak amacıyla pastaneler de açılmıştı. Bunların en ünlüsü ise İstanbul Pastanesi idi. Ulus Meydanı’nda Anafartalar’a çıkan yolun yanındaki

¹⁴³ Hakimiyet-i Milliye, 10 Ramazan 1343/ 3 Nisan 1925

¹⁴⁴ Hakimiyet-i Milliye, 18 Cemazi’e’lahir 1343/ 14 Kanunisani (Ocak) 1925

¹⁴⁵ Tansı Şenyapılı, **Cumhuriyet’ in Ankara’sı**, ODTÜ Yayıncılık, 2. Basım, Ankara, 2006, s. 323-324.

¹⁴⁶ Mehmet Kemal, **Türkiye’nin Kalbi Ankara**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1983, s. 62-63.

¹⁴⁷ Ulus, 27 Sonkanun (Ocak) 1935

binaların yıkılarak yerine yapılan otelin altına açılan bu pastanenin sahibi Hafız Bey adlı bir Ankaralı'ydı. Bu pastanenin devamlı müşterileri vardı. Bunlar Hıfzı Nalbandoğlu, Prof. Feridun Nafiz Uzlu, Mehmed Nuri Gencosman, Namdar Rahmi, Enver Behnan Şapolyo, Dr. İzzeddin Şadan, Sadri Etem, Nahit Sırrı, Refik Fenmen, Ressam Saip, Musikişinas Ahmet Yekta idi. Bu isimlerin dışında Ankara'ya geldiklerinde Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Yahya Kemal Beyatlı'da İstanbul Pastanesi'ne uğramadan dönmezlerdi. İstanbul Pastanesi 1955 yılında kapatılarak yerine inşa edilen Ulus Gökdeleni ile tarihin tozlu sayfalarına gömüldü¹⁴⁸. Bir diğer pastane ise Özen Pastanesi idi. Bu pastane Yenişehir'de bulunmaktaydı¹⁴⁹. Bu pastane iş çıkışlarında yazarların toplandığı bir lokal gibiydi. Burada pastaların tanesi beş kuruştı¹⁵⁰.

Genel olarak bakıldığında savaş yıllarında başlayan yeme-içme sorunu kısa sürede devletin de destekleri doğrultusunda çözümlenmişti. Avrupa tarzı lokanta ve pastanelerin yanısıra seyyar satıcıların sayısının zamanla artması esnafı zor duruma düşürmüştü. Buna rağmen her alanda olduğu gibi bu alanda da hızlı bir gelişimin varlığı dikkatlerden kaçmıyordu.

3- Eğlence Mekânları (Barlar, Gazinolar, Balo Salonları)

Atatürk döneminde eğlence hayatı modernleşmeye paralel olarak gelişme gösteriyordu. Ankara'da 1922 yılına kadar barlar klasik yapıdaydı. Ülkede içkinin yasak olmasından dolayı sayı bakımından da oldukça azdı. Ancak Ankara'daki barların diğer yerlerdeki barlardan farkı vardı. Bu da barların yüksek tabaka barları, memur sınıfının barları ve esnaf sınıfının barları olarak üçe ayrılmasıydı¹⁵¹. Buna rağmen barlar aslında küçük meyhane tarzındaydı. Modern anlamda açılan ilk bar ise Fresko Bar'dı. Bu bar lövanten bir aile tarafından işletiliyordu. Barın müşterileri genellikle maddi durumu iyi olan Ankaralı erkeklerdi. Daha sonra bu bara rakip olarak Çankırı Caddesi'nde Elhamra Bar açıldı. Bu durum Ankara'da eğlence sektöründe rekabet ortamını doğurdu. Elhamra Bar Fresko'dan özendiği için bara Avrupa'dan konsomatrisler getirmeye başladı¹⁵². Bu barların tüm halkın ve seçkin

¹⁴⁸ Şenyapılı, **a.g.e.**, s. 345.

¹⁴⁹ Ayşe Kulin, **Füreya**, Remzi Kitabevi, 58. Basım, İstanbul, 2002, s. 159.

¹⁵⁰ Şenyapılı, **a.g.e.**, s. 344.

¹⁵¹ Aydın, Emiroğlu v.d., **a.g.e.**, s. 424.

¹⁵² Evren, **a.g.e.**, s. 244.

kesimin kullanımına uygun olmaması iki mekanında sonunu getirdi. Bu mekanlar kapatıldı ve yerine belediye destekli Karpiç Lokantası açıldı¹⁵³.

Ankara’da gazinolar ise 1930’ların ortalarına kadar yaygın değildi. Halkın eğlence ihtiyacını karşılayan modern anlamda ilk gazino 1935-1937 yıllarında açılan Gar Gazinosu oldu. Gazinonun açılmasındaki amaç, başkenti ziyarete gelenlere hijyen açısından uygun, hoş vakit geçirmelerini sağlayacak bir mekan oluşturmaktır. Gazino binası İstasyon Meydanı’na girişti sağda, kuzey-güney yönünde bulunmaktaydı. Bodrum katının üstünde iki kat daha bulunan gazinoda zemin katı gazino salonu oluşturuyordu¹⁵⁴. Gazinonun açılışından sonra Ulus gazetesinde gazinoyla ilgili şu habere rastlanmaktadır:

*“Ankara’yı en güzel göreceğ olan yer gazinonun terasıdır. Buradaki salon inanınız ki Ankara’da az yerde vardır. Bu geniş ve zarif salonu bir sahne tamamlıyor. Artık istasyon yalnız gidenleri ağırlamak ve gelenleri karşılamak yeri olmaktan çıkmaktadır. Bu güzel salon ve onu şekillendirecek, değerlendirecek güzel sahnesi Ankara Gari’ni şehrin toplantı ve zevk yerlerinden birisi yapacaktır”*¹⁵⁵.

Ankara’da bulunan bir diğer gazino ise Çubuk Baraj Gazinosu’ydu. 1929-1937 yılları arasında yapımı süren Çubuk Barajı’nın hemen güneybatı ucuna inşa edilen bu gazino binasının tasarımı Ocak 1937’ye tasarlandı. Tasarımı Theo Leveau üstlendi¹⁵⁶. Gar Gazinosu nefis yemekleri, mükemmel hizmeti ile dikkatleri çekmekteydi. Gazinonun müdürü hergün ailesiyle birlikte bir masada oturup, müşterilere yapılan hizmeti kontrol ederdi. Gazinoya dünyanın dört bir yanından varyete artistleri gelirdi.

Ankara Palas’ın pavyonunda dönemin önemli üçüncü mekanıydı. Burada da varyeteler seyredilirdi. Dans edilirdi. Viskinin kadehi bir liraydı. Burada nişan kutlamaları gibi özel günlere ait eğlenceler de yapılırdı¹⁵⁷.

¹⁵³ Gültekin, Onsekiz, **a.g.m.**, s. 139.

¹⁵⁴ Arslanoğlu, **a.g.e.**, s. 116.

¹⁵⁵ Ulus, 31 Mayıs 1938

¹⁵⁶ İnci Arslanoğlu, “1930-50 Yılları Ankarası’nın Eğlence Yaşamı Gazino Binaları”, Tarih İçinde Ankara II Aralık 1998 Seminer Bildirileri, Der: Yıldırım Yavuz, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara, 2001, s. 329.

¹⁵⁷ Semih Günver, “2. Dünya Savaşı Yıllarında Ankara’da Diploması”, Başkent Söyleşileri, Kent-Koop Yayınları No: 97, Ankara, 1979, s. 80.

Ankara’da eğlence hayatının merkezlerinden biri de balo salonlarıydı. Yılbaşları, kostümlü balolar gibi pek çok balo gecelerinin tertip edilmesi Atatürk döneminin vazgeçilmezleri arasındaydı.

Özellikle 1925 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası’nın desteği ile başta Ankara olmak üzere tüm yurttaki resmi baloların düzenlenmesi kararı sonrasında halk arasında hızla balo geceleri düzenlendi. Bu baloların düzenlenmesindeki amaç Batılılık imajı sunmaktı. Bu balolarda tango, çarliston, swing gibi danslar ediliyordu. Dans bilmeyenler özel ders alarak bu açığını kapatmaya çalışıyordu. Çünkü dans bilmemek o dönemde çok ayıp karşılanıyordu¹⁵⁸. Dans dersleri verildiği gibi o dönemde halka dans öğretmek amacıyla kitaplarda yayınlandı. Bu kitaplardan biri 1926 yılında çıkarılan Mustafa’nın Dans Dersleri, diğeri ise 1927 yılında çıkarılan Nihad Demiray’ın Dans Çılgını adlı kitaptı. Ankara halkı bu yollardan birini tercih ederek hızla modern dansları öğrenmeye çalışıyordu¹⁵⁹. Bu çalışmalarla birlikte her geçen farklı balolar tertip ediliyordu. Hakimiyet-i Milliye’de yer alan bir ilanda Üç Maske Barında düzenlenen balodaki etkinlikler şu şekilde sıralanmaktaydı:

“*Kuyruksuz eşek, çiçek harbi, konfeti yağmuru, kar topu harbi...*”¹⁶⁰.

Ankara Palas’taki balolarda ise misafirler giydikleri ile dikkatleri üzerlerine toplarlardı. Özellikle kostümlü balolar savaştan yeni çıkmış bir milletin ekonomisinin yeni yeni düzene girdiği dönemde, misafirlerin İstanbul ve Avrupa’dan getirttikleri kostümleri sergiliyordu¹⁶¹. Bu kostümlü baloların biri de Himayei Etfal Cemiyeti’nde olmuştu. Cumhuriyet gazetesinin haberine göre, meclis başkanı Kazım Paşa, başvekil İsmet paşa gibi ünlü isimlerin yer aldığı balo oldukça renkli geçmişti. Özellikle Ege vilayetlerinden, Urfa ve Bursa’dan getirtilen kadın kostümleri ile kadınlar gözleri kamaştırmıştı. Erkekler ise Zeybek kıyafetleri ile dikkatleri çekmeyi başarmış, neşeli başlayan gece neşeli sona ermişti¹⁶².

Ankara’da yılbaşı için düzenlenen balolarda oldukça renkli görüntülere sahne olurdu. Ankara Palas’ta düzenlenecek yılbaşı balosu hazırlıkları ile ilgili Cumhuriyet gazetesinde şöyle bir haber yer almaktaydı:

¹⁵⁸ Gültekin, Onsekiz, **a.g.m.**, s. 139.

¹⁵⁹ Kudret Emiroğlu, **Gündelik Hayatımızın Tarihi**, Dost Yayınları, Ankara, 2001, s. 537.

¹⁶⁰ Hakimiyet-i Milliye, 31 Kanunisanı (Ocak) 1929

¹⁶¹ Şenol Cantek, **a.g.e.**, s. 275.

¹⁶² Cumhuriyet, 11 Kanunievvel (Aralık) 1932

“

Ankara Palas

Senebaşı için büyük hazırlık yapılıyor.

Şimdiye kadar Ankara'ya sık sık gelip gitmek mecburiyetinde olan kimseleri yıldırان en büyük mes'ele otel mes'elesi idi. Ankara'da her türlü konforu havi, rahat, güzel, temiz otel yok değildi. Fakat burada geçirilecek bir gece her keseye elverişli bir paraya mal olmuyordu.

Modern tesisatı ile şarkın en büyük oteli olan Ankarapalas bu sene fiatlarında yaptığı yüzde 40-60 tenzilat ile bu mühim mes'eleyi halletti ve hükümet merkezlerinin büyük bir ihtiyacına cevap verdi. Ankarapalas'ta bütün fiatlar 3 liradan başlamaktadır. Listedden intihap şartile yenecek mükemmel bir yemekte 150 kuruşa malolmaktadır.

Ankarapalas yalnız Ankara'nın misafirlerine mesken olmakla kalmamakta, baloları, Cuma günleri verdiği danslı çayları, dinedansanları ile Ankara'nın kibar halkını da salonlarında toplamaktadır.

Ankarapalas'ta şimdi bir taraftan yılbaşı gecesi açılacak olan kabare için hazırlık yapılırken bir taraftan da aynı gece bir başka salonda Hilâlihmer tarafından verilecek balo için istihzaratta bulunuluyor”¹⁶³.

Başkentte eğlence mekanları başlarda sınırlı sayıda olmakla birlikte modernleşmeye paralel olarak zamanla sayı bakımından artmıştır. Gazi Orman Çiftliği, Ankara Palas eğlencenin merkezini oluştururken, buralarda düzenlenen baloların, aktivitelerin Avrupa tarzında olduğu gözlerden kaçmamaktadır.

4- Mesire Yerleri

Gazi Orman Çiftliği ve Çubuk Barajı yapılmadan önce Ankaralıların hava alıp, gezintiye çıkacakları pek yer yoktu. Belli başlı birkaç yer ihtiyacı gidermekte yetersiz kalıyordu. Bu yerlerden biri Hatip Çayı kenarıydı. Burası Ankara halkının en eski piknik yerlerindendi. Halk genelde Perşembe ve Cuma günleri burada piknik yapardı. Ankara'da bir de Millet Bahçesi vardı ki burası Ankara halkının Cumhuriyet öncesinde ihtiyaçlarını karşılayan bir mesire yeri¹⁶⁴.

¹⁶³ Cumhuriyet, 22 Kanunievvel (Aralık) 1932

¹⁶⁴ Kılıç, a.g.e., s. 40.

Ankara’da bulunan bir başka mesire yeri ise Bentderesi’ydi. Bentderesi Vadisi Eski Ankara’nın kuzeydoğu sınırını belirliyordu. Burada bulunan göletler, kiralıklar bahçeler ve parklar halkın soluk alması için uygun bir ortam yaratıyordu¹⁶⁵.

Gazi Orman Çiftliği ve Çubuk Barajı yapıldığında ise halk yeni ferah yerlere kavuşmuş oldu. Gazi çiftliği yeşerdikçe halk için yeni bir eğlence yeri doğuyordu. Bu çiftliğe ulaşım kaptıkaçtılar, atlı arabalar ve trenle sağlanıyordu. Çiftlik özellikle burada açılan Marmara Havuzu başkent halkını çiftliğe çekiyordu. Burası halk için gerçek bir nefes alma, dinlenme yeri idi. Halk buraya eğlenmenin yanı sıra Atatürk’ü görmek için de geliyordu. Çünkü onunla konuşmak ve onu görmek Ankaralıları için muhteşem bir duyguydu¹⁶⁶. 1926 yılında kurulan Marmara Havuzu Marmara Denizi şeklinde yapıldığı için bu adı almıştı. Burada açılan lokanta ile birlikte Ankaralıların yeni mesire yeri oluyordu¹⁶⁷. 1932 yılında Gazi Çiftliği’nde yeni bir havuz açılacağı haberi tüm halka duyuruluyordu. Cumhuriyet gazetesi de bu açılışı haber yapmıştı:

“*Karadeniz havuzu açılıyor*

*Yarın burada Orman köşkünde Karadeniz havuzu açılacaktır. Havuz yüzme içindir”*¹⁶⁸.

Karadeniz Yüzme Havuzu Ankara’nın en büyük yüzme havuzuydu. Bu havuz büyükler ve çocuklar için iki ayrı havuzdan meydana geliyordu¹⁶⁹. Açılışı Ankara’da yılın olayı olarak nitelendiriliyordu. Kadınlar ve erkekler dönemin modasına uygun mayolarıyla dikkatleri çekiyordu. Bununla birlikte havuza uzun donlarıyla girenlerde yok değildi. Bu durum Gazi Çiftliği yöneticilerini tedbir almaya yöneltti. Buna göre kimse mayosuz havuza ve plaja giremeyecekti. Bu tedbirler kısa süreli geçerli oldu. Çünkü bir süre sonra halk yasak dinlemeden yeniden havuza girmeye başladı¹⁷⁰. Çubuk Barajı ise gezinti ve yüzme mekanlarının bir diğerini oluşturuyordu. Yapımına 1929’da başlanan bu mesire yeri kasım 1936’da tamamlandı. Ağaçlandırma çalışmaları, gazino ve havuzun inşası burayı Ankara halkı için

¹⁶⁵ Ali Cengizkan, **Ankara’nın İlk Planı 1924-1925 Lörcher Planı**, Arkadaş Yayınları, Birinci Baskı, Ankara, 2004, s. 84.

¹⁶⁶ Evren, **a.g.e.**, s. 248, 252.

¹⁶⁷ Şenyapılı, **a.g.e.**, s. 333.

¹⁶⁸ Cumhuriyet, 5 Ağustos 1932

¹⁶⁹ Sungar Taylaner, **İşte Ankara**, Ankara Gazeteciler Cemiyeti Kültür Yayınları, Ankara, Basım Yılı Yok, s. 58.

¹⁷⁰ Şenol Cantek, **a.g.e.**, s. 241.

vazgeçilmez kıldı¹⁷¹. Atatürk azim ve sabır ile başkent halkı başta olmak üzere Anadolu'nun tamamını modernleştirmek için çabalıyordu. Savaşta yeni çıkmış bir milletin alışkanlıklarını değiştirmek elbette zor olacaktı. Modernleşmeye ayak uydurma zamanla oturacak şeylerdi. Bu çabanın mesire yerlerine yansması başkentte bu şekilde olmuştu. Eğlence hayatı içinde yer alan kültürel aktiviteler de halkın dikkatini çekecekti.

D- KÜLTÜREL AKTİVİTELER

Eğlence hayatı denildiğinde akla ilk olarak bar, gazino gibi dans edilip, eğlenebileceğimiz yerler gelmektedir. Halbuki eğlence yalnız müzik ve danstan ibaret değildir. Kültürel aktivitelerde eğlencenin en temel unsurları olmuştur. Günümüzde sinema, tiyatro gibi etkinlikler her geçen gün artmaktadır. Atatürk döneminde ise Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan alışkanlıklardan dolayı yeterli miktarda sinema ve tiyatro salonu bulmak mümkün olmamıştır. Ancak bu aktiviteler de özellikle 1930'larda halk arasında yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Atatürk'ün modernleşme aşamasında kültürel aktiviteye verdiği önemde bunda etkisi olmuştur. Atatürk döneminde Ankara'da bu aktiviteler şu şekilde sıralanmaktadır:

1- Dönemin Sinema, Tiyatro ve Opera Etkinlikleri

1923-1933 yılları arasında başkentte kültürel hayat oldukça sınırlıydı. Şehirde varolan birkaç sinemada da gösterime giren filmler İstanbul'dan çok daha sonraları gelen filmlerdi. Tiyatro temsilleri İstanbul'dan gelen oyuncuların oynadığı oyunlardan ibaretti. En belirgin etkinlik ise Musiki Muallim Mektebi salonlarında Riyaseti Cumhur Filarmoni Orkestrasının verdiği haftasonu konserleriydi. Bu nedenle Ankara uzun yıllar kültürel etkinliklerin özlemini çekti¹⁷².

Ankara halkı başta olmak üzere tüm Türk halkı özellikle sinemadan bu dönemde yararlanamadı. Bunda sinemanın teknik ve ekonomik bakımından pahalılığın etkisi büyüktü. Çünkü sinema ortak bir üretim ve organizasyonla gerçekleştirilebilen, estetik, ekonomik, teknik açıdan pekçok alanı içinde barındıran bir kültürel aktiviteydi¹⁷³. Bununla birlikte 1920'li yıllardan itibaren Ankara'da irili ufaklı sinema salonları açılmaya başladı. Bu sinemalardan biri Milli Sinema'ydı. Milli

¹⁷¹ Aydın, Emiroğlu v.d., **a.g.e.**, s. 431-432.

¹⁷² Kılıç, **a.g.e.**, s. 83.

¹⁷³ Hale Künuçen, A. Şükrü Künuçen, “ *Sinemanın Türkiye'ye Girişi ve İlk Yılları*”, Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, 15. Cilt, Ankara, 2002, s. 861.

Sinema'nın açılışını Hakimiyet-i Milliye gazetesi haber yapmıştı. Bu habere göre Ankara'nın ilk sinemalarında olan Milli Sinemanın 14 Ağustos Pazartesi günü saat 9'da Millet Bahçesi'nde büyük açılışı gerçekleştirilecekti¹⁷⁴. Bu sinema aslında Osmanlı İmparatorluğu döneminde unutulmaya yüz tutmuş olan Ankara halkı için bulunmaz bir fırsattı. Ancak kültürel hayatın zenginliği açısından ise çok yetersizdi. Bu nedenle daha fazla sinemanın açılması gerekiyordu. Büyük Sinema'da bunlardan biri olacaktı. Bu sinema ise Millet Bahçesi'nin istasyon tarafına yakın kısmında açılmıştı. Sinemayı Mümtaz Hanım ve kızı Şeref Hanım işletiyordu. Film dışında tiyatro temsillerinin yer aldığı bu sinema 1928'de çıkan yangın sonucunda yanıp, kül oldu. Ankara'nın önemli sineması ise Yeni Sinema'ydı. Bu sinemanın açılacağı haberi Hakimiyeti Milliye'de “ *Yeni Sinema açılıyor*” başlığıyla duyurulmuştu. Bu habere göre:

“ *Milli sinema ismiyle maruf (Yeni Sinema) nın bütün tefrişat ve telvinatı pek zarif suretde kemal edilmiş olduğundan yakında açılacaktır. Yevm-i küşad ile program ayrıca ile edilecektir*”¹⁷⁵. Yeni Sinema Taşhan'ın yanındaydı. İki katlı binadan oluşan bu sinemada koltuklar geniş ve deniz mavisi renkliydi. Bu koltukların arkasında ise localar bulunuyordu. Sinemanın en dikkat çekici özelliği ise Atatürk için özel bir Reiscumhur Locası'nın bulunmasıydı¹⁷⁶. 1932 yılında Yeni Sinema yangın tehlikesi atlattı. Gazetede çıkan habere göre geceleyin çıkan yangının sebebi film dairesinde çıkan bir alevdi. Alevlerin yayılması üzerine halk dışarı çıkmış, itfaiyenin yetişmesi sonucu yangın kısa sürede söndürülmüştü¹⁷⁷. 1932 yılındaki bu yangını atlatan tarihi sinema 1956 yılındaki Ulus işhanı ve çevre düzenlemesi projesine yenik düştü ve aynı yıl bu sağlam sinema binası yıkıldı¹⁷⁸.

Ankara Sineması ise başkentte bulunan sinemalardan biriydi. Bu sinema büyük bir ahşap binadan oluşuyordu. Çıkışları oldukça zordu. Sinemanın içinde sigara içilmesine dahi izin verililiyordu¹⁷⁹.

Ankara'da yazlık sinemalarda bulunuyordu. Bunlardan birinin açılacağı haberi 1928 yılında gazetelere yansımıştı. Habere göre sinema Yenişehir'de Hale

¹⁷⁴ Hakimiyet-i Milliye, 1 Muharrem 1342/ 13 Ağustos 1923

¹⁷⁵ Hakimiyet-i Milliye, 24 Şevval 1344/ 7 Mayıs 1926

¹⁷⁶ Şenyapılı, **a.g.e.**, s. 319.

¹⁷⁷ Cumhuriyet, 15 Temmuz 1932

¹⁷⁸ Şenyapılı, **a.g.e.**, s. 319.

¹⁷⁹ Şimşir, **a.g.e.**, s. 412.

Bahçesi'nde açılacaktı. Haberde ayrıca en güzel filmlerin burada gösterileceği Ankara halkına bildiriliyordu¹⁸⁰. Bilal N. Şimşir'de Ankara...Ankara adlı kitabında Zekeriya Sertel'in bu açık hava sinemalarıyla ilgili anısını şu şekilde aktarıyordu:

“ Bir gün bir Amerikalı gazeteci geldi. 30-35 yaşlarında güzelce bir kadın. Kadın görmeyen Ankara'da bu bir olay oldu. Kadın işi gereği benimle temas ettiği ve bir evde beraber yaşadığımız için herkes bana kıskanç ve anlamlı gözlerle bakmaya başlamıştı.

“Ne oluyor, Zekeriya monopol mu kurdu? “diyenler de vardı.

Bir akşam kadının canı sıkıldı. “ Eğlenebileceğim bir yerlere götürün beni” diye tutturdu. Ankara'da geceleyin gidilecek hiçbir yer yoktu. Herkes erkenden evine kapanırdı.

Yalnız, Meclis'in karşısındaki bahçede açık havada sinema gösterilirdi.

“ Gidelim” dedi, “ sinemaya gidelim”.

Çıktık. Karanlık ve tozlu sokaklardan geçerek film gösterilen bahçeye geldik. Film başlamıştı. Ortalık karanlıktı. Seyirciler, birbiri arkasına sıralanan arkalıksız sıralarda oturmuşlardı. Biz de en arkada boş bir sıraya iliştik. Biraz sonra filmin birinci kısmı bitti, ışıklar yandı.

Bir de ne görelim! Bizim arkada oturduğumuzu gören seyirciler derhal yüzlerini bize çevirmişler... Filmden daha iyi seyredecek bir kadın görmüşlerdi. Işıklar sönünceye kadar gözlerini bizden ayırmadılar. Kadın muhabir sonra gazetesine bu olayı nasıl anlattı, bilmiyorum ”¹⁸¹. Ankara'da sinema sektörü bu yönde bir seyir izlerken, Atatürk Türkiye'deki modernleşme sürecinin filme alınmasını istiyordu. Çünkü görselliğin gelişimi daha çok yayacağı görüşünü benimsemişti. Bu düşünce neticesinde Sovyet Rusya'dan önemli film yapımcıları çağırttı. Bunlardan biri Sergei Yutkevich, diğeri Lev Oskaroviç Arnstam'dı. Bu isimlere Türkiye'den Reşat Nuri Güntekin ile Fikret Adil yardımcı olacaktı. “ Türkiye'nin Kalbi Ankara “ adını taşıyacak olan film Türk-Rus ortak yapımı olacaktı¹⁸². Ankara'da sinema kültürü Atatürk'ün sinema sanatına verdiği önemle birlikte geliyordu. Tiyatro ve opera gibi kültürel etkinlikler ise yeniyeni yer almaya başlayacaktı. Bu etkinlikler genellikle

¹⁸⁰ Hakimiyet-i Milliye, 24 Zilkade 1346/ 15 Mayıs 1928

¹⁸¹ Şimşir, **a.g.e.**, s. 495.

¹⁸² Özakman, **a.g.e.**, s. 478.

Millet Bahçesi'ndeki sinema salonunda gerçekleştiriliyordu¹⁸³. Burada yapılacak temsilleri Hakimiyet-i Milliye gazetesi haber olarak verirdi. Bunlardan birinin tanıtımını şu şekilde yapmıştı:

“ *Milli Sahne*

Müdiri: Şadi

*Kanunisaninin 6 ncı Salı günü akşamı Milli Bahçe Türk Şirketi Sinema salonunda birinci defa olarak **Eski Rüya** piyesi temsil edilecektir “¹⁸⁴.*

Halkevi sahnesi ise devlet tiyatrosunun olmadığı dönemde halkın tiyatro ve konser ihtiyacını karşılayan farklı bir sahneydi. Bu sahnede edebi piyesler sergileniyor, ünlü operalardan seçilmiş parçalar çalınıp söyleniyordu¹⁸⁵. İlk opera temsili de yine bu sahnede verilmişti. İlk olarak Tosca'nın ikinci perdesi, sonra Madam Butterfly'ın perdesi sahneye konuldu. Aynı sahnede Bethoowen'ın Fidelio'su da sergilendi. Operamızın ilk isimleri olan Mesude Çağlayan, Semiha Berksoy, Nihat Kızıltan da bu sahnede yetişti¹⁸⁶. Ancak bu sahne tiyatro ve opera eksikliğini gidermekte zorluk çekiyordu. Cumhuriyet gazetesi de “ Ankara Tiyatrosu?” başlığıyla 1932 yılında Ankara'da gerçek anlamda bir tiyatro binasının olmamasını eleştiriyor, bir devlet tiyatrosunun açılmasını temenni ettiklerini itiraf ediyordu¹⁸⁷. Bu dilekleri ancak 1937 yılında gerçekleşti. Ulus gazetesi Ankara'da açılan tiyatronun sevincini “ Ankara tiyatrosuna kavuştu” başlığı ile Ankara halkıyla paylaşıyordu¹⁸⁸.

Genel olarak şunları söyleyebiliriz ki Ankara halkı uzun yıllar kültürel hayatta sinema, tiyatro gibi aktivitelerin eksikliğini kurumların yokluğundan dolayı yaşamıştır. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu döneminde kültürel hayata yönelik kurumlar şehirde yer almamıştır. Bu kurumların açılmaya başlaması ekonomik nedenden dolayı 1930'ları bulmuştur. Temelden bir kültürel hayat oluşturmaya çalışan Atatürk bu alanı da diğer alanları desteklediği gibi desteklemiştir. Türkiye'nin modernleşme aşamalarını anlatan bir filmin yapılmasını istemesi de bu desteğin en önemli örneği olmuştur.

¹⁸³ Aydın, Emiroğlu v.d., **a.g.e.**, s. 478.

¹⁸⁴ Hakimiyet-i Milliye, 10 Cemazi'e'lahir 1343/ 6 Kanunisanı (Ocak) 1925

¹⁸⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Ankara**, İletişim Yayınları, 29. Baskı, İstanbul, 2012, s. 178.

¹⁸⁶ Günver, **a.g.m.**, s. 79.

¹⁸⁷ Cumhuriyet, 24 Kanunievvel (Aralık) 1932

¹⁸⁸ Ulus, 29 Kanunievvel (Aralık) 1937

2- Ankara'daki Kahvehaneler

Osmanlı İmparatorluğu'nda ortaya çıkıp yaygınlaşan kahvehaneler modern şehir yaşamıyla birlikte sakin mahalle yaşamını gösteren bir kurum olarak önemliydi. 16. y.y.'dan itibaren yasaklamalara rağmen hızla yaygınlaştı. 19. y.y. 'a gelindiğinde kahvehaneler kitaplıklarıyla, karagöz-hacivat oyunları ile adeta bir kültür yuvasına dönüştü. Cumhuriyetle birlikte ise kahvehaneler toplumsallaşmanın ilk aşaması haline geldi.

Ankara'da da bu durum söz konusuydu. Salnamelere göre 1902 yılında Ankara'da 19 tane kahvehane vardı.¹⁸⁹ Bu kahvehanelerin 1920'li yıllarda azaldığı görülmektedir. Çoğunlukla salaş kahvehaneler göze çarpıyordu. Bunlar Taşhan'dan Anafartalar'a doğru uzanmaktaydı. Bunların ünlü müşterileri de olurdu. Çerkez Ethem ve İzmir suikastini tertipleyen Sarı Efe Edip bunlardandı¹⁹⁰. Ankara'nın bu salaş kahvehanelerinin dışında iki tane büyük kahvehanesi de vardı. Bunlar Millet ve Şehir Bahçesinde yanındaki Merkez Kırathanesi ve Kuyulu Kahvehane'ydi. Bu kahvehaneler siyasetin meclis dışında tartışıldığı en önemli mekanlardı. Kuyulu Kahvehane' nin sahibi Eyüb Sabri (Akgöl)'nin kardeşi Dayko'ydu¹⁹¹. Dayko o dönemde içki yasağı olmasına rağmen gizlice kahvehanede gizli içki servisi yapardı. Mebusların çoğu içkilerini burada içerlerdi. Kahvehane adeta bir siyasi kulüp görevi görür, mebuslar, boş zamanlarının çoğunu burada geçirirdi. Bu nedenle siyasi konular kahvehanenin en baş sohbetleri olurdu¹⁹². Bir gazete haberine göre 1935 yılına gelindiğinde Ankara'da kahvehaneler sosyal-siyasal işlevini kaybetmemişti. Neredeyse her mahallede kahvehane mevcuttu. Toplam sayısı ise 150'yi buluyordu. Bu da 30.000 kişiye 150 kahvehane demekti. Kahvehanelerin en önemli müşterilerini Ankara'ya iş bulmak için gelenler oluşturmuyordu. Kahvehanelerin en fazla bulunduğu yer ise Anafartalar Caddesi'ydi. 1929 yılında en kötü kahvehane de dahi fiyatlar 5 kuruştan başlıyordu. 1935 yılında ise fiyatlar 3-7,5 kuruş arasında değişmekteydi. Buralarda yapılan kahveler ise resmi dairelere ve dükkanlara 2 kuruştan satılıyordu. Fiyatlardaki düşüş müşteri sayısını arttırmıştı. Özellikle kış ayları havanın soğuk olmasından ötürü kahvecilerin yüzlerini güldürüyordu. Kahvehanelerde kumar

¹⁸⁹ Aydın, Emiroğlu v.d., **a.g.e.**, s. 291.

¹⁹⁰ Evren, **a.g.e.**, s. 197-198.

¹⁹¹ Aydın, Emiroğlu v.d., **a.g.e.**, s. 399.

¹⁹² Evren, **a.g.e.**, s. 30.

oyunması ise halkın şikayetçi olduğu bir durumdu. Kahvehanelerin genel ahlaki görünümü bozduğu düşünülüyordu. Bu nedenle kahvehanelerin de diğer mekanlar gibi Avrupalılaştırılması taraftarı olanlar vardı. Gazeteye göre bu ancak kahvehanelerin bu işi başarabilecek kişilerin eline verilmesiyle gerçekleşebilirdi. Bu kişiler halkı eğitebilecek, eğlendirebilecek nitelikte olmalıydı¹⁹³.

Genel olarak bakıldığında Atatürk dönemi Ankarası'nda kahvehaneler Osmanlı'dan kalma bir gelenek olarak fikirlerin tartışıldığı, ortak kararların alındığı, sosyalleşmenin olduğu mekanlardı. Her kurumda olduğu gibi kahvehanelerde bir takım problemler çıkmışsa da bu problemler çözümlenemeyecek nitelikte değildi. Bu durum günümüzdeki kahvehane anlayışından uzak bir kahvehane anlayışının olduğunu gösteriyordu.

3- Kongreler ve Sergiler

Ankara kongre ve sergiler şehriydi. Cumhuriyetin ilanından sonra başkentte çok sayıda kongre toplanmış, çok sayıda da sergi açılmıştı. Burhan Belge'de Ulus gazetesindeki köşesinde Ankara'dan kongre şehri olarak bahsediyordu. Bunlardan bazıları tarım, endüstri, basın, doktorlar kongreleriydi. Ankara halkı bu kavramlara yeniyeni alışıyor. 1935 yılına kadar da en az 15 kongrenin düzenlendiğini belirten Burhan Belge Ankara'da kongrenin sosyal ve kültürel anlamına erişemediğini ifade ediyordu. Bunda devletin, kişinin suçu olmadığını buda ki suç sadece zamanın kısılgıydı. O dönemde yeni bir Doktorlar Kongresi'nin düzenlendiğini bilenlerin sayısının çok az olduğunu söyleyen Belge, kongrelerin o dönemde genelde lokantacıları ve otelcileri ilgilendirdiğinden bahsediyordu. Ona göre Ankara'nın gerçek bir kongre şehri olması için tüm Ankara halkının bayram edasında bugünlere hazırlanması gerekiyordu¹⁹⁴.

Ankara'da her geçen gün sergilerin açılışında da artış yaşanmaktaydı. Yabancı – yerli çok sayıda sergiye ev sahipliği yapan Ankara'da gazeteler neredeyse her ay bir sergi açılışına yer veriyordu. Özellikle resim sergileri en çok açılan sergilerdi. 1931 yılında açılan resim sergisi de bu sergilerden biriydi. Cumhuriyet gazetesi bu sergiye 18 Nisan 1931 tarihli sayısında yer vermişti. “ Resim sergisi açılıyor” başlıklı haberde katılımcılarla ilgili şu ifadeler yer almıştır:

¹⁹³ Ulus, 25 Sonkanun (Ocak) 1935

¹⁹⁴ Burhan Belge, “ *Ankara Kongreler Şehri*”, Ulus, 10 İlkteşrin (Ekim) 1935

“ Maarif Vekâleti 20 mayısta Ankara ’da resmi bir resim sergisi açacaktır. Güzel San’atlar Birliği resim şubesi şimdiden hazırlıklara başlamıştır.

*İştirak edecek zevatların eserlerini mayısın 1,2,3 üncü günleri saat 14-17 de Alay köşkünde Güzel San’atlar Birliğine getirmeleri ve malumat almak isteyenlerin müdüriyete müracaatleri lâzımdır”*¹⁹⁵. Ankara’da resim-heykel sergileri de açılırdı. Bunlardan biri Sovyet sanatçıların sergisiydi. Ulus gazetesi bu sergiye açılış haberiyle yer vermişti:

*“ Bugün sergievinde saat 14’te 14 Sovyet artistinin Resim ve heykel sergisi açılacaktır”*¹⁹⁶. Bu sergilerin açılmasında kuşkusuz Atatürk’ün sanata verdiği değerin katkısı büyüktü. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki tabiricaizse bozkır kasabası Ankara kısa sürede konferanslar ve sergiler şehri olmuştu. Bu hızlı modernleşmeye halkın çabuk ayak uydurması beklenemezdi. Buna rağmen Ankara halkının azmi ve çabası takdire değerdı.

E- SPOR

Spor geçmişte de günümüzde de sağlıklı bireyler yetiştirmek amacıyla devletlerin vazgeçemeyeceği unsurlardan biri olmuştur. Sporun esas görevi bu olsa da sosyalleşmeyi sağlamak gibi önemli bir görevi de bulunmaktadır. Bu görevi halk arasında daha ön plana çıktığından Atatürk döneminde Ankara’da sporda eğlence hayatına yönelik faaliyetler arasında yer almıştır. Atatürk’ün ise spor dallarının gelişmesini desteklemek amaçlı faaliyetlerde bulunması Ankara’da çok sayıda spor dalının kısa sürede yer bulmasına ve halk tarafından ilgiyle takip edilmesine neden olmuştur. Bu ilgi devlet desteğiyle birleşince Ankara’da pek çok dalda spor yer almıştır. Bu dalları detaylı olarak anlatacak olursak, Ankara’da spor şu yönde bir gelişim sergilemiştir:

1- Ankara’da Futbol ve Ankara Stadyumunun İnşası

Ankara’da gelişen ilk spor dalı futboldu. İstanbul’da Osmanlı İmparatorluğu döneminde etkili olmaya başlayan futbol, Ankara’da gerçek anlamda ilk kez Kurtuluş Savaşı’nda başladı. Kurtuluş Savaşı’na katılmak için Ankara’ya taşınan İstanbul takımları Altınörs İdmanyurdu ve Turan Sanatkarın Gücü’nün kurucuları bu takımları da şehre taşımıştı. Bu iki güçlü takıma rağmen 1922-1923 sezonu

¹⁹⁵ Cumhuriyet, 18 Nisan 1931

¹⁹⁶ Ulus, 19 İlkanun (Aralık) 1934

şampiyonu Harbiye (Muhafız Gücü) takımı oldu¹⁹⁷. 1923 yılında iki yeni futbol takımı ardiardına kuruldu. Bunlardan biri Gençlerbirliği Kulübü, diğeri Muhafız Gücü'ydü. Savaşın sonlarına doğru Ankara İdadisi öğretmen ve öğrencileri spor yapabilmek için bir kulüp kurmaya karar verdi. Gençlerbirliği adını verdikleri bu kulübün renkleri kırmızı ve siyahtı. Alınan bu kararlardan sonra 14 Mart 1923 tarihinde Gençlerbirliği Kulübü resmen kuruldu. Gençlerbirliği kurulduğunda İstanbul kökenli Turan Sanatkaran Gücü kulübünü karşısında rakip olarak buldu. Bu kulüp adını daha sonra Ankaragücü olarak değiştirecekti¹⁹⁸. Kulüp 1935 yılında da aynı adla dokuzuncu yıl dönümünü kutladı. Bu kutlama programına göre; 350 sporcu saat 15'te istasyonun arkasından yola çıkacak ve Samanpazarı'na gidecekti. Adliye Sarayı önündeki Atatürk heykeline çelenk bırakacak, bırakılan çelenk sonrasında genel sekreterin vereceği söylev sonrasında geri dönecekti. Programın devamında Ankara Gücü takımı Kırıkkale Gücü takımı ile futbol maçı yapacaktı. Bu maça tüm Ankara Gücü taraftarları davet edilmekteydi¹⁹⁹.

Muhafız Gücü ise 1920'li yıllarda kurulan bir diğer güçlü takımdı. Hakimiyet-i Milliye gazetesinde yer alan “ Muhafız Gücü Altı Yaşında” başlıklı habere göre Türkiye şampiyonu olan kulüp yıl dönümünü mütevazı bir törenle kutlamıştı²⁰⁰. Takımın sık sık karşılaştığı Turan Sanatkaran Gücü'yle yaptıkları maçlar oldukça çekişmeli geçerdi. Muhafız Gücünü nöbetçi olmayan subaylar ile izinli arkadaşları, Turan Sanatkaran Gücünü ise silah atölyelerinde çalışan ustalar, işçiler ve çıraklar desteklerdi. Takımın oyuncularının aileleri de her maçta yerlerini alırdı. 1926 yılında Turan Sanatkaran Gücü takımı yetkili kişilere itirazları, karma takıma oyuncu vermemeleri gibi nedenlerden ötürü 11 Ağustos 1926'da kapatıldı. Bu takımın yerine 31 Ağustos 1926 tarihinde İmalat-ı Harbiye takımı kuruldu. Daha önce de belirttiğimiz gibi takım 1933'te Ankaragücü aldı. Aynı yıl Gençlerbirliği Lise takımı ile birleşerek gücüne güç katarken, Ankara Sivas ve Jimnastik Gücü adında iki takım daha kuruldu. Ankara Sivas takımı kısa süre sonra kapanırken Jimnastik Gücü adını Çankaya Kulübü olarak değiştirdi. Bu adıyla da 1926-27 lig maçlarına katıldı. İdman

¹⁹⁷ Aydın, Emiroğlu v.d., **a.g.e.**, s. 480-481.

¹⁹⁸ Atilla Sav, “ **Gençlerbirliği 80 Yaşında**”, Bütün Dünya Dergisi, Başkent Üniversitesi Kültür Yayını, Ankara, 2000, s. 38-39.

¹⁹⁹ Ulus, 30 Ağustos 1935

²⁰⁰ Hakimiyet-i Milliye, 15 Zilhicce 1346/4 Haziran 1928

Yurdu takımı ise 4 Temmuz 1927 tarihinde Altınordu adını aldı²⁰¹. Ankara'da bu kulüplerin yarıştığı turnuvalar düzenlenirdi. Bu turnuvalardan birisi de Hakimiyet-i Milliye gazetesinin düzenlediği turnuvaydı. Gazetede çıkan habere göre 1928 yılındaki turnuvada Ankara İdman Yurdu ile oynadığı final maçını 2-0 kazanan Gençlerbirliği turnuvasının galibi oldu²⁰².

Ankara'da futbol takımlarının ve turnuvaların sayısı her geçen gün arttıysa da şehirde maçların oynanabileceği modern bir stadyum bulunmamaktaydı. Maçlar Cebeci'deki çayırılıkta oynanıyordu. Çayırın bir kenarına iki sıralı tribün yerleştirilmişti. Bu tribünün seyircileri arasında futbola meraklı Şükrü Saraçoğlu başta olmak üzere, takımların yöneticileri, yüksek rütbeli memurlarda yer alırdı²⁰³. Bu eksikliğin giderilmesi gerekiyordu. Bu nedenle de 1933 yılında Ankara'da spor tesislerinin tasarımı için uluslararası bir yarışma düzenlendi. Katılanlardan biri Macar, diğeri ise İtalyan Paolo Vietti-Viola idi. Bu yarışmadan galip çıkan İtalyan mimar yılın mimarlık dergisinde haber olarak verildi. Mimarın tasarısında kapalı ve açık tribünler, atletik sporlar stadı, bisiklet stadı, ragbi, basketbol gibi sporlar için alanlar, tenis kortları, jimnastik salonu ve 30 metre uzunluğunda yüzme havuzu, vestiyerler, sporcuların kalabileceği binalar, sağlık kontrollerinin yapılacağı bir mekan, spor kulüpleri, işaret kulesi, pergolalar, ağaçlıklar bulunuyordu.

Bu tasarımın en önemli özelliği elbetteki stadyum inşaatıydı. Bu stadyumda Cumhurbaşkanlığı locasının da bulunacağı 100 metre uzunluğunda bir tribünde bulunacaktı²⁰⁴. 1934 yılında yapımına başlanan stadyumun mimarı İtalyan Paolo Vietti-Viola 1935 yılında Ulus gazetesinde yapımı devam eden stadyumla ilgili bilgiler veriyordu. Bu habere göre stadyum yapıldığında 100 metre futbol alanı, alanı çevreleyen koşu alanı, bunların hepsini çevreleyen tribünler olacaktı. Tribünler ise 2 kısımdan oluşacaktı. Birinci kısım 3.000 kişiyi alabilecek büyüklükteki, 27 Eylül 1935 tarihinde yapımı tamamlanacak olan kısımdı. İkinci kısım yüksekliği daha az, bütün alanı kaplayacak olan, 20.000 kapasiteli kısımdı. Bu kısmın yapımının 1935 yılı içerisinde bitmesi mümkün görünmüyordu²⁰⁵. Stadyum bundan neredeyse 1 yıl kadar uzun süre sonra tamamlandı. 15 Aralık 1936 tarihinde ise 19 Mayıs

²⁰¹ Aydın, Emiroğlu v.d., **a.g.e.**, s. 481.

²⁰² Hakimiyet-i Milliye, 6 Zilhicce 1346/26 Mayıs 1928

²⁰³ Özakman, **a.g.e.**, s. 75-76.

²⁰⁴ Arslanoğlu, **a.g.e.**, s. 114-115.

²⁰⁵ Ulus, 3 Ağustos 1935

Stadyumunun açılışı gerçekleştirildi. Cumhuriyet gazetesi açılış programına bu tarihli sayısında yer vermişti. Buna göre İnönü'nün gençliğe hitabesiyle başlayan açılış konuşmasını aynı zamanda radyo ile halk dinleyecekti. Yapılan kura sonrasında eşleşen Galatasaray ve Ankaragücü takımları stadyumda ilk maçı oynayacaktı. İnönü'nün konuşmasından sonra hakemin düdüğü ile takımlar sahaya çıkacak, hakem başlama düdüğünü çaldığında İnönü sahanın ortasına gelip şeref vuruşunu yapacaktı. Bu vuruştan sonra İnönü sahadan çekilecek ve açılış turnuvasının ilk maçı olan Galatasaray-Ankaragücü maçı başlayacaktı. Maçlar günboyu radyodan canlı anlatılacaktı²⁰⁶. Görüldüğü kadarıyla Ankara'daki stadyumun yapılışı nasıl yankı bulduysa açılışı da aynı şekilde yankı bulmuştu. Böylece Ankara spordaki en önemli eksikliğini gidermiş, dönemin en görkemli stadyumlarından birine daha 1930'ların ortalarında sahip olmuş oldu.

2- At Yarışları ve Ankara Hipodromu

At yarışları Ankara'da 1920'lerin sonlarına doğru popüler olmaya başlamıştı. Yerli atların yetersizliğinden dolayı atlar genellikle yurt dışından getirtiliyordu. Başta reisicumhur hazretleri Atatürk olmak üzere dönemin ileri gelenleri at yarışlarıyla ilgilenirdi. Atatürk'ün atı Fransız Cumhurbaşkanı Gaston Doumergue'nin hediyesi olan Aigretta adlı safkan attı. İnönü'nün atı Olga, Fevzi Çakmak'ın ki Cap Gris Nez'di. 10 Haziran 1927'de geleneksel Gazi Koşusu'nun ilki koşuldu. Bu koşuda İhsan Atçı'nın safkan atı Neriman birinci oldu ve İhsan Bey 2000 lira ikramiye kazandı²⁰⁷. 1928'de Atıf Esenbel Primerole, 1929'da Celal Bayar Cap Gris Nez'le Gazi Koşusu'nu kazandı²⁰⁷. 1930'ların başlarında bu yarışlar Baruthane adlı bir yerde yapılıyordu. 1932 yılına gelindiğinde at yarışları sıkıca takip edilmeye başlandı. Adeta bir at yarışçılığı modası başladı. Cumhuriyet gazetesi bu olayı “Ankara'da at sporları kuvvetli bir cereyan aldı” başlığıyla şu ifadelerle haber yapmıştı:

“Yeni manej yerinde ilk yerinde ilk talimler İsmet Paşa H.nin de iştirakleriyle yapıldı.

Ziraat Vekâleti tarafından Ankara'da hayvan pansiyonunun önünde elli metre genişliğinde ve yüz yirmi metre uzunluğunda gayet güzel bir manej mahalli yaptırılmıştır. Başvekil Hazretlerinin, hayvan neslinin ıslahı için göstermekte

²⁰⁶ Cumhuriyet, 15 Birincikanun (Aralık) 1936

²⁰⁷ Aydın, Emiroğlu v.d., a.g.e., s. 484.

oldukları büyük alâka, atçılığı en güzel sporlardan birisi arasına sokmuş ve bu manej mahalli bu alâkadan doğmuştur.

Hakikaten ata binmek Türk'ün milli sporlarından biridir. Bu spor, memleketimizde her gün daha ziyade bir rağbet bulmakta, at yetiştirenler, ata binenler artmaktadır.

Ankara'daki manej mahalli Cuma gün açılmıştır. Bu açılma merasiminde Başvekil Pş. Hz., Dahiliye, İktisat Vekilleri, Ankara Valisi, Ankara'daki sefirler bulunmuşlardır. Başta Başvekilimiz olduğu halde bütün Vekiller ve sefirler ata binmişlerdir.

Atçılık, bilhassa hanımlar arasında büyük rağbet görmektedir. İtalya büyük elçisinin refikaları da manej mahallinde bulunmuş ve ata binmiştir.

Manej yerinin resmen açılma merasimi iki hafta sonra yapılacaktır”²⁰⁸. Bu at yarışı cereyanını farkedenden Atatürk'te zamanla bir hipodrom yapılması fikri oluştu. Atatürk bu fikrini 1934 yılında İnönü'ye açtı. Stadyumun mimarı İtalyan Paolo Vietti-Viola hipodromu da tasarladı. 1934 yılında yapımına başlanan Ankara hipodromu 1936 yılı Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına yetiştirildi²⁰⁹. Girişteki tabelaya da şu cümle işlenmiştir: “ Ankara Vilayeti Hususi İdaresi tarafından yaptırılmıştır: 1934-1936”²¹⁰.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki 1920'lerde Ankara'da önemli bir yeri olmayan At yarışları, modernleşmeyle birlikte bu yılların sonlarında Ankara halkının dikkatini çekmeyi başardı. 1930'ların başlarında ise özellikle yüksek kesim arasında bir at yarışları modası başlarken, bu moda Ankara Hipodromu'nun inşa edilmesiyle Ankara'da eğlence hayatının bir unsuru haline geldi.

3- Ankara'da Diğer Spor Dallarının Yeri

Ankara'da 1920'li yıllarda ekonomik yetersizliklerden ötürü gelişen spor dalı futboldu. Bu yılların sonlarında daha önceden belirttiğimiz gibi at yarışı Ankara'da rağbet görmeye başladı. Bu spor dallarının dışında Ankara'da eskiden beri adet olan güreş ve cirit Cumhuriyet döneminde de halk arasında yaygın spor dallarıydı. Güreş Cebeci Çayırı'nda ya da Namazgah'ta valinin nezdinde yapılırdı. Devlet erkanında

²⁰⁸ Cumhuriyet, 19 Kanunievvel (Aralık) 1932

²⁰⁹ Evren, **a.g.e.**, s. 266-268.

²¹⁰ **A.g.e.**, s. 268.

güreşleri takip eder, kazananlara ödülleri verilirdi²¹¹. Atatürk 1931 sonbaharında yapılan güreşleri de yakından takip etmişti. Himayeietfal Cemiyeti adına yapılan bu güreş müsabakasına 34 pehlivan katılmıştı. Mandıralı Ahmet ve Tekirdağlı Hüseyin arasında geçen 30 dakikalık mücadeleyi Hüseyin Pehlivan kazanmış, Türkiye başaltı birincisi olmuştu. Bu güreşten sonra baş seçme mücadeleleri olmuş Bandırmalı Kara Ali ile Manisalı Rıfat ve Bolulu Cemal ile Balıkesirli Çoban Mehmet aralarında yapılan güreşler sonucunda Manisalı Rıfat yenilmiş, Bolulu Cemal ve Balıkesirli Çoban Mehmet berabere kalınca Bandırmalı Kara Ali Türkiye Baş Pehlivanı ilan edilmişti²¹².

Cirit ise Ankara'da ki bir diğer ata sporuydu. Bu nedenle Güreş gibi o da popülerliğini Cumhuriyet döneminde de kaybetmedi. Çayırarda Cuma günleri oynanırdı. Ankara halkı cirit meydanına toplanır, davullu zurnalı bayram havası şeklinde oyunları seyrederdi²¹³.

Ankara'da 1930 yılında tenis ve voleybol heyetleri kuruldu ve ilk defa bisiklet yarışları yapıldı. Ancak bunlardan tenis halk arasında ilk kez Sporting Kulüp'ün ve Muhafız Gücü'nün yazlık-kışık tenis kortunu açmasıyla yayıldı. Karadeniz Yüzme Havuzu'nun açılmasından sonra Ankara halkı yüzme sporu ile tanıştı. 12 Temmuz 1932'de de ilk yüzme yarışları Ankara'da yapıldı²¹⁴. Sonraki yıllarda da havuzdaki yüzme yarışları tüm hızıyla sürdü. Ağustos 1935 tarihinde yapılan yarışlarda seyirci sayısını fazlalığı dikkatlerden kaçmıyordu. Kulüpler ve halk yarışmalara yoğun bir ilgi gösteriyordu. 28 sporcunun katıldığı bu yarışmalarda yüzme yarışları oldukça düzenli oldu. 21 puanla Demirspor birinci olurken, 18 puanla Ankara Gücü ikinci, 15 puanla Gençlerbirliği üçüncü oldu. Kişisel başarıları bakıldığında; 100 metre sırtüstünde Ezher, 200 metre serbestte Rauf, 200 metre kurbağlamada Tolon, 400 metre serbestte Nihad, 1500 serbestte Orhan adlı yüzücüler birinci oldu²¹⁵.

1930'lu yıllarda atletizmde Ankara halkı arasında dikkat çeken bir spor dalı olmuştu. Ulus Gazetesi bu dallı ilgilenen sporcuların 13 İlkkanun 1934 tarihinde yapacakları yarıştan bahsediyordu. Bu yarışa Muhafız Gücü'nden 50, Ankara Gücü'nden 20, Gençler Birliği'nden 20, İttifak Spor'dan 15, Altın Ordu'dan 20, Atletizm

²¹¹ Erdoğan, a.g.e., s. 168.

²¹² Cumhuriyet, 14 Teşrinisani (Kasım) 1931

²¹³ Erdoğan, a.g.e., s. 169.

²¹⁴ Aydın, Emiroğlu v.d., a.g.e., s. 481.

²¹⁵ Ulus, 5 Ağustos 1935

Kulübü'nden 6 atlet katılacaktı. Yarış sonrasında dinlenenecek olan atletler, akşam Orduevi'ndeki baloya katılacaktı²¹⁶.

Ankara başkent olduktan sonra spor dallarında pekçok ilke de imza atmıştı. Bu ilklerden biri ilk santranç kulübünün Ankara'da kurulmasıydı. Dolayısıyla ilk şampiyonluk turnuvası da başkentte yapıldı. Kişi başına düşen en fazla bisiklet de başkentteydi. Halk işlerine bisikletle giderdi²¹⁷. Özellikle gençler bu sporun yayılması için çaba gösteriyorlardı. Ankara Gücü'nden üç genç sporcu Hakkı, Osman, Süleyman da bu amaçla Orta Anadolu'yu bisikletle dolaşacaktı. Uğrayacakları şehirler, Konya, Akşehir, Denizli, Uşak, Afyonkarahisar, Eskişehir ve Poltalı'ydı²¹⁸. Ankara'da jimnastik sporunun da geliştirilmesi için çalışmalar yapıldığı gözden kaçmıyordu. Ankara'daki okullarda yapılan jimnastik şenliği de bu çalışmalardan biriydi. Şenlikte Başbakan İsmet İnönü, Tüze, İç, Kültür ve Gümrük bakanları ile anne, baba ve kültür uzmanları hazır bulunmuştu. Gazi Terbiye Enstitüsü'nün jimnastik bölümü öğrencileri değişik türde hareketler yaparken, okullar arasında da eğlenceli yarışmalar yapılmış ve el topu oyunu oynanmıştı²¹⁹. Ankara'da bir de golf sahasının yapılması Jansen tarafından 1936'da önerildi. Öneri tasarlaştı ve 17 Kasım 1936'da kabul edildi. Aynı yıl İngiltere'nin ünlü golfçüsü Mc Henry Ros Türkiye'ye davet edildi. Onun da fikirleri doğrultusunda Çubuk yolu üzerindeki telsiz-telgraf istasyonunun bulunduğu arazi golf sahası olarak tahsis edildi. İngiliz golfçü buradan topladığı çimenleri Londra'ya gönderip, arazide yetişen çimenin cinsini ve golf için uygun olup olmadığını öğrendi. Ancak ödenek ayrılmasına rağmen golf sahasının inşası çok uzun sürdü. Bu nedenle Atatürk döneminde golf halk arasında tüm çabalara rağmen yayılamadı²²⁰.

Ankara'da ilgi gören kış sporlarına bakıldığında;

1930'lu yıllarda kış sporlarından en çok paten ve kaya Ankara halkının ilgisini çekmekteydi. Ankara'nın Yüksek Ziraat Enstitüsü'ndeki ilk paten sahası daha çok gençlerin ilgisini çekiyordu. Paten sahasının hocası Herr Riedel'den özel ders alan gençler kendisinden buz hokeyi ve belli başlı figürler öğreniyorlardı²²¹. Kayak sporu

²¹⁶ Ulus, 13 İlkanun (Aralık) 1934

²¹⁷ Aydın, Emiroğlu v.d., **a.g.e.**, s. 487.

²¹⁸ Ulus, 18 Ağustos 1935

²¹⁹ Ulus, 27 Nisan 1935

²²⁰ Aydın, Emiroğlu v.d., **a.g.e.**, s. 487.

²²¹ Aydın, Emiroğlu v.d., **a.g.e.**, s. 487.

ise Elmadağ ve Dikmen sırtlarında yapıliyordu. Başkentte özellikle denizin olmaması Ankara'nın genç neslini kış sporlarına itti. Bu nedenle sezon sonlarında 200-300 civarı kayakçı yetişiyordu. Akşam üzeride eve omuzlarında kayak takımlarıyla dönenlerin sayısı zamanla arttı²²². Modern bir kış sporu olan kayak Türkiye'ye gireli çok kısa bir süre olmasına rağmen birkaç yıl içerisinde Ankara'da görülen ilerlemeler kayak sporu için hareketli bir dönemin başlayacağı ümidini veriyordu. Karın sadece eğlence açısından değil, sağlık açısından da önemli olması bu sporun Ankara'da yayılmasını sağlıyordu. Bu nedenle yurdun uzun süre kar tutan dağlarından yararlanmamak büyük bir yanıltı. İlk olarak Uludağ'da başlayan kış sporu, her tarafa yayılıyordu. 1934 yılında da Ankara'ya geldi. 1935 yılında da bu sporla ilgili sevindirici olaylar yaşandı. Ankara'da kurulan dağcılık ve kayakçılık kulübü büyük kayak turnuvaları düzenledi. Bir sabah Taşhan önünde bekleyen sporcular otobüslerle Dikmen'e taşındı. Turnuvada Muhafız Gücü, Ankara Gücü kulüpleri, Ziraat ve Atatürk Enstitüleri öğrencileri ile birlikte çok sayıda kayak sporuna gönül vermiş gençler ve kadınlar yer aldı ve eğlenceli dakikalar yaşadı. Sporcular arasında ünlü isimlerde vardı. Kurultay başkanı Kazım Özalp, Milli Müdafa Bakanı Zekai Bey, Gümrük ve İnhisarlar Bakanı Rana Bey, General Nazmi, General Eyüb, General Seyfi, İdman Cemiyetleri İttifakı Başkanı Aziz Bey, İkinci Başkanı Halid Bey, fırkanın gençlik teşkilatında çalışan Rahmi Bey, Tayyare Cemiyeti Başkanı Fuad Bey bunlardan bazılarıydı²²³. Ankara'da günümüzdeki futbol=spor anlayışından çok uzak bir spor anlayışının olduğu açıktı. O dönemde sporun her dalı kendisine bir hayran kitlesi yaratırken, spor eğlence hayatının bir unsuru haline geldi.

Sonuç itibariyle Ankara'da 1920' lerin başlarında birkaç yazlık sinema, lokanta ve barla başlayan eğlence hayatı, 1920' lerin sonlarına doğru otellerin, yeni eğlence mekanlarının, tiyatroların, sinemaların açılmasıyla yerini balolara, konserlere, temsillere bıraktı. 1930' ların başlarından itibaren ise modernleşmenin hızla halk arasında yayılması sonucu eğlence hayatına spor, kültürel aktiviteler gibi yeni kavramlar girdi. Bu durum Ankara'da yeni spor alanlarının, kültür merkezlerinin açılması gibi olumlu sonuçlar doğurdu.

²²² A.g.e., s. 487.

²²³ Ulus, Sonkanun (Ocak) 1935

III. ANKARA'DA BASIN VE YAYIN

Geçmişten günümüze kadar toplumu aydınlatma görevi üstlenmiş olan basın, başta gazeteler olmak üzere tüm süreli yayınları içeren bir kavramdır. Bilinmeyi keşfetmek, gerçekleri ortaya koymak amaçlı ortaya çıkan basın yüzyıllardır, insanlara doğru ya da yanlış, objektif ya da değil dünyada olan biten her türlü siyasi, sosyal, ekonomik olayları insanlara aktarmıştır. Bir bakıma elçi görevi görmüştür. Kamuyunun desteğini sağlamak ya da kamuoyunun nabzını ölçmek amacıyla da devletler hep basını kullanmıştır. Bu açıdan basının önemi büyüktür.

Türklerde basın Avrupa'ya göre oldukça geç yayılmıştır. Bununla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nda basın genellikle padişah nezdinde faaliyetlerini sürdürmüş, uzun yıllarda sansür kurbanı olmuştur. Atatürk döneminde ise daha Kurtuluş Savaşı yıllarında çıkarılan İrade-i Milliye gazetesiyle basının önemi ortaya konmuştur. Atatürk'ün 1930 yılında söylediği şu söz de basının ve basın özgürlüğünün önemini kanıtlar niteliktedir:

*“ Umuma aitişleri tenkit hürriyeti, hükümet ile millet arasında bir anlaşma zemini vücuda getirir. Hükümet neşriyat vasıtasıyla efkâr-ı umumiye anlar ve icabında lüzumlu olan vesikalarla, onu tenvir eder. Hükümetin milleti ve milletin hükümeti anlaması, bunların tek vücut olmalarını ve kalmalarını temin eder”*²²⁴.

Atatürk bu sözlerine paralel olarak Ankara'da basın faaliyetlerini meclis aracılığıyla ödeneklerle desteklemiştir. Ankara'nın hatta Türk milletinin gazetesi olan Hâkimiyet-i Milliye gazetesi bu destekler sonucu kurulmuş ve canlanmıştır. Bu gazetenin yanısıra birtakım gazeteler daha çıkarılmıştır. Bununla birlikte Atatürk döneminde Ankara'da çok sayıda dergi çıkarılmıştır. Ankara basınına detaylı olarak inceleyecek olursak;

A- ANKARA'DA ÇIKARILAN GAZETELER

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Ankara'da basın faaliyetleri yok denecek kadar azdı. Dönemin tek gazetesi Ankara adlı gazeteydi. Bu gazete vilayetin resmi gazetesiydi. Haftalık çıkan Ankara gazetesinin kuruluş tarihi Hicri 1287 tarihine denk geliyordu. Vilayet matbaasında basılan bu gazetenin baş yazarı Mehmet

²²⁴ Atatürkçülük Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1988, s. 308.

Muhsin'di. Gazetenin nüshaları dönemin koşullarına göre muhteşemdi²²⁵. Bu gazete kısa ömürlüydü. Ankara'da gerçek anlamda çıkarılan ilk gazete Hakimiyet-i Milliye oldu.

1- Milli Mücadelenin Yayın Organı “Hakimiyet-i Milliye”

4 Eylül 1919 tarihinde toplanan Sivas Kongresi'nde oluşturulan Temsil Heyeti'nden sonra sıra bu kurul için bir gazete çıkarmaya gelmişti. Bu karardan sadece 10 gün sonra Atatürk'ün desteği sonucu İrade-i Milliye gazetesi çıkartıldı. 4 sayfadan oluşan gazete için maddi imkânsızlıklardan dolayı başlangıçta özel başlık dahi hazırlanamadı. İlk olarak 14 Eylül 1919'da yayımlanan gazete önce haftada iki kez, daha sonra günlük yayımlanmaya başladı. Matbaa müdürünün Server İskit'e söylediklerine göre matbaada baskı sayısı yüzlere alışkındı. Beş bin sayısı çok fazlaydı. Bu miktarın az olduğu sonradan anlaşıldı. Halbuki o dönemde gazetenin eski sayılarını dahi iki yüz kuruşa alacak insan çoktu. Matbaadaki bu sorunlar gazetenin tirajını düşürüyordu. Ankara'da Hâkimiyet-i Milliye çıkarılınca gazetenin tirajı 250'ye düştü. Daha sonrada gazete kapatıldı²²⁶.

Atatürk 1919 yılının son günlerinde Ankara'ya geldiğinde ilk iş olarak Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kararlarını halka duyuracak olan bir gazete çıkartılması konusunu ele aldı. Savaş döneminde Ankara'da basımevi yoktu. Bu nedenle Konya'dan getirtilen baskı makinesi meclis bahçesinde yer alan bir binaya yerleştirildi. İki hafta hazırlık aşamasından sonra adını Atatürk'ün verdiği Hakimiyet-i Milliye gazetesi 10 Ocak'ta çıkarıldı. Gazetenin yazı işleri müdürlüğüne Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu getirilirken, gazetenin sorumlu müdürü Recep Zühtü Bey oldu²²⁷. Gazetenin ilk sayısında yer alan yazıda ise Hakimiyet-i Milliye'nin çıkarılma nedeni ve adının neden Hakimiyet-i Milliye koyulduğu şu şekilde açıklanmıştı:

“ Bugünden itibaren mevki-i intişara çıkan ve sütunlarında bütün Anadolu ile onu alakadar eden muhitlerin ahval ve hadisatını ihtiva edecek olan gazetemize bu ismi tesadüfî olarak vermedik. Gazetemizin ismi, aynı zamanda takip edeceği tarihi

²²⁵ Hasan Duman, **Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri 1828-1928**, 3 Cilt., Ankara, 2000, s. 15.

²²⁶ Albay Kabacalı, **Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın**, Literatür Yayınları: 45, Birinci Basım, İstanbul, 2000, s. 152.

²²⁷ Hıfzı Topuz, **100 Soruda Türk Basın Tarihi**, Gerçek Yayınevi, Birinci Baskı, İstanbul, 1973, s. 129.

mücadelenin de nev'idir. Şu halde diyebiliriz ki Hakimiyet-i Milliye'nin mesleği, milletin müdafaa-i hakimiyeti olacaktır"²²⁸.

Gazetenin boyutu ise 28x32 cm idi. İlk on sayısının başlığı elle 36 punto nesih harflerle yazılırken, gazete başlarda haftada iki gün yayımlanıyordu. 18 Temmuz 1920 tarihinden itibaren hafta da üç gün yayımlandıysa da maddi ve teknik yetersizliklerden dolayı gazete 6 Eylül-30 Ekim 1920 tarihleri arasında yeniden haftada iki gün yayımlanmaya başladı.

Hakimiyet-i Milliye'nin haftada sadece 2 gün yayımlanmasının altında yatan bir neden daha vardı. Bunlardan biri matbaada çalışan mürettiblerin yaşlarının oldukça büyük olmasıydı. Bu mürettibler yaşlarından dolayı ağır çalışıyorlardı. Bununla birlikte ikindi ezanı okunur okunmaz çalışmayı bırakırlardı. Nereye gidiyorsunuz diye soran yazarlara evimize gidiyoruz, biz baykuş değiliz diyorlar, ayrıca gece çalışmanın günah olduğunu savunuyorlardı. Bu nedenle de İstanbul'da ki "Mim Mim" grubundan mürettib getirilmesi kararı alındı. Ancak İstanbul'daki mürettibler Ankara'ya gelmeyi kabul etmedi. İçlerinden sadece biri zorla gönderildi. Bir süre sonra usta mürettibler geldi. Bu yeni gelen mürettiblerle birlikte Hakimiyet-i Milliye günlük yayımlanmaya başladı²²⁹. Bu süre zarfında gazetenin yazar kadrosu da oldukça genişledi. Bu kadroda bulunan yazarların isimleri şunlardır:

Ağaoğlu Ahmet, Hüseyin Tevfik, Ruşen Eşref, Doktor Adnan (Adıvar), Mahmut Esat, İzzet Ulvi, Doktor Tevfik Rüştü (Aras), Yusuf Akçura²³⁰. Bu isimlere Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulduğunda Falih Rıfkı (Atay) da dahil oldu. Gazeteci bu gazeteye geçme nedenini Çankaya'da şu şekilde anlatıyordu:

*"Mustafa Kemal'in milli kahramanlık ve liderlik otoritesi gittikçe zayıflamakta idi. Kurmaya başladığı yeni düzenin devam edebilmesi için Mustafa Kemal'in uzun yaşamasından başka çare olmamakla beraber, bu çarenin de kâfi olduğuna inananlar gittikçe azalıyordu. İstanbul'a gelip gittikçe Ankara'nın ne kadar hafife alındığını görüyorduk. Meclislerde "dalkavuklar" diye teşhir ediliyorduk. Halk efkârı bir Ankara müdafaaacısına tahammül edemediği için, ortak olduğum Akşam gazetesinden ayrılarak Hakimiyet-i Milliye'ye geçmek zorunda kalmıştım"*²³¹.

²²⁸ Hakimiyet-i Milliye, 10 Kanunisani 1336/ 10 Ocak 1920

²²⁹ Kabacalı, **a.g.e.**, s. 153.

²³⁰ M. Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, Çağlayan Kitabevi, İkinci Basım, İstanbul, 1982, s. 353.

²³¹ Falih Rıfkı Atay, **Çankaya**, Pozitif Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2011, s. 506-507.

Hakimiyet-i Milliye kuruluş sırasında böyle aşamalardan geçti. Basıldığı ilk günden itibaren Anadolu'yu ve Milli Mücadeleyi anlatan gazetenin başyazılarının çoğunda imza yoktu. Bu nedenle de yazıları üslubundan da anlaşılacak üzere Atatürk tarafından yazıldığı söyleniyordu²³². Gazetenin başlığı altında yazan “ Mesleği, milletin iradesini hâkim kılmaktır” sözünden de anlaşıldığı kadarıyla da gazetenin baş görevi monarşiye karşı Cumhuriyet rejimini savunmaktı²³³. Buna rağmen gazete siyasi, ekonomi ve dünya haberlerinin yanısıra günlük hayata ilişkin haberleri vermekten geri kalmadı. Bu yolla tüm ülkeye hitap etme iddiasını sürdürdü. Böylece özellikle savaş yıllarında İstanbul'daki muhalif gazetelerle rekabet etme imkanı buldu. Savaş sonrasında ise Hakimiyet-i Milliye'de yer alan yazılar Cumhuriyet rejiminin fikrîsel kısmını yansıtıyordu. Bununla birlikte gazetenin yeni görevlerinden biri inkılâpların yerleşmesini sağlamak ve devletle halk arasında bağ kurmaktı²³⁴.

1923 yılında A.B.D.'den gelen Zekeriya Sertel'e göre Ankara'da çıkan Hakimiyet-i Milliye gazetesi çok zayıf bir gazeteydi. Bu düşüncesinden dolayı Zekeriya Sertel geldikten sadece birkaç hafta sonra Matbuat Umum Müdürlüğü'nü ziyaret etti. Bu ziyaretinden sadece 2 ay sonra da İsmet Paşa'nın daveti üzerine Atatürk'ü Çankaya'da ziyaret etti. Köşke girmeden önce İsmet Paşa'nın Hakimiyet-i Milliye gazetesini nasıl buldu sorusuna ben bu adda bir gazete tanımıyorum diye cevap verdi. Amacı okurlarının mebuslardan ibaret olduğunu düşündüğü gazetenin kötü olduğunu anlatmaktı. İsmet Paşa durumu tam olarak anlamadığından Atatürk'e Sertel'i tanıtırken, Sertel'in gazeteyi tanımadığı bilgisini de verdi. Atatürk bunu duymamazlıktan gelip, gazeteyle ilgili görüşmek için bir toplantı düzenlenmesini talep etti. Başkanlığını Atatürk'ün yaptığı toplantıda büyük lider gazetenin geliştirilmesi için küçük bir proje hazırlanmasını istedi. Proje için üç kişilik bir heyet oluşturuldu. Bu komisyonda Falih Rıfkı Atay, Hakkı Tarık Us ve Zekeriya Sertel de vardı. Komisyon yaptıkları görüşmeler neticesinde hazırladığı raporda Hakimiyet-i Milliye'yi milli bir gazete haline getirmek için başına basından iyi anlayan birinin getirilmesi ve güçlü bir yazı kurulu oluşturulması fikrini önerdi. Ayrıca İstanbul basınıyla rekabet edebilecek güce gelmesi içinde modern bir basımevinin kurulması

²³²Yücel Özkaya, **Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1989, s. 63.

²³³Şenol Canteke, **a.g.e.**, s. 59.

²³⁴**A.g.e.**, s. 61-62.

gerektiğini bildirdi. Bu rapor Atatürk'e sunulduğunda kendisi maddi imkânsızlıklar içinde böyle bir projenin gerçekleştirilemeyeceği gerekçesiyle raporu yırttı. Hakimiyet-i Milliye'nin düzenlenmesi görevini Recep Bey'e (Peker) vereceğini bildirdi. Herkesin onayını aldıktan sonra, Sertel'e de fikrini soran Atatürk Sertel'in Recep Bey'i tanımadığını belirtmesi üzerine toplantıyı sonlandırdı²³⁵. Atatürk'ün tepkisi o dönemin koşulları içinde çok doğaldı. Kağıdın bile bulunmasında güçlük çekildiği düşünüldüğünde Atatürk'ün ne kadar haklı bir karar aldığı belli oluyordu.

Hâkimiyet-i Milliye Cumhuriyet'in ilanından sonra 14 Şubat 1926'da Çankırı Caddesinde yapımı tamamlanan büyük ve yeni binasına taşındı. Maddi imkânsızlıkların biraz aşılmasıyla makineleri de yenilendi. 1929 yılında Rotatife ancak geçti²³⁶. Gazete yeni baskı makinelerin gelmesiyle her sabah yayımlanmaya başladı ve sabah gazetesi grubuna girdi. 1931 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası'nın yayın organı olan Hakimiyet-i Milliye, 1934 yılında ise Ulus adını aldı. Ulus adıyla 1971 yılına kadar yayımlanmaya devam etti ve daha sonra kapatıldı²³⁷.

2- Ankara'da Çıkarılan Diğer Gazeteler

Ankara'da Milli Mücadele ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Hakimiyet-i Milliye Gazetesi dışında kısa süreli yayımlanan gazeteler de bulunmaktaydı. Yeni Gün Gazetesi'de bu gazetelerden biriydi. Hakimiyet-i Milliye'den sonra Ankara'da etkili olan ikinci gazete sayılabilirdi.

Yeni Gün Gazetesi Yunus Nadi tarafından ilk olarak 2 Eylül 1918 tarihinde İstanbul'da çıkartıldı. Bu gazete Milli Mücadele yanlısı bir gazeteydi. Bu nedenle de İngilizler tarafından birkaç defa kapatılması gündeme geldi. Bunun üzerine Yunus Nadi sandıklar içerisine sakladığı matbaa ile Anadolu'ya hareket etti. Eski bir gemi aracılığıyla önce İnebolu'ya, İnebolu'dan Kastamonu'ya geçti. Kastamonu'da karşılanan Yunus Nadi Ankara'ya götürüldü. Burada Karaoğlan Caddesi'ndeki iki katlı ahşap bir evin ilk katına yerleşti. Bu evde matbaasını yeniden kurdu. 9 Ağustos 1921 tarihinde ise Anadolu'da Yeni Gün başlığıyla gazetenin ilk sayısını yayımladı. Ancak kısa süre sonra kağınılarla matbaayı Kayseri'ye taşıdı. Burada da kısa süre yayım yapan Nadi, Sakarya Meydan Zaferi'nden sonra Ankara'ya geri döndü²³⁸.

²³⁵ Özkaya, **a.g.e.**, s. 69-70.

²³⁶ Kabacalı, **a.g.e.**, s. 155.

²³⁷ Şenol Cantek, **a.g.e.**, s. 61.

²³⁸ Kabacalı, **a.g.e.**, s. 155.

Ankara'ya döndüğünde Atatürk tarafından desteklenen gazete maddi yardımlarda aldı. Bu yardım mecliste birgün tartışmalara neden oldu. Mecliste Karesi mebusu Abdülgafur Efendi Hâkimiyet-i Milliye'ye ve Yeni Gün'e yapılan yardımın Sebilürreşat Mecmuasına neden yapılmadığını sorduğunda Hasan Fehmi (Gümüshane) nin yönettiği celsede sesler yükseldi. Mehmet Akif Bey Abdülgafur Efendi'yi destekledi. Bunun üzerine Yeni Gün Gazetesi yazarı Hamdi Bey (Ertuğrul) söz isteyerek oturduğu yerden kaktı. Gazetelerin iç ve dış işler üzerine çalıştıklarını bu nedenle mecmualardan maddi açıdan daha fazla yardıma ihtiyaçları olduğunu belirtti. Bu nedenle de mecmualara daha fazla yardımda bulunulmasına ilişkin yasa tasarısının reddini talep etti. Bu tartışmaya bakıldığında Sebilürreşat Mecmuası ile gazetelerin çevresinde bir zihniyet çatışması olduğu açıkça görülüyordu. Başta Hamdi Bey'in yaptığı konuşmaya hiç tepki göstermeyen Mehmet Akif, daha sonra dayanamayıp, Hamdi Bey'in sözlerinin dalkavukluktan başka bir şey olmadığını söyledi. Hamdi Bey'de bunun üzerine Mehmet Akif'i banazlıkla suçladı. Muhafazakarlar Mehmet Akif'i desteklerken, gençler Hamdi Bey'i desteklediler. Tartışmanın büyüdüğünü gören Meclis başkanı iki isme de söz vermeyip, oturumu ara vermek amacıyla kapattı²³⁹.

Yeni Gün'ün aldığı yardımlara rağmen eksik yanları vardı. En önemli sorun sayılarının belli zamanlarda çıkmamasıydı. Yazılar geç geldiği gibi basılması bir olay oluyordu. Çünkü baskı makinesi elle çevriliyordu. Çok sayıda basım yapılması için gerçekten kuvvetli birine ihtiyaç vardı. Bu görevi de üstlenecek kimse bulunamıyordu. Makinenin kolunu genelde hamallar çeviriyordu. Onlar da birkaç saat çalışıp işi yarım bırakıyorlardı. Bu durumda da ertesi gün çıkması gereken gazete başka bir güne kalıyordu. Bu nedenle de matbaadaki müdüründen mürettibine herkes bu işle uğraşmak zorunda kalıyordu²⁴⁰. Bu eksikliklere rağmen kısa sürede Milli Mücadelenin önemli bir kolu haline gelen Yeni Gün, Cumhuriyet'in ilanından sonra İstanbul'a geri döndü. Bir süre sonra da kapatıldı. 7 Mayıs 1924 tarihinde yerine Yunus Nadi tarafından Cumhuriyet Gazetesi kuruldu²⁴¹.

Öğüt Gazetesi ise 2 Ocak 1918'de Afyon'da Abdülgani Ahmet Bey tarafından kuruldu. Yunanlıların İzmir'i işgali sonrasında Konya'ya taşınan basımevi, burada da

²³⁹ Aydın, Emiroğlu v.d., **a.g.e.**, s. 372-373.

²⁴⁰ Kabacalı, **a.g.e.**, s. 155.

²⁴¹ Topuz, **a.g.e.**, s. 129-130.

İtalyan baskısına dayanamadı. Basmeyi burada da tutunamayınca Ankara'ya taşındı²⁴². Burada basımevi Hakmiyet-i Milliye tarafından satın alındı. Bunun sonrasında bu gazetenin altında Temmuz 1921'de Öğüt gazetesi çıkmaya başladı²⁴³. Gazetenin yazı işleri müdürü Sadri Ertem'di. Yazı kadrosunda ise Münir Müeyyet (Bekman), Lütfi Arif (Kenber), Kerameddin, Celal Davut (Arıbal) ve Enver Behnan (Şapolyo) bulunmaktaydı. Gazete iki yıldan kısa süre yayın hayatına devam etti ve 1923'te kapandı²⁴⁴.

Ankara'da çıkan bir diğer gazete de Seyyare-i Yeni Dünya idi. Yeşil Ordu'nun organı olarak bu gazete önceleri Eskişehir'de Yeni Dünya adıyla çıkarıldı. Gazetenin sahibi Ahmet Oruç'tu. Bu şahıs Çerkes Ethem tarafından destekleniyordu. Bu nedenle gazete “İslam Bolşevik Gazetesi” olarak da anılıyordu. Haftada 6 gün çıkan bu gazete daha sonra Ankara'ya taşındı. Burada isminin başına “Seyyare ” alarak yeniden yayımlanmaya başladı. Tanıtımını ise “Türkiye Komünist Gazetesi ” olarak yaptı. Kısa süreli olan bu gazete 11 Ekim 1920'de kapatıldı²⁴⁵. Gazete kapanınca Johannesburg markalı, üzerinde 1876 Ausburg yazılı baskı makinesini Hakimiyet-i Milliye gazetesine devretti²⁴⁶.

Ceride-i Resmiye'de TBMM'nin resmi gazetesi idi. İlk olarak 7 Ekim 1920 tarihinde yayım hayatına başladı. Gazete başlangıçta haftada üç gün çıkarılıyordu²⁴⁷. Daha sonra günlük olarak çıkarılmaya başladı. Başvekalet Matbuat ve İstihbarât Umûm Müdürlüğü tarafından yayımlanan gazetenin matbaası da Matbuat ve İstihbarât Matbaası'ydı²⁴⁸.

Bu gazeteler dışında kısa ömürlü olan, Ankara'da çok etki ve tiraj yapmamış gazeteler de vardı. Bu gazeteler şunlardı:

2 Ocak 1921 tarihinde yayıma başlayan Refik Kasım başkanlığındaki Anadolu Ticaret Gazetesi haftalık ve aylık bir gazeteydi.

İkaz ise İzmir cephesinin halkçı yayınıydı. İlkel bir sosyalizm anlayışındaki gazetenin ilk sayıları Koçzade Mehmet Şükrü tarafından haftalık ve günlük olarak Afyon'da çıkarıldı. Gazetenin sahibi Mehmet Şükrü 1920 yılında milletvekili

²⁴² İnüç, **a.g.e.**, s. 353.

²⁴³ Kabacalı, **a.g.e.**, s. 154.

²⁴⁴ Topuz, **a.g.e.**, s. 130.

²⁴⁵ **A.g.e.**, s. 130

²⁴⁶ Kabacalı, **a.g.e.**, s. 154.

²⁴⁷ Aydın, Emiroğlu v.d., **a.g.e.**, s. S. 375.

²⁴⁸ Duman, **a.g.e.**, s. 625.

seçilince Ankara'ya taşındı ve matbaasını da Ankara'ya taşıdı. Gazete burada çıkarılmaya başlandığında daha gazetenin 20. Sayısında Fırka yöneticileri mahkemeye verildiği için gazete kapatıldı. Mehmet Şükrü beraat ettiyse de firkadan istifa etmek zorunda kaldı. Bunun üzerine gazetenin matbaasını yeniden Afyon'a nakletti. Ancak burada da uzun süre dayanamadı. 17 Mart 1925 tarihinde gazete Dahiliye Vekâleti tarafından kapatıldı²⁴⁹.

Tan Gazetesi de 20 Ocak 1923 tarihinde çıkarılmaya başlandı. Ali Şükrü Bey'e ait olan bu gazete Meclis'in ikinci grubunda sözcü gibiydi. Günlük olarak çıkarılan gazete 8 Nisan 1923 tarihinde daha 68.sayıda iken kapatıldı ve Ankara'nın kısa süreli gazetelerinden biri olarak basın tarihine geçti²⁵⁰.

Ankara'da İstanbul'da basılan gazetelerinde satışı yapılmaktaydı. Bunlardan bir de Uyanış Gazetesi'ydi. 1891 yılında kurulan bu gazete Servet-i Fünun yerine çıkarılan haftalık resmi bir gazeteydi. Ankara'da 1930'lu yıllarda satılmaya başlayan bu gazetenin satış yeri Akbank Kitabevi'ydi. Gazetenin senelik abonelik ücreti 10 lira iken, Sayısı 20 kuruştur²⁵¹.

Genel olarak bakıldığında Ankara'da Hakimiyet-i Milliye ve Yeni Gün gazeteleri dışında elle tutulur bir gazete o dönemde bulunmamaktaydı. Bulunan gazeteler de Bolşevik yanlısı tutum sergiliyorlardı. Tam anlamıyla Milli Mücadeleyi destekledikleri söylenemezdi. Atatürk bu durumun farkında olduğundan maddi olarak desteklenen gazeteler sadece Hakimiyet-i Milliye ve Yeni Gün olmuştu. Bu durum mecliste fikir çatışmalarına neden olduğu gibi iki farklı görüşte grubunda varlığına işaret ediyordu.

B- ANADOLU AJANSI

Anadolu'da savaş yıllarında iletişim problemi yaşandığı kaçınılmaz bir gerçektir. Bu iletişim kopukluğunu gidermek maksadıyla Atatürk tarafından ilk olarak Sivas'ta İrade-i Milliye Gazetesi çıkarılmıştı. Bu gazete daha önce de bahsettiğimiz gibi içinde yaşadığı problemlerden dolayı tiraj kaybına uğramış ve kapanmıştı. Atatürk'ün Heyet-i Temsiliye ile Ankara'ya gitmesinin de bunda payı büyüktü. Ancak bu gazetenin kapanması yeni bir iletişim kopukluğuna neden olacakken, Ankara'da kısa süren çalışmalarından sonra kurulan Hakimiyet-i Milliye bu kopukluğu

²⁴⁹ Aydın, Emiroğlu v.d., a.g.e., s. 375.

²⁵⁰ A.g.e., s. 376.

²⁵¹ Ulus, 3 Ağustos 1935

tekrar düzenli hale getirdi. Ama tek bir gazetenin tüm Anadolu'ya hatta dünyaya yetişmesi dönem koşulları içinde düşünüldüğü takdirde elbetteki mümkün olmayacaktı. Sadece gazete değil belki de bir ajansın kurulmasına ihtiyaç vardı. Anadolu ajansı da bu ihtiyaçların ürünü olacaktı.

1- Anadolu Ajansının Kuruluşu

Anadolu Ajansı Ankara'da 6 Nisan 1920 tarihinde kuruldu. Ajansın kurulmasındaki amaç; Türk Milletinin bağımsızlık savaşının haklılığını ve gerçekliliğini tüm dünyaya duyurmaktır. İstanbul'un işgalinden sonra Yunus Nadi ve Halide Edip'in içinde bulunduğu iki grup Ankara'ya doğru yola çıktı. Bu gruplar Akhisar istasyonunda mola verdikleri sırada yaptıkları görüşmelerde Ankara'ya gittiklerinde hemen bir ajans kurmaları gerektiği fikrinde birleşti. Ajansın ismi konusunda ise üç isim konuşuldu. Bunlardan biri “ Türk ”, diğeri “Ankara”, üçüncüsü ise “Anadolu” idi.

Heyet Ankara'ya vardığında ilk olarak Atatürk'ün karargahı olan Ziraat Mektebi'ne uğradı. Ajans kurma ile ilgili fikirlerini Atatürk'e bildirdi. Atatürk'ün onayı doğrultusunda 6 Nisan 1920 tarihinde Anadolu Ajansı kuruldu²⁵².

Atatürk Anadolu adını verdiği bu ajansın kuruluşunu şu bildiri ile halka duyuruyordu:

“ Kalbi İslâm olan Osmanlı Saltanat Merkezi'nin düşman işgaline geçmesi ve bütün ulus ve vatanımızın en büyük tehlikeye uğramasının sonucu olarak bütün Rumeli ve Anadolu'nun giriştiği ulusal ve kutsal savaş sırasında halkın en doğru iç ve dış haberlerle aydınlatılması önemle göz önünde tutulmuş ve burada en yetkili kişilerden kurulu bir Özel Heyet'in yönetiminde ve Anadolu Ajansı adı altında bir kurum kurulmuştur.

Anadolu Ajansının en hızlı araçlarla vereceği havadis ve bilgi Heyeti Temsilimizden de geçeceği için Ajans tebliğleri Müdafaa-i Hukuk örgütümüzce de bucak ve köylere kadar dağılacak ve duyurulacaktır. Bu bakımdan acele tertibat alınması ve sonucun bildirilmesi önemle rica olunur”²⁵³.

Atatürk bildiri de adeta haber ajanslarının evrensel ilkelerinin altını çiziyordu. Bunlar doğru, tam ve objektif haberleri, hızlı bir şekilde iletme zorunluluğuydu.

²⁵² Hilmi Bengi, **Anadolu Ajansı Muhabirin El Kitabı**, Anadolu Ajansı Yayını, Ankara, 2008, s. 15.

²⁵³ Topuz, **a.g.e.**, s. 132.

Atatürk bu ilkelere sadık kalacak nitelikte bir kurulun oluşturulacağını da garantisini veriyordu²⁵⁴.

Anadolu Ajansı 12 Nisan 1920 tarihinde yaptığı ilk yayında Türk Milletine adeta çağrıda bulunuyordu. Bu çağrıda şu ifadeler yer verilmişti:

“ Devlet merkezimizin düşman işgali altına geçmesi üzerine, Anadolu ve Rumeli'nin Müdafaa-i Hukuk azim ve kararlılığı içinde yiğitçe harekete geçtiği şu sıralarda, din ve vatan kardeşlerimizin en doğru haber ve bilgiler alabilmelerini sağlamak için kurulan Anadolu Ajansı bugünden itibaren göreve başlıyor. Bugün alınan haber ve bilgilerin oralarda da mümkün olduğu kadar fazla kimse tarafından okunup bilinmesi gereğini arz ve açıklamaya yer yoktur. Bu amaçla oralarda dahi özel örgütler meydana getirerek her gün vereceğimiz bilgilerin telgrafhane kapılarında siyah levhalar üzerine yazılması ve yeterli araç olan yerlerde basılması, yayımlanması ve dağıtılması, nahiyele ve hatta köylere kadar gönderilmesi hususlarının yerine getirilmesini, hepinizin vatan ve millet sevgisinden ve yardımlarından rica ederiz. Bu başlangıçtan sonra, bugünkü son bilgiler aşağıdadır...”. Bu çağrıdan sonra dünyada yaşanan gelişmelerden söz edilmişti²⁵⁵.

23 Mart 1920 tarihinde toplanan mecliste ise haberleşme konusu da görüşüldü. Hükümet Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü adlı bir örgütün kurulmasını öngörüyordu. Anadolu Ajansı da bu örgütün içinde yer alacaktı. 7 Haziran 1920 tarihinde tasarı kabul edilince ajans bu kurum çerçevesinde Bakanlar Kurulu'na bağlandı. Ancak bu kadarla da kalınmayıp 1 Mart 1925 tarihinde yürürlüğe giren kanunla Anadolu Ajansı bu kurumdan ayrılarak özerk anonim bir ortaklık oldu. Bu ortaklığın hisse senetlerinin % 50'den fazlası özel kişileri. Ajansın kuruluşunda ise Ajans'ta çalışanların bu senetlerden yararlanabilmesi ve senetlerin başkalarına satılmaması öngörüldü²⁵⁶.

Atatürk istihbarat teşkilatının eksiksiz kurulması ve çalışması için elinden geleni yapıyordu. Haberlerin her yere ulaşması içinde Anadolu'da var olan bütün telgraf merkezlerine uyarılarda bulunmuştu. Bina rağmen Anadolu Ajansı haberleri savaş yıllarında haberleri her yere ulaştırılamıyordu²⁵⁷. Bu durum dönemin koşullarına

²⁵⁴ Bengi, a.g.e., s. 16.

²⁵⁵ A.g.e., s. 17.

²⁵⁶ Topuz, a.g.e., s. 134.

²⁵⁷ Özkaya, a.g.e., s. 46.

yorulabilirdi. Bu eksikliklerin giderilmesi için 1929 yılında İstanbul'da bir Ajans Kongresi düzenlendi. Kongrenin davetlileri arasında Anadolu Ajansı'da bulunuyordu. Kongre bitiminde Anadolu Ajansı heyeti özel trenle hareket etti. Atatürk ise İstanbul'a gönderdiği telgrafta, Ajanslar Kongresi'nin toplanmasından dolayı kendilerine içten ve samimi bir şekilde teşekkür ettiğini bildiriyordu²⁵⁸. Ancak 1930'lara gelindiğinde de haberlerin iletilmesi konusunda sorunların yaşandığı belirtiliyordu. Cumhuriyet gazetesinde yer alan habere göre Anadolu Ajansı bültenleri oldukça zenginleşmesine rağmen, iletişimde problemler yaşanmaktaydı. Bültenler bazen geç verilirken, bazen hiç gönderilmemekteydi. Gazete bunu nedenini öğrenmek amacıyla ajansı aradığını, cevap olarak bültenlerin çoktan gönderildiği ifadesini aldıklarını belirtiyordu. Başka bir bülten talep ettiklerini fakat bunun da bültenlerin abone miktarına göre basılmasından dolayı mümkün olmadığı görüşünü aldıklarını ifade ediyordu²⁵⁹.

Gazeteler Ajansın on altıncı yıl dönümünü ise şu sözlerle kutluyordu:

*“ Altı nisan 1920 tarihinde Büyük Önder'in kurmuş ve “ Anadolu Ajansı ” adını vermiş olduğu ajansımız dün on beş yaşını bitirmiştir. Kurtuluş devrinin dili ve kulağı olmak gibi büyük bir ödevi yorulmadan, yılmadan başaran ve bugüne kadar bu güç işini gayretle yapmış olan Anadolu Ajansına uzun başarımlı yılları dileriz ”*²⁶⁰.

Anadolu Ajansı'nın kurulması özellikle Milli Mücadele yıllarında yaşanan iletişim kopukluğunu gidermesi, Milli Mücadelenin haklılığı, ilerleme aşamalarını dünyaya duyurması açısından oldukça önemliydi. Dönemin ekonomik ve teknik açıdan eksiklikleri göz önüne alındığında bazı aksaklıkların olması gayet normaldi. Bu aksaklıklara rağmen ajans faaliyetlerini sürdürerek, kendisine biçilen rolü layıkıyla yapmayı başardı.

2- Anadolu Ajansının Görevleri ve Faaliyetleri

Milli Mücadele yıllarında Atatürk tarafından kurulan ve adını Büyük Önder'in verdiği Anadolu Ajansı'nın iki tane görevi vardı. Bunlardan birincisi Milli Mücadele'nin temel amacını dünyaya bildirirerek haklılığını ispatlamaktı. Diğer

²⁵⁸ Cumhuriyet, 31 Mayıs 1929

²⁵⁹ Cumhuriyet, 4 Eylül 1931

²⁶⁰ Ulus, 7 Nisan 1935

görevi ise halkı olan her gelişmeden, alınan her karardan haberdar etmekti²⁶¹. Bu yolla da Anadolu'yla iletişim sağlanacaktı.

Anadolu Ajansı bu iki görevin dışında daha farklı görevlerde üstlenecekti. Türk Milletini yanlışla sürükleyecek, milli birliğimizi tehlikeye düşürecek iç ve dış basınların yalan yanlış haberlerine karşı milleti uyaracaktı. Mecliste alınan kararları günü gününe halka ulaştırmaya çalışacak, halkla bağlantının kopmaması adına önemli görev üstlenecekti²⁶².

Bununla birlikte Ajans haberleri Anadolu'daki bucak ve köylere kadar dağıtacağını bildiriyordu. Ajansın dağıtacağı haberler meclisten de geçeceği için Heyet-i Temsiliye'nin görüşülecek konuların kararlaştırılması aşamasında hızlı olmasının önemi büyüktü²⁶³. Bu görevler neticesinde ajans kurulduktan sonra ilk olarak Ajans'a ait tebliğlerden İstanbul için önemli haberleri Bursa'da bastırıp, çoğalttı. Atatürk'te basımı yapılan bu haberlerin İstanbul'daki ajansa ulaştırılması için Bursa 14. Kolordu Komutanı Vekiline telgraf çekti. Fakat Ajans'ın yeni kurulmuş olması birtakım aksaklıklara neden oldu. Buna rağmen başta Atatürk olmak üzere herkes Ajans'ın haberleri zamanında yetiştirmesi için büyük çaba harcadı²⁶⁴.

Ajansa harcanan bu çabanın, gösterilen emeklerin, karşılığı aksaklıklara rağmen alınmaya başlıyordu. Ajansın Sivas Kadınlar Derneği'ne dahi pekçok haber ulaştırdığı biliniyordu. İstanbul'un işgali, Meclis-i Mebusan'ın 11 Nisan 1920 tarihinde kısa süre sonra tekrar açılmak suretiyle kapanması hakkında geniş bilgiler vermişti. Bu bilgiler arasında meclisin kapanmasından sonra kaçabilen mebusların Ankara'ya geldiği, İstanbul'un karışıklık içerisinde olduğu, İstanbul Basınının basına uygulanan sansürden dolayı rahat haber yapamadığı şeklinde haberlerde yer alıyordu. Tunus'ta ise İstanbul'un işgalinden dolayı tepki mitinglerinin düzenlendiği, İngilizlerin bu tepkiyi bastırmak amacıyla bir memuriyet kurdurduğuyla ilgili haberler de göze çarpmaktaydı.

Anadolu Ajansı'nın Sivas Kadınlar Cemiyeti'ne gönderdiği, İtilaf Devletlerinin Anadolu'yu nasıl paylaşacaklarına yönelik görüşmeler yaptığı, Damat Ferit

²⁶¹ **Gazetecilik Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi**, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 2011, s. 31.

²⁶² Özkaya, **a.g.e.**, s. 46.

²⁶³ Topuz, **a.g.e.**, s. 133.

²⁶⁴ Özkaya, **a.g.e.**, s. 46-47.

Hükümeti'nin ise kendi amaçları doğrultusunda hareket ettiği haberi de oldukça dikkate değer bir haber niteliği taşıyordu. Ajans bununla birlikte Türk milletinin moralini yükseltmek amacına yönelik de faaliyetlerde de bulunuyordu. Amerikan kamuoyunun kendi lehlerinde olması, Hindistan'ın Pencap şehrinde yapılan mitingte Türklerin haklarının savunulması şeklinde dağıtılan haberler bu faaliyetlerden bazılarıydı. Görüldüğü kadarıyla Anadolu Ajansı faaliyetlerini dönemin koşullarına göre oldukça iyi yürütüyordu²⁶⁵.

Savaş koşullarına rağmen sıkı bir şekilde örgütlenen Anadolu Ajansı, Anadolu'yu habersiz bırakmamak adına hızla çalışmalarını sürdürdü. Dünya basınına da sürekli takip ederek Türk milleti hakkında konuşulan planları detaylı olarak inceledi. Anadolu'nun o zor koşullarda ihtiyacı olan en önemli şeyi fikri ve psikolojik birliği sağladı. Kamuyonu ayakta tutmak amacıyla elinden gelenin en iyisini yaptı²⁶⁶.

Milli Mücadele döneminde yerli ve yabancı kamuoyunun ihtiyacı olan haber bültenlerini savaşın kısıtlı olanaklarına rağmen giderdi. Bu nedenle başarılarına başarı kattı. Türkiye'deki faaliyetlerine son verilen Havas ve Reuter Ajanslarının yerini kısa sürede doldurarak faaliyet alanını genişletti. Yabancı basın ajanslarıyla da iletişime geçerek Milli Mücadele'nin lehimize sonuçlanmasında ve Türk Milletinin bağımsızlığına kavuşmasında önemli rol oynadı.

Ajans' ın günümüzde İstanbul, İzmir ve Adana'da da şubeleri; Atina, Brüksel, Bonn ve Beyrut'ta ise özel muhabirleri bulunmaktadır. Türkiye'deki muhabir sayısı ise 500 civarındadır. Giderlerini her yıl Basın-Yayın Genel Müdürlüğü bütçesine konan ödenekten karşılamaktadır²⁶⁷.

C- ANKARA'DA ÇIKARILAN DERGİLER

Türk Milleti savaş yıllarından itibaren Atatürk'ün öncülüğünde bağımsızlık, demokratikleşme, laiklik ve modernleşme mücadelesi verdi. Bu mücadelenin başarıya ulaşması için Atatürk her alanda bir kalkınma faaliyeti başlattı. Bu alanlardan biri de basın ve yayındı. Bu alanın içinde yer alan gazeteler kadar olmasa da dergilerde destek gördü. Çünkü yapılan reformların halka tanıtılması gerekiyordu.

²⁶⁵ A.g.e., s. 48-49.

²⁶⁶ Özkaya, a.g.e., s. 49.

²⁶⁷ Ali Gevgili, “ *Türkiye Basını*“, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 226.

Bunun içinde gazeteler ve Anadolu ajansıyla birlikte dergilerden yararlanıldı²⁶⁸. Fakat bu dergilerin bir kısmı Milli Mücadele'yi desteklerken, bir kısmı Atatürk aleyhine çıkarılan dergilerden oluşuyordu.

1920-1923 yılları arasında Ankara'da çıkarılan dergilerden bazıları şunlardı:

Ankara Matbaası'nda Uryanizade Ali Vahid tarafından çıkarılan Köy Hocası Dergisi 1 Aralık 1918-1 Haziran 1920 tarihleri arasında İstanbul'da çıkarılıyordu. 31 sayının sonunda dergi İstanbul'dan Ankara'ya taşındı. Ankara'da Ankara Matbaası'nda Uryanizade Ali Vahid tarafından 15 günde bir çıkarılan Köy Hocası dergisi 1930 yılında tam anlamıyla kapatıldı²⁶⁹.

Yeni Hayat'ta o dönemde çıkarılan dergilerdendi. Bu dergi ilmi, içtimai, ekonomi ve siyasi içerikliydı. Derginin sahibi, aynı zamanda derginin müdürü olan A. Nazım'dı. Başyazarı ise Nizameddin Nazif'di. İkaz Matbaası'nda basılan dergi haftalık olarak çıkarılıyordu. 20x29 boyutlarındaki gazetenin ilk sayısı 18 Mart 1922 tarihinde çıkarıldı. 26 Eylül 1922 tarihinde de dergi kapatıldı²⁷⁰.

Sebilürreşad Dergisi ise ilk olarak İstanbul'da yayın hayatına başladı. İşgal sonrasında Kastamonu'ya geçti. Buradan da 13 Ocak 1921 tarihinde Ankara'ya taşındı. Ekim 1921 tarihine kadar da burada yayınlandı. Bu tarihten sonra ise Kayseri'ye taşındı. Sakarya Zaferi'nden sonra Ankara'ya geri döndü. Eşref Edib tarafından çıkarılan derginin başyazarı Mehmet Akif (Ersoy)' di. Haftalık çıkarılan dergi Takrir-i Sükun Kanunu ile birlikte 6 Mart 1925 tarihinde kapatıldı²⁷¹.

Peyam-ı Sabah ise haftalık mizahi bir dergiydi. Müdürü Mihran Ağa'ydı. Vilayet matbaasında basılan dergi 44,5x55 boyutlarındaydı²⁷². Ankara muhalifi olan dergiye nisbetle kurulan Anadolu'da Peyam-ı Sabah dergisi ise başyazar Kazım Bey aracılığıyla ilk olarak 23 Aralık 1921 tarihinde yayına başladı.

Atatürk döneminde siyasi ve mizahi dergilerin dışında ekonomi, tıp gibi alanlarda da dergi çıkarılıyordu. Bunlardan bazıları şunlardı:

Anadolu Tıp Mecmuası Ekrem Hayri (Üstündağ) tarafından 1921 yılında aylık olarak çıkarılan bir tıp dergisiydi.

²⁶⁸Yasemin Işık," **Hayat Mecmuası**", Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü 1920-1938, Cilt 1, Birinci Baskı, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 2009, s. 258.

²⁶⁹ Aydın, Emiroğlu v.d., **a.g.e.**, s. 375.

²⁷⁰ Duman, **a.g.e.**, s. 781.

²⁷¹ Aydın, Emiroğlu v.d., **a.g.e.**, s. 375.

²⁷² Duman, **a.g.e.**, s. 474.

Askeri Tıb Mecmuası ise Erkân-ı Harniye-i Umumiye Reisliği tarafından 1921 yılında çıkarılmaya başlandı. 3 ayda bir çıkarılan dergi 1871 yılında İstanbul'da çıkarılan Ceride-i Tıbbiye-i Askeriye'nin devamı şeklindeydi. Bu dergi 1931 yılında kapatıldı.

Ziraat Vekaleti Mecmuası ise 1922 yılında çıkarılmaya başlandıysa da 1 Ağustos 1924 tarihinde kapatılarak yerini, Ticaret Vekaleti Mecmuası'na bıraktı.

İktisat Vekâleti Mecmuası da Ankara'da savaş yıllarında çıkarılmaya başlanan ekonomi dergilerinden biriydi. Aylık olarak çıkarılan derginin ilk sayısı Şubat 1923 tarihinde çıkarıldı²⁷³.

Cumhuriyet'in ilanından sonra ise yeni dergiler çıkarılmaya başlandı. Özellikle 1928 yılına gelindiğinde neredeyse her hafta kitapçılarda yeni bir dergiye rastlanıyordu. Bu dergilerin hepsi birbirinden farklı amaçlar doğrultusunda çıkarılıyordu. En belirgin amaç düşüncelerini ortaya koymak isteyen kesimlerin bu fikirlerini ortaya koymak adına makaleler yazması ve bu makalelerden dergiler oluşturmalarıydı. Bu amaçla çıkarılan dergiler arasında Tayyare ve Türk Hava Mecmuaları da vardı²⁷⁴.

Tayyâre Mecmuası'nın süresi belli olmamakla birlikte miili bir mecmua olduğu bilinmekteydi. Sahibi ve müdürü Şakir Hazım'dı. On beş günde bir çıkarılıyordu²⁷⁵.

2 Aralık 1926 tarihinde çıkarılmaya başlanan 5 Mayıs 1930 tarihine kadar çıkarılmaya devam eden Hayat Mecmuası ise Modern ve Yeni Türk Devleti'nin sesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâplarının savunucusuydu. Derginin her sayısı yirmi sayfa hacmindeydi. Derginin ilk dört cildi Osmanlı Türkçesi ile beşinci, altıncı ve Son Tertip adlı son cildi ise Türkiye Türkçesi ile yayımlandı. 15 Temmuz 1929 tarihinden itibaren sayılarda düzensizlikler artınca derginin sayfalarının boyutları da azalmaya başladı.

Yeni Mecmua ve Dergah adlı dergilerin eksikliğini gidermek amacıyla çıkarılan Hayat Mecmuası Maarif Vekaleti tarafından maddi-manevi desteklendi. Derginin kurucusu Mehmet Emin (Erişirgil) aynı zamanda başyazarlığı da yaptığı dergide 20 Haziran 1929 tarihine kadar inkılâpların savunuculuğunu yaptı.

²⁷³ Aydın, Emiroğlu v.d., **a.g.e.**, s. 376.

²⁷⁴ Hakimiyet-i Milliye, 15 Zilkade 1346/ 6 Mayıs 1928

²⁷⁵ Duman, **a.g.e.**, s. 634.

Ona göre; Türk gençleri inkılâpların kalıcı olmasında sorumluluk sahibiydi. Yeni devletin toplumsal, ekonomik v.s. bütün sorunları ancak bilimle çözümlenebilirdi. Hayat Mecmuası da Türk gençliğini bilime ve sanata yönlendirerek inkılâpların kalıcı olmasını sağlamak amacıyla kurulmuştu²⁷⁶.

Derginin yazı kadrosunda Mehmet Emin dışında, Köprülüzade Fuat, Nafi Atuf, Faruk Nafiz, Avni Bey, İhsan Bey, Mehmet İzzet, Ziyaeddin Fahri, Mustafa Şekip, M. Nermi, Zeki Mesut, İsmail Hakkı, Necmeddin Sadık, Selim Sırrı, Ali Canip, Sabiha Zekeriya Hanım, Ağaoğlu Tezer Hanım, Ahmet Refik, Galip Bahtiyar, Mustafa Necati, Mimar Kemalettin, Ömer Bedrettin, Osman Bey, Hikmet Şevki, İbrahim Fazıl, Akagündüz, Halil Bedî, Reşat Nuri, Nurullah Ata, Cemil Sena, Halide Nusret, Faik Sabri de bulunuyordu.

Dergi Yeni Tertip adlı son cildinde başyazarın Celal Nuri (İleri) nin olması ve Mehmet Emin'in etkisinin azalmasından dolayı literatür süreli yayın haline geldi. Kısa bir süre sonrada kapandı²⁷⁷.

Türk Yurdu dergisi ise ilk olarak Osmanlı İmparatorluğu döneminde 30 Kasım 1911-15 Ağustos 1918 tarihleri arasında çıkarılmaya başlandı. Bu süre içinde 161 sayı ve 14 ciltten oluşan dergi, 15 Mart 1923 tarihinden itibaren ise Türk Ocağı tarafından yayınlamaya başlayınca, Ankara'da da çıkarılmaya başlandı. Ekim 1924 tarihinde ise Türk Ocaklarının resmi yayın organı olarak faaliyet göstermeye başladı²⁷⁸. Bu derginin amacı Türk ocaklarının fikirlerini yazmaktı. Yayımlayan Türk Ocakları Merkez Heyeti'ydi. Derginin sahibi ise Hamdullah Suphi (Tanrıöver) di. Birden fazla sayıda müdürü vardı. Bu isimler, Akçuraoğlu Yusuf, Mehmed Emin, Celal Sahir, Hasan Ferid'ti. On beş günde bir çıkan dergi, her yıl yeniden sayı numarası alırdı. Buna rağmen aynı zamanda baştan itibaren zincirleme olmuştu. Üç seri halinde çıktı. Bu seriler 1-161, 1/162-33/194, 1/195-11/206 şeklindeydi²⁷⁹.

1928 yılında çıkarılmaya başlayan Ayın Tarihi Dergisi de Hariciye Vekaleti-Dahiliye Vekaleti Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından yayımlanıyordu. Aylık bir dergiydi²⁸⁰.

²⁷⁶ Işık, **a.g.m.**, s. 258-259.

²⁷⁷ **A.g.m.**, s. 259-260.

²⁷⁸ Mehmet Uzun, “ *Türk Yurdu Dergisi Üzerine Yapılan Araştırmalar* “, Türk Yurdu Dergisi, Cilt 15, Sayı 99, Ankara, 1995, s. 47.

²⁷⁹ Duman, **a.g.e.**, s. 699.

²⁸⁰ **A.g.e.**, s. 21.

1 Haziran 1926-30 Ekim 1928 tarihleri arasında çıkarılan Türk Hava Mecmuası da Ankara’da çıkarılan dergilerdendi. Hakimiyet-i Milliye Matbaasında basılan dergi 22x32 boyutlarındaydı. 15 günde bir çıkarılıyordu. Türk Tayyare Cemiyeti’nin görüşlerini yazan, edebi, fenni ve milli bir mecmuaydı²⁸¹.

Ankara’da bilinen bir diğer dergi de 1930’lu yıllarda çıkarılmaya başlayan Ülkü Halkevleri Mecmuası’ydı. Ulus gazetesi derginin yeni çıkan sayısından şu sözlerle bahsediyordu:

“ Birinci kânun sayısı çıkmıştır., Denizli Mebusu Bay Necb Ali’nin “ Türk dili ve türk müziği”, Konya Mebusu Bay Muzaffer’in “ Türk ve türk tarihi”, Bay Hasan Ali’nin “ Dil İnkılabımızın karakteri”, yazıları ile Bay Ahmed Nesimi, Aydoslu Bay Sait, Bay Hüseyin Namık, Profesör Dr. Fahreddin Kerim, Bay Zeki Mesu’un yazıları, Bay Ferid Celal’in hikayesi vardır.

Köycülük bölümünden soy düzenine ve iskan işlerine geniş yer verilmiştir.

80 sayfalık mecmua 25 kuruştur”²⁸².

Havacılık ve Spor Dergisi Ankara’da çıkarılan dergilerin bir başka örneğiydi. Ağustos 1935 tarihinde derginin Türk Kuşu adı ile bir özel sayısı çıktı. Bu sayıda şu yazılar bulunmaktaydı:

*“ 3 Mayıs- Server Ziya Gürevin
Atatürk- Behçet Kemal Çağlar
Türk kuşu açılırken verilen söylevler
Türk kuşu üyeleriyle bir konuşma
Türk kuşu derslerine başlarken
Öğretmen Bay Anohin’le Romanof’un duyguları
Motörsüz uçuş ve önemi
Uçman- Ferid Ziya
Talim uçuşları için basit bilgiler- F.Z.
Sporda, müsabaka idmanlarında yaş- Vildan Aşir Güçlü
Yenilen erkek (hikaye)- Server Ziya Gürevin
Bin Uçak ve on bin uçman- Şakir Hazım Gökmen
Türk kuşu için gazetelerimizin görüşleri”²⁸³.*

²⁸¹ Duman, **a.g.e.**, s. 670.

²⁸² Ulus, 8 İlkkanun (Aralık) 1934

²⁸³ Ulus, 25 Mayıs 1935

Ankara’da genel olarak bakıldığında; dergiler Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Dönemi dergileri olarak ikiye ayrılıyordu. İlk dönem dergileri de kendi içinde Milli Mücadele yanlısı, Atatürk’ü destekleyen dergiler ve Muhafazakar kesimin dergileri olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Bu nedenle ilk dönem dergileri uzun soluklu olamazken, büyük çoğunluğu Takrir-i Sükun Kanunu sonrasında kapatılmıştı. Cumhuriyet dönemi dergileri ise genellikle Cumhuriyeti ve Atatürk’ün inkılâplarını halka tanıtmaya ve yerleştirme görevini üstlenmiş çağdaş dergilerdi. Bu dergilerin çoğunluğu Cumhuriyet döneminin büyük bir kısmında yer edinebilmişti.

D- ANKARA’DAKİ İLK BASIN KURULTAYI

Cumhuriyetin 12. Yılında Ankara’da ilk defa bir basın kurultayı toplandı. İnkılâpların yavaş yavaş rayına girdiği bu yıllarda basın üzerine bir kurultay toplanmasının iki nedeni olabilirdi. Bunlardan ilki tek parti yönetimi nedeniyle basının daha kolay denetlenebilmesi, diğeri basının o dönemde tam anlamıyla etkin bir güç olamamasıydı. Buna okur-yazar oranının düşük olmasından dolayı yeni harflerle eğitim gören kesimin henüz gazete okuyucusu yaşına gelememiş olması da eklenebilirdi²⁸⁴. Bu nedenler çerçevesinde 25 Mayıs 1935 tarihinde toplanıldığına inanılan ilk basın kurultayı için Anadolu’nun her yerinden gelen gazeteciler Ankara’ya daha kurultay başlamadan birkaç gün önce yerleşti. Ankara adına katılacak delegeler ise haftalar öncesinden belirlendi. Ulus Gazetesinin bu konu ile ilgili haberinde şu ifadeler yer almıştı:

“ Ankara ’daki bağımsız yazmanlara gazete betke yazmanları ve ayarları dün “Ulus” salonunda toplanarak 25 mayısta Ankarada toplanacak basın kurultayı için delegelerini seçmişlerdir. Gizli oyla yapılan seçimde yazmanlar adına İbrahim Necmi Dilmen, Nurettin Artam; Akagündüz; ayarlar adına Mecdi Sayman, Meki Said Esen, Avni seçilmişlerdir.

Seçimden sonra kongrede önerge konuşulmuş ve delegelerin bu alanda çalışmak üzere aralarında toplanmalar yapılmasına karar verilmiştir”²⁸⁵.

25 Mayıs’ta toplanan kurultay Ankara’daki delegeleri olduğu gibi kurultay İstanbul adına kurultaya katılacak olan gazete sahipleriyle bağımlı ve bağımsız yazarları bir araya getirdi. Kurultayın yapılacağı salon daha saat 11’de doldu.

²⁸⁴ Gevgili, **a.g.m.**, s. 215.

²⁸⁵ Ulus, 12 Mayıs 1935

Hükümetten Başbakan İsmet İnönü, Parti Genel Sekreteri B. R. Peker, kadın sayıtlavlardan bazıları, Dış Bakanlığı Genel Sekreteri B. Numan Rıfat Değirmencioğlu ve İlby B. Tandoğan'da salonda yer alan isimlerdi.

Kurultay öncesi delegelere Basın Genel Direktörlüğü tarafından hazırlanan birer rozet ve bir dosya dağıtıldı. Bu dosyada “ Dünya matbuatına bakış” adlı bir eser, La Turquie Kemalist'in son sayısı, Vu dergisinin Türkiye özel sayısı, Ankara Güvenlik Anıtı'nı resimlerle anlatan broşür, kültür komisyonuna verilen dağıtma işleri üzerine notlar, okuyucular arasında açılan ankete gelen cevapların listesi bulunmaktaydı.

Kurultay İçişleri Bakanı Şükrü Kaya Bey'in söyleviyle açıldı. Bu söylev basının önemini ve Türk basınının değeriendirilmesi konularını içeriyordu. İçişleri Bakanından sonra kürsüye gelen İsmet İnönü ise yurdun hava tehlikesi karşısında bulunduğunu, bu durum nedeniyle halkı aydınlatmak ve Türk uçak sanayiini geliştirmek ve halka havacılığı sevdirmek gerektiğini ifade ediyor, bu nedenle de halka büyük görev düştüğünü ifade ediyordu. Bundan sonra da Kurultaya sunulan dilekler okundu.

Kurultayın programına göre işbirliği, kültür ve etik komisyonları için seçim yapılacaktı. Üç komisyonda da çalışacaklar böylece belirlendi²⁸⁶. Komisyonda çalışacaklar şu şekilde ayrıldı:

“ Kültür Komisyonu:

Başkan: Asım Us (Vakit)

Raportör: İbrahim Necmi Dilmen (Türk Dili Araştırma Kurumu)

Kâtib: Nureddin Artan (Ulus)

Üyeler: İhsan (Talim Terbiye Reisi), Nasuhi Esad Baydar (Ulus), Fazıl Ahmed, Kemal Salih (Cumhuriyet), Reşad Nuri (Maarif genel enspektörü), Ahmed Halid, Ercümend Ekrem (Cumhuriyet), Ziya Çalık (Konya), Burhan Cahid (Köroğlu), Sedat Simavi, Rasim Us (Haber), Nüsret Köymen (Ülkü).

Meslek Komisyonu:

Başkan: Ziya Gevher Etili

Raportör: Naşid Uluğ

Katib: Avni (Akşam)

²⁸⁶ Ulus, 26 Mayıs 1935

Üyeler: Mecdi S. Sayman (Tan), Kerami (Gazeteciler birliğı), Mekki Said (Cumhuriyet), Celal Davud (Musahhihler mümessili), Tahir Karauğuz (Zonguldak), Kenan Akman (Balıkesir), Necmeddin (Malatya), Bilal (Hafta), Musa Ataş, Ömer Nakib.

İşbirliğı Komisyonu:

Başkan: Haydar Rüştü

Raportör: Refik Ahmed

Katib: Fuad (Cumhuriyet)

Üyeler: Abdülahad, Akagiündüz, Ferid Celal, Muvaffak (Ajans), Ali Naci (Tan), Kazım Şinasi (Akşam), Yusuf Ziya (Akbaba), Süreyya Öрге Evren, Ömer Asım Aksoy (Gazi Anteb), Faruk Şükrü Yersel (Eskişehir), Gültekin Arda (Trakya), Ali Rıza Gürsoy (Karadeniz)“²⁸⁷.

Bu üç komisyon üyeleri toplanarak yaptıkları görüşmeler sonrasında genel direktörlük ile gazetelerin sıkı bir işbirliğı yapmasının uygun olduğuna ilişkin bir karar aldı. Bunun içinde hükümetle basın arasında bağlantı kuracak bir organın yaratılması gerektiğı görüşünü beyan etti. Bununla birlikte genel direktörlüğün ileri sürdüğü sekiz maddeyi kabul etti. Bu maddeler şunlardı:

“ Devrim ve memleket davalarının halka daha iyi ve canlı olarak verilmesi, memleketin ve halkın yakından bilinerek yazılması, çeşidli malzemenin mimariğ uyumunu ve tinsel tutarlığının güzel bir tarzda sağlanması, doğru ve ciddinin sansasyon ve senlibenlilikten üstün tutulması, acun meseleleri ve hele komşu memleketler hakkında en doğru ve en faydalı tarzda halkın aydınlatılması, memleket kitaplarına gerek bölümler ve gerek öykülerle hizmet edilmesi, halk ve gençlik üzerinde menfiğ etkiler yapacak yazılara yer verilmemesi, iç ve dış siyasada devletin ve ulusun asığının her zaman gözönünde tutulmasıdır”.

Görüşülen üçüncü konu ise gazete, dergi ve kitapların geniş ölçüde yayılmasıydı. Bunun için konunun devlet eliyle yürütülmesi fikri benimsendi. Bu fikrin hükümete bildirilmesi genel kuruldan istenecekti²⁸⁸.

Alınan bu kararlar sonrasında kurultay 27 Mayıs 1935 tarihinde Kurultay başkanı Şükrü Kaya'nın şehir lokantasında verdiği, Başbakan İsmet İnönü ve bakanların da bulunduğu muhteşem yemek ile mutlu bir şekilde başlayıp, mutlu bir

²⁸⁷ Ulus, 26 Mayıs 1935

²⁸⁸ Ulus, 27 Mayıs 1935

şekilde son buldu²⁸⁹. Ertesi gün de basın kurultayının bütün davetlileri Ulus gazetesinin basımevinin önünde buluştu. Oradaki otobüsler aracılığıyla Ankara'daki enstitülerin geniş alanlarını gezip, buralardaki çalışmaları yakından takip etme fırsatı buldu²⁹⁰.

Kurultay pekçok anlamlı olaya tanık oldu. Bunlardan biri de Ermeni dilindeki Türk gazeteleri delegeleri adına kurultaya katılan Şamlı Bey'in Basın Genel Direktörlüğü'ne gönderdiği dostluk telgrafıydı. Şamlı Bey gönderdiği telgrafta kurultayda kendilerine karşı gösterilen yüksek kardeşlik ve ilgiden dolayı duydukları minneti bildiriyordu. Bununla birlikte Türk-Ermeni gazetelerinin diğer kardeşlerinden ayrılmamayı prensip kabul ettiğini, bu tarihten itibaren sorumluluklarını daha büyük anlayışlarla yerine getireceklerini ifade ediyordu²⁹¹.

Kurultayda her yıl toplanma kararı alındıysa da bu karar işleve getirilemedi. 41 yıllık süre zarfında da gerçekleşmesi mümkün olmadı. İkinci Basın Kurultayı ancak 1975 yılı sonunda toplandıysa da basın birliğini sağlama girişimleri 1983 yılına kadar hayal olarak kaldı²⁹².

E- ANKARA RADYOCULUĞU

Kitle iletişimi sağlayan araçlardan biri de radyodur. Bu aracın etkileri, araçla yapılan yayınlardan önce, iletişimden söz edecek olursak;

İletişim insanlığın var olmasıyla ortaya çıktı. İlkel insanın bütün ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kullanılan yöntemler, iletişim ihtiyacını karşılamak amacıyla kullanıldı. Geçmişten bugüne de teknolojinin gelişmesine paralel olarak değişimler yaşadı. Zamanla toplumsal süreçte temel kabul edilen olgulardan biri haline geldi²⁹³.

Kitle haberleşmesinin önem kazanması, adeta bir öğreti haline gelmesi de radyonun toplum yararına ve iletişim aracı olarak kullanılmaya başlaması sonucunda gerçekleşti²⁹⁴.

James Clerk Maxwell'in ilk kez radyo dalgalarını keşfetmesinden sonra, Alman fizikçi Heinrich Hertz Maxwell'in iddiasını yaptığı deneyler sonucu kanıtladı. Önce

²⁸⁹ Ulus, 28 Mayıs 1935

²⁹⁰ Ulus, 29 Mayıs 1935

²⁹¹ Ulus, 30 Mayıs 1935

²⁹² İlhami Soysal, “ *Birinci Basın Kongresi*”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 215.

²⁹³ Aysel Aziz, *Radyo ve Televizyona Giriş*, Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 2. Basım, Ankara, 1976, s. 1.

²⁹⁴ Aziz, a.g.e., s. 6.

kısa mesafedeki ses ulaşımını deneyen bilim adamları, daha sonra uzaklıkları derece derece çoğaltarak, deniz aşırı ses ulaşımı denemelerine girdi. 20. yüzyılın başlarında bu denemeler devam etti. 1920' lerde gerçek anlamda radyo telsizi yayınları yapıldı²⁹⁵.

Ülkemizde ise ilk radyo yayıncılığını yapanlar amatörlerdi. Bu radyocular kendi ürettikleri basit alıcılarla yabancı radyoları dinleyerek, kapsam olarak oldukça dar yayın denemeleri yaptı. 1921 yılında Muallim Mektebi'ndeki bir musiki konserinin İstanbul Üniversitesi'nde dinletilmesi de bu amatör radyocular tarafından gerçekleştirilen denemelerdendi.

1920'li yılların başlarında telsiz telefon olarak bilinen radyo Milli Mücadele yıllarında iletişimi sağlayan telsiz telgrafla Türkiye'ye girdi. 1925 yılında da Atatürk'ün destekleriyle Ankara hükümeti başta Ankara'da olmak üzere yurt genelinde telsiz istasyonu kurma çalışmalarına başladı. 1927 yılına gelindiğinde ise PTT telgraf vericilerine radyo yayını yapma imkanı sağlayan donanımı ilave etti.

1926 yılında çıkarılan kanunla da Ankara ve İstanbul' da kurulan verici istasyonlarının işletilmesi hakkı 10 yıl süreyle Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi adındaki özel şirkete verildi. Radyo yayını yapma hakkına sahip olan şirketin sermayesinin % 40'ı İş Bankası'na, % 30'u Anadolu Ajansı'na, geri kalan kısmı ise Falih Rıfkı (Atay), Cemal Hüsnü (Taray) ve Sedat Nuri (İleri) Beylere aitti.

Şirket radyo yayını yapma hakkına dayanarak hükümetten yayın yapma izni istediğinde bazı kesimler tarafından oldukça tepki aldı. Atatürk bu tepkilere rağmen aleti dinlemek istediğini bildirdi. Alet getirildiğinde dinlemeye başlayan Atatürk Rusların radyosunda Rusların propaganda yaptığını anlayınca hemen radyo istasyonunun kurulmasını emretti²⁹⁶.

Şirket Atatürk'ten aldığı emir doğrultusunda 1927 yılında önce 1200 metre üzerinden yayın yapan İstanbul radyosunu, bir süre sonra da 1554 metre üzerinden yayın yapan Ankara radyosunu kurdu. Ancak düzenli yayınlara önce Ankara radyosu başladı. 6 Mayıs 1927 tarihinde yayına başlayan Ankara radyosunu, Eylül 1927'de yayına başlayan İstanbul radyosu takip etti. Ankara radyosunun yayınları daha düzenli ilerliyordu.

²⁹⁵ Aziz, a.g.e., s. 8-9.

²⁹⁶ **Gazetecilik Radyo Televizyon Tarihi**, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 2011, s. 15

1933 yılına gelindiğinde bu radyo istasyonlarının yetersizliği dikkatlerden kaçmıyordu. Bu nedenle de yüksek verici gücü olan üç radyo vericisinin yapılması kararlaştırıldı. Vericilerin yapımı ise Marconi firmasına verildi. 20 kw. Gücündeki Ankara'daki istasyonun yapımı 1938 yılında tamamlandı. Temmuz 1938 tarihinde de deneme yayınlarına başladı²⁹⁷.

1935 yılında Ankara radyosunda ise bir takım değişiklikler yapılıyordu. Bu değişikliklerden Ulus gazetesi de bahsetmekteydi:

*“ Son günlerde Ankara radyosunda bazı yeniliklerin yapılmasına başlanmıştır. Halkın bir çoğunda az lâmbalı radyoların bulunmasını göz önünde tutan radyo direktörlüğü Ankara merkezi eliyle kısa dalgalar üzerinde Avrupanın birçok merkezlerini alma deneçlerini yapmaktadırlar. Bu suretle halk ellerinde bulunan az lambalı radyolarla Ankara merkezi eliyle Avrupayı dinlemek imkânlarını kazanıyor. Bu deneçlerden şimdiye kadar alınan sonuç, iyidir. Daha bir süre yapılacak olan deneçler de iyi sonuç verirse Ankara radyosu bu şekil yayının düzeni için bir program hazırlayacaktır”*²⁹⁸.

Aynı yıl Ankara radyosunun bir günlük yayın akışı şu şekildeydi:

“ 19.30- Halkevi başkanı Ferit Celalin söylevi

19.40- Musiki:

Türk sanatı akşamı

Ulvi Cemal: Ninni, Emprovizasyon, zeybek

Necdet Remzi: Keman

Ulvi Cemal: Piyano

20-30 ağustos zafer bayramı saati:

Şakir Hazım Gökmen tarafından

20.10- Musiki

Necil Kazım: Piyano parçaları

Ulvi Cemal: piyano parçaları

Ulvi Cemal: Piyano

20.30- Dans musikisi

*20.50- Haberler”*²⁹⁹.

²⁹⁷ Aziz, **a.g.e.**, s. 112-113.

²⁹⁸ Ulus, 25 Ağustos 1935

²⁹⁹ Ulus, 30 Ağustos 1935

Ankara halkı ekonomide, sporda, gazetecilikte v.b. bütün alanlarda olduğu gibi radyoculukta da ilkleri yaşıyordu. Muhafazakar kesim tarafından istenmeyen radyoyu Atatürk'ün ısrarla görmek istemesinin altında yatan neden o dönemde gazetelerin yetersiz kalmasıydı. Anadolu Ajansı ve dönemin gazeteleri elbetteki iletişimde bulunmaz nimetlerdi. Ancak yabancı basının savaş sonrasında yeni Türk Devleti hakkında düşündüklerini öğrenmek, yapılan inkılâpların halka inmesini sağlamak açısından radyo istasyonlarının kurulması büyük bir zorunluluktuktu. En önemlisi de Atatürk'ün her daim hedeflediği şey olan halkla içiçe olmak fikri teknoloji sayesinde gerçekleşiyordu. Bir devletin ayakta kalması için hükümetle halkın birbirinden haberdar olması gerektiğine inanan Atatürk radyoculuğun Ankara'da gelişmesiyle Türk milletine bir adım daha atmış oldu.

Sonuç olarak şunları söylebiliriz ki Ankara'da savaş döneminde halkla ve dış dünyayla iletişimi sağlamak amacıyla başlatılan basın macerası, Hakimiyet-i Milliye'nin eksikliğinden ötürü Ajansların kurulmasıyla yeni bir yön buldu.

1920'li yılların başlarında çok sayıda kısa ömürlü gazete ve dergiye tanık olan başkentte, Takrir-i Sükun Kanunu sonrasında bu gazete ve dergilerden bazılarının yayın hayatı son buldu.

1930'larda ise Atatürk ilke ve inkılaplarını ilke edinmiş dergilerin çıkarılması modernleşmenin halka inmesini sağladı.

1935 yılında toplanan Basın Kurultayı'nın aldığı kararlar basın ve yayında yeni gelişmelere yol açarken, Ankara'ya radyo istasyonlarının kurulması, haberleşmede yeni bir dönemi başlattı.

IV. ANKARA’NIN MİMARİSİ

Ankara başkent ilan edildikten sonra hızla göç almaya başladı. Bu göç dalgası Ankara’da hane, aile vesair mebani sayısını arttırdı. 14 Kanunisani/ Ocak 1927 tarihinde Ankara’da hane adedi 8.688, aile adedi 11.700 ve sair mebani adedi ise 2.205’di³⁰⁰. Bu rakamlar nüfus artışıyla birlikte 1930’larda daha da artacaktı. Bu durum Ankara’da yeni bir mimari anlayışın getirilmesini zorunlu kılıyordu. Nüfus artışıyla birlikte yeni bir mimaride Ankara’da yaşanan yangınların da etkisi büyüktü. 1917 ve 1929 yılındaki yangınlarda Ankara adeta yanıp kül olmuştu. Bu durum Ankara’nın mimarisinin baştan aşağı yenilenmesine neden oldu. İlk Ulusal Mimarlık ve İkinci Ulusal Mimarlık şeklinde iki aşamadan oluşan bu süreçten bahsedecek olursak;

1917 yılında yaşanan yangından boşalan yerler I. Mimarlık döneminde değerlendirilecek alanlar oldu. 1924 yılında hazırlanan plana göre mimaride hızlı bir yapılanma süreci başladı. Bu dönemin II. Mimarlık döneminden en önemli farkı hızlı nüfus artışına karşı artan konut talebiydi. Bu talep kente gelen memurlar, askerler ve sivil bürokratlara aitti³⁰¹. Bu dönemin mimari özellikleri incelendiğinde, karşımıza Osmanlı stilinin yaygın olduğu, milli duygu içeren bir mimari anlayışı çıkıyordu. Dönemin mimarisi İdeoloji-Mimarlık birliği, bina cephelerinde Osmanlı motiflerinin kullanılması gibi özelliklerle kendisini gösteriyordu. Amaç Klasik Osmanlı Mimarisinin özelliklerini ulusal duygularla birlikte kullanmaktı³⁰².

1929 yılında yaşanan yangın sonrasında modernleşmenin de etkisiyle Türkiye’de yeni bir mimarlık dönemi başladı. Bu mimarlıktan nasibini alacak olan şehirlerin başında ise Ankara gelecekti. II. Ulusal Mimarlık Dönemi olarak adlandırılan bu dönemin özelliklerine bakıldığında, bu dönemde devletçilikle birlikte ekonomide yaşanan iyileşmeler ikinci dönem mimarisinde değişikliklere neden oldu. Maddi açıdan iyileşme modern yapıların inşası gibi olumlu sonuçlar doğurdu. Özellikle eğitim, kültür, sanat dallarında binalar inşa edildi. Bu binalarda son moda yöntemler

³⁰⁰ BCA 030.10.00.25.145.7

³⁰¹ Aktüre, **a.g.m.**, s. 59

³⁰² Arslanoğlu, **a.g.e.**, s. 14.

kullanıldı³⁰³. Bu iki dönemde yapılan çalışmalar Ankara Mimarisi'ni incelemeyi zorunlu kılıyordu. Ankara'da mimari şu aşamalardan geçerek sivrilecekti.

A- ANKARA ŞEHREMANETİNİN KURULMASI VE YENİ ANKARA PLANLARI

Ankara'nın başkent ilan edilmesinden sonra başlayan imar faaliyetlerinin yürütülmesi öncelikle iki şeyi zorunlu kılıyordu. Bunlardan birincisi bir şehremanetinin kurulmasıydı. Diğeri ise binaların düzenli bir şekilde inşasını sağlayacak şehir planlarıydı. Bu iki durum Ankara'nın imarına geçiş aşamasında önemli iki meseleyi oluşturacaktı.

1- Ankara Şehremanetinin Kurulması

Ankara'nın başkent ilan edilmesinden sonra elverişsiz yaşam koşulları Ankara'nın imarını zorunlu kılıyordu. Bunun hızlı bir şekilde yürütülmesi için ise bir şehremini tayin edilmesi fikri konuşuluyordu. Bu fikir bir süre sonra Ankara'da bir teşkilat oluşturulmasına yönelik layiha şeklinde meclise sunuldu³⁰⁴. 19 Teşrinisani 1339 tarihli tasarıdaki ruznamenin 7. Maddesi olan Ankara Şehremaneti'nin kurulmasına ilişkin maddenin 14 Şubat 1339 tarihinde yapılan oylamasına katılan azanın sayısı 144'tü. Bu sayıdan 117'si oylamayı kabul ederken, 26'sı ret oyu verdi, 1 oyda azanın bulunduğu itamdan dolayı ihraç edildi³⁰⁵. 16 Şubat 1924 gün ve 417 sayılı kanunla da Ankara Şehremaneti kuruldu. Meclisteki görüşmelerde Dahiliye Encümeni adına konuşan Karahisar milletvekili Ulvi Bey, şehremanetinden beklentilerini yeni bir hayat kurmak olarak niteliyordu. Bununla birlikte mevcut olan Ankara Belediyesi kaldırılırken, şehremaneti İçişleri Bakanlığı güvencesine alınıyordu. Şehremanetinin fen, sağlık, hukuk gibi müdürleri doğrudan Dâhiliye Vekâleti tarafından atanacaktı³⁰⁶. İlk şehremeni ise Vehbi Bey oldu. Bir süre sonra da yerine Mehmet Ali Bey atandı³⁰⁷.

³⁰³ Arslanoğlu, **a.g.e.**, s. 52.

³⁰⁴ Hakimiyyet-i Milliye, 22 Rebiü'l evvel 1342/ 2 Teşrinisani (Kasım) 1923

³⁰⁵ TBMM Zabıt Ceridesi ,Sene: 1340 , Cilt: 5

³⁰⁶ Aydın, Emiroğlu v.d., **a.g.e.**, s. 383-384.

³⁰⁷ Erdoğan, Günel v.d., **a.g.e.**, s. 92-93.

2- Ankara'nın İlk Planı “ Lörcher”

Ankara Şehremaneti Lörcher planından çok daha önce Ankara'da yapılması düşünülen imar faaliyetlerini plan halinde hazırlatmıştı. 26.12.1923 tarihli planda şu kararlar yer almıştı:

Ankara Belediye Kanunu en geç Ocak ayına kadar hazırlanacaktı. Yeni şehirlerin düzenlenmesinde ve kurulmasında Ankara Belediyesi'ne bağlı bir yabancı mühendisten yararlanılacaktı

Ankara Planı Bayındırlık Bakanı Muhtar Efendi başkanlığında komisyon tarafından hazırlanıyordu. Bu plan şehrin acil ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde en geç Ocak ayı başında hazır olacaktı. Planı mayıs sonuna kadar girişimci şirketin üstlenmesi İçişleri Bakanlığı'ndan rica ediliyordu.

Kanalizasyon tasarımlarının keşif şirketi tarafından tasarlanması kararlaştırıldı. Ancak inşaatı belediye tarafından gerçekleştirilecekti.

Efkaf Vekâleti Ankara'nın su ihtiyacını çözümü görevini üstlenecekti. İçişlerinden konuyu Ocak ayına kadar çözümlendirmesi rica ediliyordu. Girişimin kesinlik kazanması Evkaf Vekaleti'nin İstanbul Tepebaşı'ndaki bahçenin akarına ve satışından kazanılacak gelire bağlıydı.

Elektrik meselesi ile ilgili olarak da hayat için acil ve gerekli ihtiyaçlardan olduğu belirtiliyor, bunun çözümü için yine yabancı bir şirketten yardım alınması önerisinde bulunuluyordu.

Konut meselesi için Mart 1924 başlangıcından itibaren inşaatın başlanmasının gerekli olduğu belirtiliyordu. Bu konuda birinci sağlam girişimci Evkaf Vekaleti'ydi. Vekalet beş yüz bin liralık sermaye ile plana uygun olarak konutların inşaatına Mart ayında başlayabilecekti. Özel sermaye de destekleniyordu.. Reşid Abbas ve ortaklarının bir buçuk milyon liralık teklifi Evkaf Vekâleti tarafından incelenecekti. Üçüncü girişimci ise Fransız ve İtalyanlardı. Bunların frank borç almak ve ödemek fikrinde ısrarlı tutumları bu görüşmelerin sonuçlanmasına engel olacağından İsviçreli bir şirketin teklifinin değerlendirildiği belirtiliyordu.

Sokak masrafları belediyeye aitti. Ancak şehri medeni kılmak zorunlu olduğundan en azından Çankaya ve Keçiören gibi iki ana yolun Nafi'a Vekaleti tarafından karşılanması rica ediliyordu.

Ankara'nın telefon ihtiyacı bir süreliğine Telgraf ve Telefon Genel Müdürlüğü tarafından karşılanmalıydı. Resmi ihtiyaç ile özel binaların aboneleri aynı zamanda ve acilen ele alınmalıydı.

Uygun bir faizle Ankara Belediyesi'ne 1924 bütçesinden altı yüz bin kadar kredi verilmesinin zorunlu olduğu belirtiliyordu.

Şehrin medeni bir şehir haline getirilmesinin takipçisi Nafi'a Vekaleti'ydi. Bütün bakanlıklar bu girişimde Nafi'a Vekaleti'ne yardımcı olmalıydı³⁰⁸.

Bu plandaki kararlar doğrultusunda Ankara Şehremaneti 30 Aralık 1923 tarihinde, İstanbul'da faaliyet gösteren Keşfiyat ve İnşaat Türk Anonim Şirketi'ne planın yapılması için teklifte bulundu. Şirkette 30 Mayıs 1924 tarihinde firmanın uzmanlarından Lörcher'e bu plan doğrultusunda yeni bir plan hazırlattı. Ardından hazırlanan plan Ankara Şehremaneti'ne teslim edildi. Böylece Ankara'nın ilk planı olan Lörcher Planı gerçekleşmiş oldu³⁰⁹.

Raporda pekçok ilke imza atıldığı görülmüyordu. Bu ilklerden biri yeni ve örnek kent kurma fikri şehrin modern bir başkent olması noktasında alınacak temel kararlara zemin oluştuyordu. Ankara kent tarihi ise Ankara Salnameleri dışında ilk kez kapsamlı şekilde ele alınıyordu. Rapor modern şehir planlarında neler yapılması ve nasıl bir yöntem izlenilmesi konusunda da bir örnek teşkil ediyordu. Yol şebekesiyle yapıların kütlesi ve işlevleri arasında bir bağlantı kuruluyordu. İnşaat tarzı ifadesini de kullanarak şehir planlama çalışmalarına yeni bir yön veriyordu. Kentin insanlar için her türlü işlevi barındıran mekanlar olması gerektiğini savunuyordu. Bunlara kamu sağlığının korunmasına yönelik mekanları da dahil ediyordu. Son olarak da kentsel bütünlüğü rapora dahil eden Lörcher, Ankara'nın ilk planı olma özelliğini aldığı gibi maddeleri açısından da ilkleri oluştuyordu³¹⁰.

³⁰⁸ BCA 030.10.00.122.866.6

³⁰⁹ Cengizkan, a.g.e., s. 36.

³¹⁰ A.g.e., s. 42-44.

Başlangıçta Eski Şehir için önerilen Lörcher Planı zamanla gelişti ve Yeni Şehir bölgesini de kapsadı. Fakat Yeni Şehir inşasının maliyet bakımından daha fazla olacağı kesindi. Bu nedenle de işlerin yürütülmesi yavaşlayacaktı. Aslında Yenişehir'in kurulması daha uygundu. Çünkü eski dokunun kaybolmaması elde bir kazanç olarak kalacaktı³¹¹.

8.3.341 tarih ve 1989/316 numaralı yasaya göre ise tarihinde Cumhuriyetimizin merkezi Ankara'da Bakanlık ve Belediye tarafından inşa edilecek binalar milli zevkimizi okşuyacak şekilde inşa edilecekti. Bu nedenle de Bakanlıklar ve Ankara Şehremaneti tarafından inşaa edilecek binaların proje ve planları önce kültür dairesine gönderilecekti. Bu durum bütün bakanlıklara ve bağlı makamlara tebliğ edildi³¹². Bu yasa doğrultusunda yeni binalar inşa edilecekken, Lörcher Planı eski önemini yitirmeye başladı. Bunda Lörcher Planı'daki eksikliklerin etkisi büyüktü. Birçok ilki getiren Lörcher Planı fiziksel çevrenin yapaylığına neden oldu.

Fiziksel yapaylıktan kasıt bahçe oranlarının düşük, evlerin birbirinden uzak olduğu Yeni şehir planında ailelerin birbirinde uzaklaşmasıydı. Bu nedenle Eski şehir palmi daha cazip gelmekteydi. İkinci nokta ise Ankara'nın gelişmesi Eski şehir'in içinde mi olmalı yoksa Yeni şehirde mi olmalı tartışmasıydı. Üçüncü nokta ise arsa spekülasyonuydu. Bu üç konu tartışmalara yol açtığı gibi Lörcher Planı'nın da sonunu getirdi.³¹³.

3- Jansen Planı ve Uygulanışı

Lörcher Planı başarılarıyla ve başarısızlıklarıyla son bulurken Ankara Şehremaneti sıkıntı içine düştü. Sorunu çözümlmek ve iyi bir plan elde etmek için, Mayıs 1927'de Berlin'e bir heyet gönderdi. Türk heyeti burada Prof. Hofmann'la görüştü. 75 yaşındaki profesör, uzun yolculuklara dayanamadığını söyleyip Türk heyetine Prof. Hermann Jansen ile Prof. M. Brix'i önerdi. Bu iki isim Ankara'ya gelip Şehremanetin isteklerini öğrendi. Buna göre, Eski şehir ana hatlarıyla ele alınacak, bu yönde bir plan hazırlanacaktı. Bu şartlar doğrultusunda 3 Temmuz 1927

³¹¹ Cengizkan, a.g.e., s. 57.

³¹² BCA 030.10.00.138.991.1

³¹³ Cengizkan, a.g.e., s. 96-97.

tarihinde iki isimle de mukavele yapıldı³¹⁴. Yapılan yarışma sonrasında Jansen birinci oldu. 17 Ocak 1939 tarihine kadar da planı hazırlamak amacıyla müşavir sıfatıyla Ankara’da çalıştı³¹⁵. Jansen’in birinciliği çıkarılan yasa ile kabul edildi. Bu yasada alınan karar şu şekilde belirtilmiştir:

Jüri Heyetinin Birinci mükâfat verdiği Profesör Jansen Planı Ankara şehrinin kat’î planı olarak kabul edilmiştir. Profesör Jansen tarafından planın tatbiki için yapılacak teklifat Hükûmetin tasvibine arz olunması, İcra vekilleri Heyeti’nin 8/6/29 tarihli içtimasında takarrür etmiştir³¹⁶.

1929 yılında kabul edilen Jansen Planı’nın meclisin onayından geçmesi ise 1936 yılını buldu. Büyük Millet Meclisi arkasına rastlayan yere ait profesör Yansen tarafından yapılan ilişik 3876 sayılı planın, 1351 sayılı kanunun 12 inci tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 8/7/936’da onanmıştır³¹⁷.

Planda Jansen’in genele olarak üzerinde durduğu konu ahenkli bir şehir kurmak, ihtiyaçlara cevap verecek imkanları sağlayabilmektir. Bu nedenle Yeni şehir üzerinde duruyordu. Eski şehir için ise mümkün olduğu kadar korunması gerektiğini belirtiyordu.

Köylerle, kasabalarla irtibatı sağlayacak yollara da değinen Jansen, serbest sahalar adı altında açık alanlara yer vermişti.

Binaların inşasında insan sağlığını düşünen profesör, evlerin güneş göreceği şekilde inşa edilmesi gerektiğini belirtiyordu.

Jansen yol genişliklerini ise maddi imkansızlıklardan ötürü birinci derece caddeler 22 metere, ikinci derece caddeler 16 metre, seyrisefir toplama caddeleri 6.5-8 metre, çıkmaz sokaklar 5-6 metre, mahalle yolları 2.5 metre olarak kabul etti.

Yeşil alanlarla ilgili olarak da Bentderesi’nin, Çubuk Deresi’nin, Hacettepe’nin park ve yeşil alan olarak kullanılacağını bildiriyordu.

³¹⁴ Fehmi Yavuz, **Ankara’nın İmarı ve Şehirciliğimiz**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1952, s. 25-26.

³¹⁵ Yavuz, **a.g.e.**, s. 32.

³¹⁶ **BCA 030.18.01.02.4.33.4**

³¹⁷ **BCA 030.18.01.02.66.58.19**

Hükümet mahallesinin imarından bahsederken, şehrin meydanlardan oluşacağı haberini veriyordu. Gecekonduların yıkılıp, hemen yeni inşaatlara başlanmasının en büyük dileği olduğunu belirtiyordu³¹⁸. Genel olarak bu konular üzerinde yoğunlaşan Jansen'in hazırladığı plan büyük ölçüde gerçekleşecekti.

Planın uygulanamayan kısımları ise İmar sınırı ile Belediye sınırının birleştirilmesi, üniversite mahallesinin oluşturulması, gecekondu mahallesinin inşası ve çıkmaz sokak meseleleri oldu³¹⁹.

Genel olarak şunu söyleyebiliriz ki Ankara Şehremaneti'nin kurulmasıyla başlayan başkentin imar serüveni Lörcher Planı'nda ilk hedeflerine ulaştı. Jansen döneminde de meyvelerini verdi. Böylece Atatürk döneminde Ankara yaşanabilecek, modern, ihtiyaçları en iyi şekilde karşılayan bir şehir oldu.

B- ANKARA'DA İNŞA EDİLEN BİNALAR

Ankara Lörcher ve Jansen Planları ile adeta yeniden doğmuş gibiydi. Özellikle Jansen Planı Ankara tarafından kabul edildikten sonra hızla çalışmalara başlandı. Bu plan çerçevesinde resmi ve sivil olmak üzere pekçok bina inşa edildi.

1- Resmi Binalar

Ankara'da resmi binalar otoriteyi temsil ettiğinden dolayı, sade ve ciddi yapılardan oluşuyordu. Bu binaların iç dizaynı ise dış görüntüsünü destekler nitelikteydi. Giriş aksları, anıtsal ölçekli merdivenler, zengin giriş holleri, avlular, meydanlar, giriş kolonadları amaca yönelikti. Bu bilgiler neticesinde Ankara'da inşa edilen resmi binalar şunlardır:

a- Meclis Binaları

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk binası Ankara'da 1915 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti için yaptırılan Ulus Meydanı'ndaki binaydı. Binanın projesi Evkaf mimarı Salih Bey'e aitti. Fakat inşasına askeri mimar Hasip Bey'de katılacaktı. Hasip Bey Kurtuluş Savaşı'nda hayatını kaybedince, Memduh Şevket (Esental)

³¹⁸ Yavuz, **a.g.e.**, s. 44-46.

³¹⁹ **A.g.e.**, s. 51-57.

inşaatı denetlemekle görevlendirildi. Ancak savaş koşulları ve maddi imkansızlıklar nedeniyle başlayan inşaat tamamlanamadı. Çatısı dahi kapalı olmayan bina savaş sırasında Fransızlar tarafından kışla olarak kullanıldı. Atatürk Ankara'ya geldiğinde burası boşaltıldı ve binanın yapımı Bursa milletvekili Necati (Kurtuluş) Bey'in çabaları ve Ankara halkının yardımları sonucu tamamlandı. 23 Nisan 1920'de de ilk meclis binası olarak hizmete açıldı.

Binanın mimari özelliklerine bakıldığında dış cephe oldukça gösterişliydi. Ön cephede ikili, sivri ve klasik Osmanlı kemerleri yer alırken, bu kemerler ahşap konsollara oturan geniş saçaklarla desteklenmişti. Ön cephedeki iki balkon da binaya görsel bir derinlik katıyordu. Dış cephelerde ise anıtsal bir görünüm dikkatleri çekiyordu³²⁰.

Falih Rıfkı Atay Çankaya adlı eserinde meclisin iç mimarisini şu sözlerle anlatıyordu:

*“ Kapının karşısında reis yaverlerinin oturduğu bekleme odası. Koridor üzerinde sağda küçük bi oda, reise ayrılmıştır. Solda büyük bir oda var ki, bakanlar, milletvekilleri burada buluşurlar. Mustafa Kemal de umumi temaslarda bulunmak için buraya gelir ve dipteki yazı masasında oturur. Toplantı salonu sıkıcı ve bozuk ışıklıdır. İki yanında merdivenle çıkılan dar dinleyici balkonları vardır. Dinleyiciler de, milletvekilleri gibi aynı koridordan geçerek, aynı salon kapısından girip balkona çıkarlar. Milletvekillerinin oturmaları için ancak eski mektep sıraları bulunabilmiştir”*³²¹. Bu bina 23 Nisan 1920-15 Ekim 1924 tarihleri arasında meclis binası olarak kullanılırken, bu tarihten itibaren 1957 yılına kadar Cumhuriyet Halk Fırkası ve Hukuk Mektebi olarak kullanıldı. 1957'de ise Milli Eğitim Bakanlığı'na devredildi. Günümüzde ise Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı bir müzedir³²².

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ikinci binası ise Türk mimar Vedat Tek tarafından 1923 yılında inşa edildi. Yapının iç bölümleri iki kat boyunca yükselen

³²⁰ Mehmet Şahin, **TBMM Albümü 1920-2010**, 1. Cilt: 1920-1950, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010, s. 3.

³²¹ Atay, **a.g.e.**, s. 451.

³²² Şahin, **a.g.e.**, s. 3.

ortada bulunan meclis salonlarının üç kenarına diziliydi. Tavanlar Selçuklu ve Osmanlı motifleriyle bezeliydi. Ortada büyük bir toplantı salonu bulunuyordu.

18 Ekim 1924 tarihinde açılan yeni meclis binası 27 Mayıs 1960 tarihine kadar meclis çalışmalarına sahne oldu. 1961-1979 tarihleri arasında CENTO binası olarak kullanıldı. 30 Ekim 1981 tarihinde Cumhuriyet Müzesi olarak kullanıma açıldı³²³.

b- Elçilikler

Atatürk döneminde Ankara'da ilk elçilik binasını Sovyetler yaptırdı. Çankaya Caddesi'ndeki bu bina elektriğin olmadığı, kasaba görünümlü Ankara'da, geniş salonlarıyla birlikte uzun süre en lüks bina olma özelliğini taşıdı³²⁴. Çünkü uzun süre Ankara'ya yabancı ülkeler elçilik açmamakta ısrar etti. Arasıra başkente gelerek, bir süre kalıp, ülkelerine geri dönerlerdi. Bir ara Fransız Elçiliği kale tarafından Osmanlı Bankası'na taşındı. Bankanın deposunu ise Goblen halılarıyla süsledi. Burayı kabul salonu olarak kullandı. Bunun dışındakiler Ankara'da bir medeniyet kurulabileceğine inanmıyordu³²⁵. Bu fikirleri zamanla değişmeye başlayınca ardı ardına elçilik binaları Ankara'da yükselmeye başladı. Bu elçiliklerden birisi de İran Elçiliği'di. İran'ın kurduğu elçiliğin binası Sasani saraylarını anımsatıyor, Doğu'nun mimari üslubunu yansıtıyordu. Belçika Elçiliği ise sakın ve gösterişsiz bir yapıya sahipti³²⁶.

Afganistan ise Sovyetlerle birlikte Ankara'ya gldi. Almanya, Polonya, Yunanistan, Çekoslovakya ve Arnavutluk elçilikleri ise Ankara'ya doğrudan yerleşti. İtalya ve ABD ise Fransa gibi kısa süreli gelip, gidiyorlardı. Bu dönemde İngiltere ise hükümetin verdiği arsa üzerine bir ev yaptırarak Ankara'nın başkent olmasını zorda olsa kabul etti³²⁷.

En ilginç Yunan Elçiliği'ydi. Yunan elçisi ise şehirdeki evini yüklü miktarda para harcayarak, konforlu ve lüks bir ev görünümüne çevirdi. Ancak bu durum Ankara'nın maddi açıdan ne durumda olduğunu gizlemek için yeterli olmuyordu³²⁸.

³²³ Erdoğan, Günel v.d., **a.g.e.**, s. 114-115.

³²⁴ Atay, **a.g.e.**, s. 520.

³²⁵ Atay, **a.g.e.**, s. 67.

³²⁶ Ahmet Hamdi Tanpınar, **Beş Şehir**, Dergah Yayınları, 22. Baskı, 2006, s. 15-16.

³²⁷ Özakman, **a.g.e.**, s. 258

³²⁸ Atay, **a.g.e.**, s. 77.

Ankara’da elçilikler böyle bir izlenim veriyordu. Ankara’nın başkent olarak kabul edilmemesinin de bunda katkısı büyüktü.

c- Bakanlıklar

Cumhuriyet’in ilk yıllarında bakanlıklar için bina bulmak konusunda oldukça sıkıntı çekiliyordu. Bu nedenle de yeni binaların yapımı gündeme geldi.³²⁹

Yapılan çalışmalardan sonra ilk olarak Başvekalet (Maliye Bakanlığı) Binası inşa edildi. 1925 yılında inşa edilen binanın projesi Mimar Yahya Ahmet ve Mühendis İrfan Bey’lere aitti. Bodrum üzerine iki kattan oluşan binada, mekanlar iki koridorun etrafına dizilmişti. Yapının en görkemli bölümü ana giriş holüydü. Burası anıtsal, mermerden mermeri olan, karnaslı kornişlerin olduğu bir alandı. Binanın cepheleri ise klasik Osmanlı Mimari tarzını yansıtıyordu³³⁰.

1927 yılında inşa edilen Hariciye Vekaleti Binası’nın mimari Hizmet Koyunoğlu’ydu. Bu binada Başvekalet Binası gibi klasik Osmanlı Mimarisi’nin izlerini yansıtıyordu. Bodrum üzerine iki kattan oluşan bina dikdörtgen planlıydı. Binanın orta kısmında geniş bir salon, koridor etrafında ise mekanlar bulunuyordu. Binanın ön cephesi taşlarla kaplıyken, arka ve yan cepheleri sıvayla kaplıydı. Günümüzde bina Kültür ve Turizm Bakanlığı olarak kullanılmaktadır³³¹.

Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti (Sağlık Bakanlığı) Binası da 1926-1927 tarihleri arasında inşa edildi. Bu bakanlık, uluslararası mimarlığı temsil eden ilk bina olması bakımından önem taşıyordu. Bu nedenle o dönemde Ankara’da inşa edilen binalar içinde daha bir modern görünüme sahipti. Bodrum üzerine üç kattan oluşan yapının, zemininde giriş, mermerlerle kaplı bir merdiven, üst katlarında toplantı salonları vardı. Ön ve arkada olmak üzere iki girişi olan yapının süslemeleri açısından Osmanlı mimarlığından da izler taşıdığı görülüyordu³³².

1928 yılında bakanlıkların imarı incelendiğinde, binaların inşası noktasında ciddi bir programla çalışıldığı dikkat çekiyordu. İhtiyaçlarımızın dikkate alınması imar faaliyetlerinde ilerlemeyi sağlamıştı. Çünkü bir devlette mimarlık denilince akla

³²⁹Erdoğan, Günel v.d., **a.g.e.**, s. 117.

³³⁰ Arslanoğlu, **a.g.e.**, s. 76.

³³¹Erdoğan, Günel v.d., **a.g.e.**, s. 118.

³³² Arslanoğlu, **a.g.e.**, s. 76-77.

yalnız iskan gelmiyordu. Bakanlıkların kurulması da buna dahildi. Ziraat Vekaleti de bu nedenle kuruldu. Kuruluş amacı ziraati geliştirecek yöntemler bulan, ziraati denetleyen bir kurumun varlığına duyulan ihtiyaçtı³³³. İktisat ve Ziraat Vekaleti Binası ise 1934-1935 yılları arasında Mimar Clemens Holzmeister tarafından inşa edildi. Zemin üstüne dört kattan oluşan bina bugün Yargıtay Ek Binası olarak da kullanılmaktadır³³⁴.

Dönemin bakanlıklarından Dahiliye Vekaleti (İşşleri Bakanlığı) ise 1932-1934 yıllarında Mimar Holzmeister tarafından tasarlanarak yapıldı. Bina bodrum katı üzerine beş kattan oluşuyordu. İki yatay blok ve üç katlı dik bloklar binanın temel özellikleriydi. Günümüzde yine aynı bakanlık tarafından kullanılmaktadır.

Milli Müdafa Vekâleti (Milli Savunma Bakanlığı) ise 1927-1931 tarihleri arasında inşa edilen bir binaydı. Binanın mimarı Clemens Holzmesiter'di. Yapı diktörgen plan üzerindeki avlunun çevresinde koridorlar boyunca dizilen mekanlardan oluşuyordu. Genelkurmay Başkanlığı ile bütünlük oluşturuyordu.

Son olarak Nafi'a Vekâleti Binasına baktığımızda; yapının 1933-1934 yılları arasında zemin üzerine dört kattan inşa edildiği görölmekteydi. Günümüzde ise bina Bayındırlık ve İskan Bakanlığı olarak kullanılmaktadır³³⁵.

d- Bankalar

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Ankara'da bulunan tek banka Osmanlı Bankası'ydı. Yeni başkent'in bir devlet bankasına ihtiyacı vardı. Başkent'in ilanından sonra Osmanlı Bankası'nın devlet Bankası olacağı konusunda İstanbul gazeteleri haberler yapıyordu. Bunun üzerine Hâkimiyet-i Milliye gazetesi muhabirinin Ziraat Vekâleti'ne sorduğu sorulara aldığı cevaplardan anlaşıldığı kadarıyla konu müzakere aşamasındaydı³³⁶.

Bu müzakere başarısız olmuş olacak ki Ankara'da çok sayıda banka da açılmasına rağmen Devlet Bankası kurulmadı. 24 Ağustos 1924 tarihinde ise Cumhuriyet tarihinin ilk bankası olan İş Bankası açıldı. Bankanın kuruluş sermayesi

³³³ Hakimiyet-i Milliye, 6 Zilhicce 1346/ 26 Mayıs 1928

³³⁴ Erdoğan, Günel v.d., **a.g.e.**, s. 121.

³³⁵ **A.g.e.**, s. 119-120.

³³⁶ Hakimiyet-i Milliye, 17 Zilhicce 1341/ 31 Temmuz 1923

Atatürk'ün kayınpederi tarafından karşılandı. Bankanın kurucuları ise TBMM'nin politikacıları ve Anadolu'nun esnaf ve tüccarlarından oluşuyordu. Bu durum bankacılık ve ekonomok açıdan gelişmede bir işbirliğini gösteriyordu.

Bankanın kuruluş amacı ise ekonomik kalkınmada devletin en çok ihtiyacı olan girişimciler grubunu desteklemek, Türk girişimcilerine mali destek sağlamaktı³³⁷.

İş Bankası Binası ise üç katlı olmadığı halde üç katlıymış gibi bir görünümde inşa edilmişti. İki yanda köşeler, iki akslık bölümler, girişin bulunduğu orta kısımla köşeler kulemsi görünüm sergiliyordu³³⁸.

İş Bankası'ndan sonra 1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası kuruldu. Aynı yıl Osmanlı Bankası'nın ayrıcalığı son buldu. Ancak yeni bir bankanın kurulması mümkün olmadığından bankanın ayrıcalığının süresi 1935 yılına kadar uzatıldı. Ancak bu sözleşmeye hükümetin bir devlet bankası kurması halinde hiçbir itiraz hakkının olmayacağına ilişkin madde eklendi³³⁹.

1926 yılında Ankara'da Osmanlı Bankası'nın binası inşa edildi. Binanın mimarı Giulio Mongeri idi. Ulus'taki bina bodrum üzerine üç kattan oluşuyordu ve klasik Osmanlı mimarisinde inşa edilmişti, ilk dönem mimarlık tarzını yansıtıyordu.

Ziraat Bankası'da 1926-1929 tarihleri arasında Osmanlı Bankası'nın da mimarı olan Mongeri tarafından tasarlandı ve inşa edildi. Yüksek zemin üzerine iki kattan oluşan banka da ilk ulusal mimarlık döneminin izleri görülüyordu. Binada Osmanlı'nın yanında Selçuklu motiflerine rastlanmaktaydı. Bunlardan biri yıldız motifli korkulardı³⁴⁰.

Osmanlı Bankası ile yapılan sözleşmeden sonra hükümet 1929 Ekonomik Buhranı Türkiye'yi de etkisi altına almaya başlayınca sıkı önlemler almaya başladı. 8 Aralık 1930 tarihinde çıkarılan Türk Parasını Koruma Kanunu'yla bir bankalar konsorsiyumu kuruldu. 1.215.000 sterlin sermaye ile birlikte 24 Mart 1930 tarihinde

³³⁷ Recep Boztemur, “**Türkiye İş Bankası**”, Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü 1920-1938, Cilt I, Birinci Baskı, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 2009, s. 206-207.

³³⁸ Arslanoğlu, **a.g.e.**, s. 14.

³³⁹ İlhan Tekeli, Selim İlkin, “ **TC Merkez Bankası**”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 148.

³⁴⁰ Arslanoğlu, **a.g.e.**, s. 117-118.

de çalışmalara başladı. İş Bankası alışanları bu duruma tepki gösterince Lozan niversitesi'nden Morf'a bankayla ilgili dzenlemer yaptırıldı ve 11 Haziran 1930 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yasası kabul edildi³⁴¹. Bankanın binasının yapımı ise 1931-1933 yılları arasında devam etti. Binanın mimarı Clemens Holzmeister'di. Yapı bodrum ve zemin üzerine dört kattan oluşuyordu. st katlardaki çalışma ortamları holün çevresine yerleştirilmişti.

Türkiye Emlak ve Kredi Bankası ise Ankara'da Ulus'ta 1933-1934 yılları arasında inşa edildi. Diğer bankalarla aynı alanda yer alıyordu. Bodrum zerine  kattan oluşan yapının mimarı Clemens Holzmeister'di. Neo-klasik yapıların benzerliği planda dikkat çeken unsurlardı. 1937 yında ise Belediyeler ve İller Bankası kuruldu. Bankanın mimarı Türk mimar Seyfi Arkan'dı. Bu banka belediyenin imar işlerini finanse etmek amacıyla kurulmuştu. L şeklindeki binanın bodrum, zemin ve birinci katları bankaya tahsis edilmişti. İkinci katta İmar Fen Heyeti, son katta ise dört daireli konut bulunmaktaydı³⁴².

Ankara'da kurulan Sanayi ve Maadin Bankası ve Devlet Sanayi Ofisi 3 Haziran 1933 tarihinde kabul edilen kanunla birleştirildi ve Sümerbank kuruldu. Bankanın kurulma amacı devletin sanayi politikasının yürütülmesi ve desteklenmesiydi. Bankanın kuruluş sermayesi 20 milyon liraydı³⁴³. Bankanın binası ise 1937-1938 yıllarında Mimar Martin Elsaesser tarafından tasarlandı ve inşa edildi. İkinci Ulusal Mimarlık Döneminin özelliklerini taşıyan bina üç katlı olarak yapılmıřtı³⁴⁴.

Ankara'da bankalar genel itibariyle bu yönde bir mimari izlemişti. Binaların birçoğunun yabancı mimarlara tslim edildiği gözden kamazken, büyük bir kısmı da Osmanlı izlerinden kendisini alamamıştı.

e- Eğitim Kurumları

Atatürk Milli Mücadele'nin başarı ile talandırılmasından sonra siyasi, sosyal, ekonomik, hukuk gibi pekçok alanda kökten değişime gitti. Bu alanlardan biri de eğitimdi.

³⁴¹ Tekeli, İlkin, **a.g.m.**, s. 149-150.

³⁴² Arslanoğlu, **a.g.e.**, s. 121-124.

³⁴³ Recep Boztemur, “ **Sümerbank**”, Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü 1920-1938, Cilt I, Birinci Baskı, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 2009, s. 209-210.

³⁴⁴ Erdoğan, Günel v.d., **a.g.e.**, s. 127.

Okuma- yazma oranı %10 bile olmayan Türk Milleti'nin eğitim düzeyini yükseltmek amacıyla Atatürk bizzat kendisi başöğretmen ünvanı ile halka dersler verdi. 1924'te çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim-öğretim tekçatı altında birleştirildi. 1 Kasım 1928 'de Latin Harfleri kabul edilerek okuma-yazma oranında müthiş artışlar elde edildi. Bütün bu uygulamalardan sonra eğitimin yapılacağı kurumların inşası sorunu gündeme geldi³⁴⁵. Bu sorunu çözümlmek adına Ankara başta olmak üzere pekçok ilde çalışmalar başladı. Bu çalışmalar çerçevesinde Ankara'da açılan eğitim kurumları şunlardı:

Ankara'da 1920'lerde açılan okullardan biri Gazi ve Latife Okulları'ydı. 1924 yılında inşa edilen okulun mimarı Mukbil Kemal (Taş) di. Anafartalar caddesi üzerindeki okul iki kattan oluşuyordu. ³⁴⁶. Binanın duvarları kagir olarak yapılırken, dıştan sıvalı olduğu görülmekteydi. Okul günümüzde ilköğretim ve sanat okulu olarak eğitim hayatını sürdürmektedir³⁴⁷.

Musiki Muallim Mektebi ise yine 1920'li yılların ürünüydü. 1927-1928 yılları arasında Ernst Egli tarafından planı hazırlanan okul, Ankara'daki Devlet Konservatuvarı'ydı. Erken dönemlerde güzel sanatların müzik dalında bir okul açılması sanata verilen önemi gösteriyordu. Yapı altta sınıfların, üstte yatakhanelerin bulunduğu binadan oluşuyordu. Binanın avlusu da bulunmaktaydı³⁴⁸. Okulun kuruluş amacı Türk müziğinin Batılı tarzda geliştirilmesini sağlamaktı. Okula getirilen Batılı müzikologlar da amacı doğrular nitelikteydi³⁴⁹.

1 Mart 1927 tarihinde ortaokullara öğretmen ve müfettiş yetiştirmek amacıyla Konya'da bir Muallim Mektebi açıldı. Okuldaki bölüm yetersizliğinden dolayı mektep 1927-1928 öğretim yılı başında Ankara'ya taşındı. Ders sayıları ve öğrencilerin artmasıyla yeni bir bina inşasına karar verildi. 8 Ağustos 1927 tarihinde temeli atılan bina 1929 yılında tamamlanacaktı. Cumhuriyet Gazetesi 1929 yılında okulun açılacağı haberini şu ifadelerle bildirdi:

³⁴⁵ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2011**, Pegem Yayınları Akademi, 21. Baskı, Ankara, 2011, s. 327.

³⁴⁶ Arslanoğlu, **a.g.e.**, s. 92.

³⁴⁷ Erdoğan, Günel v.d., **a.g.e.**, s. 133.

³⁴⁸ Arslanoğlu, **a.g.e.**, s. 93.

³⁴⁹ Akyüz, **a.g.e.**, s. 345.

“ *GAZİ Muallim Mektebi bu sene açılacaktır. Mektebin bazı nevakısının ikmaline çalışılmaktadır. Bu hususta müteahhitlerin maarif vekaletine vaki olan teklifleri müsait ve kafi görülmemiştir*”³⁵⁰. Cumhuriyetin bu haberinden yaklaşık iki ay kadar sonra Kasım 1929’da binanın yapımı tamamlandı. İnşaatını Atatürk’ün özenle denetlediği okul Terbiye Enstitüsü ile birleşti ve okulun adı Gazi Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü oldu. 1932 yılında okulun içindeki Erkek İlköğretim Okulu kaldırıldı ve bu okul Gazi Lisesi adıyla özel bir liseye dönüştürüldü. Bu okul ayrı bir okulda eğitim-öğretime devam etti³⁵¹

Erkek Tcaret Lisesi Atatürk döneminde kurulan okullardan bir diğeri idi. Mimar Ernst Egli tarafından tasarımı yapılan bina 1928-1930 tarihleri arasında inşa edildi. Bugün halen ayakta olan binaya ek bir bina yapılması düşünüldüyse de gerçekleşmedi. Onun yerine 1950 yılında yanına yeni bir bina inşa edildi³⁵².

Ankara Kız Lisesi Atatürk döneminde inşa edilen okullardan biriydi. Mimar Ernst Arnold tarafından planı hazırlanan okul Namazgahtepenin güneydoğusunda yer alıyordu. 1933 yılında da eğitim-öğretim hayatına başladı³⁵³. Okulda bir müze bulunmaktaydı. Bu müze başta Afet (İnan) Hanım olmak üzere pekçok ismin tarih araştırmaları sonucunda zenginleşmişti. Müzedeki eserler ise, Atatürk’ün hayatına ve inkılâp tarihine ilişkin yazı, eser ve fotoğraflar, Hitit dönemine ait seramikler, Roma dönemine ait vazo, heykel, kandil ve pipolar, Bizans dönemine ait heykel ve kitabeler, para koleksiyonu, tarihi bilgileri tamamlamak amacıyla oluşturulmuş coğrafya eserleriydi³⁵⁴.

16 Mayıs 1921 tarihinde Abdülkadir Kemali Bey’in meclise sunduğu yasa tasarısında yeni bir hukuk okuluna ihtiyaç olduğu yazıyordu. O dönemin koşullarında hukuk okulu açmak elbetteki zor olacaktı. Ancak bir hukuk okulunun açılması yalnızca hukukçu ihtiyacını karşılamakla kalmayacak, devrimi savunacak hukukçuların da yetişmesini sağlayacaktı³⁵⁵. Bu amaç doğrultusunda gösterilen

³⁵⁰ Cumhuriyet, 28 Eylül 1929

³⁵¹ Akyüz, **a.g.e.**, s. 387.

³⁵² Arslanoğlu, **a.g.e.**, s. 94.

³⁵³ Erdoğan, Günel v.d., **a.g.e.**, s. 131.

³⁵⁴ Ankara Kız Lisesi Yıllığı 1935-1937, s. 41

³⁵⁵ Şafak Uğurlu, “ **Yalnız Ankara Ruhuyla Türk Hukuk Devrimi ve Bu Devrimde Ankara Hukuk Mektebi’nin Yeri ve Önemi**”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 85, 2009, s. 427-428.

abalar olumlu sonuç verecek, 1925 yılında ilk hukuk mektebi kurulacaktı. Mart-Eylül 1928 yılında onarılan bina Adliye Hukuk Mektebi olarak yeniden açıldı. Bina günümüzde Vakıf Eserleri Müzesi olarak kullanılmaktadır³⁵⁶.

Ankara’da açılan fakültelere bakıldığında; Atatürk’ün emri doğrultusunda Ankara’da ilk açılan fakültelerden biri Ankara Hukuk Fakültesi oldu. 1938-1940 yılları arasında yapılan fakülte binasının mimarı Abdullah Ziya Kozanoğlu idi. Eğimli bir arazi üzerindeki bina ana caddeye paralel yüksek bir bodrum katı üzerine 3 er kat şeklinde dekore edilmişti. Cephe düzenlerinde ise Neo-klasik bir üslubun uygulanması dikkat çekiciydi³⁵⁷.

Son olarak Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’ne baktığımızda; 1935 yılında fakültenin kuruluşuna ilişkin bir kanun hazırlandı. Bu haber gazetelere şu ifadelerle yansdı:

“ Ankara’da tarih-coğrafya fakültesi kurulması hakkında Kültür Bakanlığı projesi hazırlamıştır. Projeye göre Ankara’da 1 haziran 1935 gününden başlamak üzere bir tarih-coğrafya fakültesi kurulacaktır. Fakültece talebeden alınacak okutma, şehadetname, yoklama kayıd ücretleri miktarı ve bunların nasıl toplanacağı Kültür ve Maliye Bakanlıklarınca kararlaştırılacaktır”³⁵⁸. Çıkarılan kanun sonrasında yapımına başlanan fakülte 1937 yılında tamamlandı. Fakültenin mimarı Bruno Taut’tu. Eğitime başlanılan Evkaf Apartmanından binanın yapımı tamamlandığında bu binaya geçildi.

f- Sağlık Kurumları

Atatürk döneminde sağlık kuruluşları belediyelerin kontrolündeydi. Ancak bu hastahaneleri teşvik etmek ve denetlemek için Sağlık Bakanlığı’na bağlı Numune Hastahaneleri kuruldu. Bunlardan bir de Ankara’daydı³⁵⁹.

İlk olarak 1924 yılında açılan Numune Hastahanesi sonradan yıkılacak olan iki ayrı binada daha çalışmaya devam etti. Bunlar 50 yataklı Refik Bey Pavyonu, 300 yataklı İsmet Paşa Pavyonu’ydu. Asıl hastahane 1933 yılında Mimar Robert Örley

³⁵⁶ Erdoğan, Günel v.d., **a.g.e.**, s. 131.

³⁵⁷ Arslanoğlu, **a.g.e.**, s. 103.

³⁵⁸ Ulus, 22 Mart 1935

³⁵⁹ Öztürk, **a.g.m.**, s. 38.

tarafından tekrar tasarlandı ve bu bina uzun süre Türkiye'nin en büyük hastahanesi olma özelliğini taşıdı³⁶⁰. Vehbi Koç hastahanenin yapımını hızlandırmak için açılan ihaleden şu sözlerle anlatıyordu:

“ Merhum Refik Saydam'ın Sağlık Bakanlığı zamanında Ankara Numune Hastahanesinin yalnız beton kısmı Retlich Berger adında bir Alman şirketine ihale edilmiş, bu şirket de taahhütlerini gününde yerine getirmişti. Hastahanenin tamamlanması için betondan başka, bütün işlerin yapılması gerekiyordu; sıva, boya, çatı, oluklar, elektrik, su, asansör, bir binanın kullanılır hale gelmesi için gerekli bütün işler. Bu işlerin tamamı birden ihaleye çıkarıldı. Yıl 1932 idi, işin 1933 yılına, Cumhuriyet Bayramının onuncu yıl dönümüne yetişmesi şarttı³⁶¹. Gösterilen çabalar beraberinde başarıyı getirmiş, böylece Ankara yine bir ilki yaşayarak Türkiye'nin en büyük hastahanesine kavuşmuş oldu.

Bunlar dışında Ankara'da 1920'li yıllarda kurulmuş olan Mevki Hastahanesi, 1937 yılında inşa edilen Şevket Pek Sağlık Yurdu, Jean Walter tarafından tasarlanan II. Ulusal Mimarlık dönemi hastahanesi Ankara Hastahanesi vardı. Ayrıca Hıfzısıhha Enstitüsü de Ankara'da var olan bir başka sağlık kurumuydu. Bu bina 1930 yılında Mimar Robert Oerley tarafından tasarlandı. O dönemde aşı üretim merkezi olarak kullanılıyordu³⁶².

g- Müzeler, Kütüphaneler, Sergi ve Halkevi

Ankara'da kültür kurumlarının açılması da Atatürk'ün gündemindeydi. Bunlar müzeler, kütüphaneler, sergi ve halkevleriydi.

Ankara'da Cumhuriyet'in ilk yıllarında özellikle müzeler konusunda sıkı gelişmeler yaşandı. Ankara'da ilk müze Ankara Kalesi'nde kuruldu. Kalenin sağlam kalan odaları belediye tarafından depo olarak kullanılıyordu. Kale ambarlarından çıkarılan ok, yay, zırh gibi eşyalar bu depolara konulurdu. 1922 yılında ise bu depo Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı müze haline getirildi. 1924 yılında ise kadrosu genişletti. Bir etnografya müzesi kurulması kararı alınınca kaledeki eserler yeni müzeyi kurmakla görevli heyete verildi. 1932 yılında da Ankara Etnografya Müzesi açıldı. Anadolu halkının her türlü eşyası burada toplandı. Tekke ve Türbeler

³⁶⁰ Arslanoğlu, **a.g.e.**, s. 109.

³⁶¹ Koç, **a.g.e.**, s. 49.

³⁶² Erdoğan, Günel v.d., **a.g.e.**, s. 151-152.

kapatıldığında buralardaki eşyalarda müzeye devredildi. Böylece zengin bir tarih mirası oluştu³⁶³. 1935 yılında ise Hakevinde Kurtuluş Savaşı'nı anlatan resim müzesi açıldı³⁶⁴. Aynı yıl İstanbul'daki endüstri müzesi Ankara'ya taşındı³⁶⁵.

Ankara'da kütüphanecilik ise tam anlamıyla gelişmemişti. Uzun yıllarda bu durum böyle devam etti. İlk milli kütüphane ancak 1946 yılında açılabilirdi. Kütüphane binası gazino yapmak amacıyla kurulan bir binadı. Fakat gazino açılmayınca bina kütüphane olarak tahsis edildi³⁶⁶.

Sergievinin yapımı için düzenlenen yarışma ise çok ilgi çekmekteydi. Yarışmayı ta Şevki Balmumcu'nun kazanması üzerine sergievi yapımı zaman kaybetmeden başlatıldı. 1934 yılında ise Başbakan İmet İnönü tarafından Yerli Mallar Sergisi ile de açıldı. Bina daha sonra opera binasına dönüştürüldü³⁶⁷.

Osmanlı mimarisinden esinlenerek 1927-1930 yılları arasında inşa edilen Halkevi ise yapılan yarışmada birinci olan Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu imzasını taşıyordu. Bina Etnografya Müzesi'nin yanında yer almıştı. Bodrumu ve iki katı olan yapının zemin katında bir tiyatro kurulmuştu³⁶⁸. Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde Halkevi'ndeki kültürel aktiviteler ve bu aktivitelerin saatleriyle ilgili şu bilgiler yer almaktaydı:

“ Kütüphane- Perşembeden başka her gün: saat 14 ten 20 ye kadar açıktır.

Jimnastik Salonu- Cumadan başka ergün açıktır. Çalışma, programına bağlıdır.

Konser- Her Pazartesi Riyaseti Cümhur Orkestrası tarafından: saat 20,30 da.

Çaylı dans- Her Cuma: saat 17 den 20 ye kadar”³⁶⁹.

Halkevleri adeta bir kültür yuvalarıydı. Çeşitli kurslarla halk bizzat kendisi bir şeyler üretme imkanına sahip olduğu gibi tiyatro, kütüphane gibi kültürel kurumların

³⁶³ Türk Ansiklopedisi, **Ankara** Maddesi, s. 58-59.

³⁶⁴ Ulus, 5 Ağustos 1935

³⁶⁵ Ulus, 23 Ağustos 1935

³⁶⁶ Akyüz, **a.g.e.**, s. 408.

³⁶⁷ Erdoğan, Günel v.d., **a.g.e.**, s.

³⁶⁸ Arslanoğlu, **a.g.e.**, s. 105.

³⁶⁹ Hâkimiyet-i Milliye, 22 İkinciteşrin (Ekim) 1934

buralarda olması eğlencenin yanında halkevlerini eğitici ve öğretici kurumlar olarak ön plana çıkartıyordu.

h- Anıtlar ve Meydanlar

1920’li yılların sonlarında inşa edilen yapılarda anıtlar, meydanlar ve heykellerde büyük yer tutuyordu.

Bunların en başında ise meydanlar geliyordu. 20’li yılların başlarındaki Taşhan Meydanı bu yılların sonlarında Hakimiyet- Milliye Meydanı olarak kurgulandı. Lörcher’in Planı’nda bir dizi meydan dikkat çekiyordu. Eskişehir’de İtfaiye, Tiyatro, Gazi, Kale ve Yıldız meydanları; Yenişehir’de Hakimiyet-i Milliye, Sıhhiye, Zafer ve Cumhuriyet meydanları oluşturulması planlanan meydanlardı. Bu meydanların adları sonradan değiştiyse de birçoğu oluşturuldu. Bunların değişimi ise seçkinlerin tasarımı ile halkın kullanımı arasında ters orantı olmasından kaynaklanıyordu.

Türkiye’de anıtların inşası ise Yunus Nadi’nin tüm yurttaki heykel yaptırma yarışmasıyla başladı. Bu durum anıt ve meydan ilişkisinin de başlangıcı oldu³⁷⁰. Böylece Ankara’da sırayla anıt ve heykeller yükselmeye başladı. Bunlardan biri Zafer Anıtı’ydı. Temmuz ayında gazetelerde belirtildiği üzere, Atatürk’ün at üzerinde yapılacak olan anıtı kısa kade yapılıacaktı³⁷¹. 1927 yılında da Ulus Meydanı’na Zafer Anıtı’nın yapımı tamamlandı. Mimarı Krippel olan anıtın altlığı Ankara taşındandı.

Aynı yıl Etnografya Müzesi’nin önüne de bir Atatürk Anıtı dikildi. Bu anıtta da Atatürk at üzerindeydi. Bu güzel anıtı İtalyan heykeltıraş Canonica yaptı³⁷².

1 Kasım 1934 tarihinde ise Güven Parkı’nda dikilen Güven Anıtı törenle açıldı. Anıtı heykeltıraş Hanek-Jozef Thorak tarafından yapılmıştı. Üzerinde ise Atatürk’ün şu sözleri yazılıydı:

*“ Türk, öğren, çalış, güven ”*³⁷³.

³⁷⁰ Erdoğan, Günel v.d., **a.g.e.**, s. 408-410.

³⁷¹ Hakimiyet-i Milliye, 23 Zilhicce 1344/ 3 Temmuz 1926

³⁷² Erdoğan, **a.g.e.**, s. 251-252.

³⁷³ Özakman, **a.g.e.**, s. 519.

Atatürk'ün hayata gözlerini yummasından sonra ise naaşı Etnografya Müzesi'ne götürülmüştü. Türk Milletinin büyük liderine yakışan onun adına layık bir kabir yaptırılmasıydı. Bu amaçla da Türkiye'nin hatta belki de dünyanın en büyük anıt kabirinin yapımına 9 Ekim 1944 tarihinde başlandı. Anıtın projesi Ord. Prof. Emin Onat ve Doç. Dr. Orhan Arda'ya aitti. İnşaat 15 yılı sürdü. Sonunda 10 Kasım 1953 tarihinde Atatürk'ün naaşı Etnografya Müzesi'nden alınarak Ankara'da inşa edilen Anıtkabir'e defnedildi³⁷⁴.

i- İstasyon Binaları

Eski Ankara Garı yolcu taşımakla birlikte Milli Mücadele'ye tanıklık etmişti. Savaş sırasında askeri malzemelerin taşınmasında bu istasyon kullanıldığı gibi, istasyonun Direksiyon binası da Atatürk'e ev sahipliği de yaptı³⁷⁵. Savaş sonrasında ise uzun yıllar Ankara bu istasyonu kullandı. Ancak 1929 yılına gelindiğinde Ankara'da başkente yakışacak yeni bir garın inşa edileceği bildirildi. Hükümet garın yapımına 2,5 milyon ayırdı. Projeyi hazırlayan isim Blog'tu. Garın inşaatı ile birlikte garın çevresinin de düzenleneceği bildiriliyordu³⁷⁶.

1935 yılında inşasına başlanan Ankara Garı Şekip Akalın'ın projesi doğrultusunda 1937 yılında tamamlandı. Yapı İstasyon Meydanı boyunca uzandı. Çembersel bir hat izleyen ikili sütunlar düzeni ile gaziye bağlandı. Girişteki iki katlı yer lojmandı. Yan kanatların alt katları da berber, PTT, lokanta ve gar müdürlüğüne ait mekanları içeriyordu. Yapı işçiliği, detayları, genel görünümüyle Türk mimarının çizim özelliklerini yansıtan Kamu binalarından olmuştu³⁷⁷.

j- Barajlar

Ankara'daki en büyük sorunlardan biri su sorunuydu. Ankara'nın Elmadagı vadilerinde yeraltı suyu bulunmuştu, ancak bu suyun nasıl yeryüzüne çıkarılacağı ve sudan nasıl yararlanılacağı soruları kafaları karıştırıyordu. Bu nedenle başkent yetkililerinin hemen bu soruna el atmaları gerekiyordu. Akla gelen ilk çözüm bu yeraltı sularıyla ilgili olmamakla birlikte, Ankara'ya adeta şifa olacak nitelikteydi.

³⁷⁴ Erdoğan, **a.g.e.**, s. 250.

³⁷⁵ Erdoğan, Günel v.d., **a.g.e.**, s. 89.

³⁷⁶ Cumhuriyet, 20 Teşrinisani (Kasım) 1929

³⁷⁷ Arslanoğlu, **a.g.e.**, s. 113-114.

En azından hiç olmamasından iyiydi. Bu çözüm Çubuk deresine bir baraj inşa edilmesi idi. Bir süre sonrada baraj Çubuk deresinin 11 km yukarısında yükselmeye başladı³⁷⁸. 1929 yılında yapımına başlanan baraj 1934 yılında çeşitli aşamalardan geçti. 1935 yılında ise tamamlanması bekleniyordu. Baraj tamamlandığında hergün 250.000 Ankaralı'ya 200 litre su verecekti. Cumhuriyetin kurak bozkırı adeta ülkenin en bol suyu olan şehri olacaktı³⁷⁹. Baraj tamamlandığında başkentin su sorununu büyük ölçüde çözümlediği gibi Cumhuriyet döneminde ilk barajı olma özelliğini yakaladı³⁸⁰.

2- Sivil Mimari

Eski Ankara evleri kerpiç, ahşap ve tuğladan yapılıyordu. Mimarisi ise genelde birbirinin aynı olan bu evlerde çatı topraktan ya da oluklu kiremittendi. Yapı içi elverişli olan Ankara taşı nadiren kullanılıyordu. Evlerin çoğunluğu kerpiçten yapıldığı içinde dayanıklılık açısından evler çok kötüydü.

Ankara evleri genellikle iki – üç kattan oluşuyordu. Birinci kat sıcaklığından ötürü kışlık, ikinci ve üçüncü katlar serinliğinden ötürü yazlık eşyalarla döşenirdi. İkinci katlar genellikle sokağa doğru çıkıntılıydı. Geniş avluları vardı³⁸¹.

Klasik Ankara evlerinin dışında Ankara'nın bir de bağ evleri meşhurdu. İkişer kattan oluşan bu bağ evlerinin alt katında eşekler beslenirdi. Ahır olarak kullanılan bu kat taştan yapıldı. Ev olarak kullanılan ikinci kat ise bir sıra tuğla bir sıra kerpiçten yapıldı. Bu yapı tarzı adeta Norman stili mimarisini anımsatıyordu³⁸². Bu evlerin hepsi 1930'lara gelindiğinde, kubbe, kule gibi klasik Osmanlı mimarisi izlerini taşıyan üsluplar, yerini modern tarzda apartmanlara, villara, kooperatiflere bıraktı. Modern evin içi de dışı gibi Batı'ya açık bir şekilde döşenecekti³⁸³.

Ankara'da ilk özel konutlar devlet memurları için inşa edilmişti. Yenişehir tarafında inşa edilen bu konutların arsaları önce kamulaştırılmış, daha sonra özel mülkiyete geçirilmişti. Bu konutların özelliklerine baktığımızda, villa tipinin ilk

³⁷⁸ Yunus Nadi, “Ankara'nın İlk ve Son Derdi: Su Meselesi”, Cumhuriyet, 12 Teşrinisani (Kasım) 1932

³⁷⁹ Ulus, 28 Şubat 1935

³⁸⁰ Şenyapılı, **a.g.e.**, s. 352.

³⁸¹ Erdoğan, **a.g.e.**, s. 143-144.

³⁸² Şimşir, **a.g.e.**, s. 508.

³⁸³ Cantek Şenol, **a.g.e.**, s. 123-124.

örneklerini teşkil ettikleri görülmektedir. Bunların ilkinin ise 1924-27 yılları arasında Havuzbaşı'nda inşa ettirilen villaydı. Bu villa dönemin İçişleri Bakanı'na aitti.

Villaları takiben de Ankara'da apartmanlar inşaa edilmeye başlandı. Bu apartmanlar dönemin koşullarına göre oldukça yüksek yapılardı. Bu yapılar özellikle 1920'li yılların sonlarına doğru, villaların gösterişine karşılık oldukça sade bir görünüşe sahipti.

Atatürk bu hızlı modernleşmede en çok bahçe yapımına önem veriyordu. Yeşili çok sevdiğinden bu konu üzerinde önemle duruyordu. Onun yeşil alan ve bahçe tutkusu bir süre sonra Bahçelievler Yapı Kooperatifi'nin, bununla birlikte bu isimle anılacak bir semtin kurulmasına neden olacaktı³⁸⁴.

Kooperatifin ortak amacı Ankara'nın ihtiyacı olan aile evlerini biran önce inşa edebilmektir. Yapılan toplantı da kooperatifle ilgili 80 maddelik bir nizamname hazırlandı. Bu nizamnameye göre en önemli sorun olan ısınma sorununun bir kaynaktan yapılmasına çalışılacağı belirtiliyordu. Bu nedenle de bir yandan arsa araştırılırken, diğer yandan Türk mimarlarının konuyla ilgili fikirlerini alıyorlardı. Dairelerin kaç oda olacağı da bir yarışma ile belirlenecekti. Öncelikle alt yapı hizmetleri tamamlanacak, ardından asıl binalara geçilecekti. Kooperatifte sosyal alanlarda düşünülmüştü. Mahallenin okulu, kütüphanesi, konferans, idman, dans salonları, reviri, çocuk bahçesi, hatta alan büyük olursa sineması dahi olacaktı³⁸⁵. Adeta yeni bir yaşam alanı yaratacak olan Bahçelievler Yapı Kooperatifi projesi malesef, uzun süre faaliyete geçirilemedi. İnşaatı ancak 1938 yılında başlatılabildi³⁸⁶.

C- ALTYAPI HİZMETLERİ VE AĞAÇLANDIRMA ÇALIŞMALARI

Atatürk döneminde mimari denildiğinde akla gelen şeylerden biri de altyapı hizmetleriyle birlikte şehrin ağaçlandırılmasıydı. Genel itibarıyla de bu detay bir binanın tam anlamıyla bir bina olmasını sağlayan unsurlardan. Sağlık başta olmak üzere pekçok konu için de bir zorunluluktur. Bu nedenle Atatürk döneminde bu detaylar üzerinde önemle duruldu. Ankara bir konuda daha ilklerin şehri olacaktı.

³⁸⁴ Cantek Şenol, **a.g.e.**, s. 174-176.

³⁸⁵ Hakimiyet-i Milliye, 23 İkinciteşrin (Ekim) 1934

³⁸⁶ Cantek Şenol, **a.g.e.**, s. 176.

1- Ankara’da Altyapı Hizmetleri

Ankara başkent olduğu günden itibaren bir imarlaşma sürecine girdi. O dönemde Atatürk Ankara halkının yaşam koşullarını iyileştirmek adına başlattığı her projeyi mutlulukla sonlandırıyor. Bu projelerin bir kısmı da altyapı hizmetleriyle ilgiliydi. Bu konuda yapılan çalışmalara bakacak olursak;

a- Kanalizasyon, Su ve Elektrik Tesisatı Çalışmaları

Cumhuriyet’in ilanından sonra şehir ve kasabaların imar sorunlarını çözümlmek amacıyla 1933 yılında 2290 sayılı kanunla Yapı ve Yollar Kanunu çıkarıldı. Bu kanun adeta bir çığırta yol açmıştı. Yasaya göre her şehir kendi harita ve imar planını kendisi yapacaktı. Maddi durumu iyi olan belediyeler de bu yolla konuyla ilgili eksikliklerini kendi tamamlamaya başladı. Ancak bir süre sonra projeler faaliyete geçirilmemeye başlanınca, İçişleri Bakanlığı kendisine bağlı bir Belediyeler İmar Heyeti’nin oluşturulmasına yönelik kanun çıkardı. Bu kanunla harita, imar planı, su ve kanalizasyon çalışmaları bir elden yürütülecekti³⁸⁷.

Bu kanunların kabul edilmesine kadar geçen süreç elbette biraz sancılı geçmişti. O günleri Yakup Kadri Ankara adlı kitabında Neşet Sabit Bey karakteriyle betimliyordu:

“ Oturduğu mahallede, henüz hiçbir evin ne elektriği, ne suyu vardı. Elektrik çok pahalıya mal oluyor, yanaşılmaz bir lüks telakki ediliyordu. Suya gelince, onun tesisatı henüz bitmemişti. Hele yaz geldi mi aylarca bir damla su bulmak kabil olmuyordu. Zavallı Ankara halkı, muhasaraya uğramış bir şehirde gibi yarı ıslak çeşme ve kuyuların başında birbiriyle kavga ediyordu. Bir gün; tahminen bir haftadan beri yüzünü yıkamamış bir adam, caddelerin ortasındaki çimenleri sulayan belediye amelesinin elinden çılgın bir jestle hortumunu kapmış ve çıplak başına götürmüştü. Bir başka gün, gece yarısından sonra Maliye’nin havuzundan zorla su almaya gelen bütün bir aile görülmüştü”³⁸⁸. Bu sorun zamanla ihaleler aracılığıyla giderilmeye çalışıldı. Bu ihalelerden biri de Kavaklıdere ile Sü okulası arasında ve bakanlıklar mahallesinde döşenecek borular için açılacaktı. Şartname ve planlar ise

³⁸⁷ Mithat Yenen, “Türkiye’de Şehir Plancılığı Anlayışına Göre İlk Çalışmalar ve Ankara”, Başkent Söyleşileri, Kent-Koop Yayınları, Ankara, 1979, s. 8.

³⁸⁸ Karaosmanoğlu, a.g.e. , s. 137.

Ankara şehri içme suyu komisyonundan alınacaktı. Pazarlık ise 25.12.1934 tarihinde gerçekleşecekti³⁸⁹. Bu pazarlıklar tesisatın döşenmesinde oldukça etkili olacak, bir süre sonra Ankara'nın eksiklikleri birbir giderilecekti.

b- Ankara'ya Telefonun Girişi

Ankara'da uzun bir süre haberleşme aracı olarak telgraf kullanılmıştı. Bu durum yeni çözümleri de beraberinde getiriyordu. Telefonun başkente girmesi artık bir zorunluluktuktu. Bu nedenle de ilk telefon hattı 1929 yılında İstanbul- Ankara arasına kuruldu. Telefon etmek isteyenler ücretini peşin vermek zorundaydı. Konuşma hakkı da ilk kuruluştaki yalnızca İstanbul halkına aitti. Ankara'yla görüşmek isteyen İstanbullular, önce peşin para ödüyorlardı. Daha sonrada abone oluyorlardı. Telefon şirketine ait hatalar dahi ücret olarak halktan 15 kuruş olarak alınıyordu. Bu hak bir süre sonra Ankara halkına da verildi. Hatta Ankara-Eskişehir arasına da yeni bir hat yapılacağı bildirildi³⁹⁰.

Orhan Karaveli annesinin, babasının annesine yaptığı sürprizle birlikte ilk telefonla tanışmasını ve başlarına gelenleri annesinin ifadeleriyle anlatıyordu:

“ Ankara'daki ilk telefonlardan biri bizim eve bağlandı. Ben ne gereği vardı şimdi bunun? Diye biraz da karşı çıkmıştım ki, o gün top oynarken düşüp dizini yaralayan ağabeyinin bacağı gece yarısından sonra davul gibi şişmesin mi? Eyvah, ne yapacağız şimdi. Baban hemen telefona sarılarak Operatör Şevket Bey'in, yakınınızdaki, daha o günlerde açılmış özel hastahanesini aradı. Durumu anlattı. Bey evimizdeydi. Ağabeyini kucaklarında hastaneye götürdüler ve o gece ameliyata aldılar. Şevket Bey babana ertesi gün:

*Eğer sabahı bekleseydiniz, Nihat'ın bacağını kesmekten başka çaremiz kalmayacaktı, demiş”*³⁹¹. Karaveli'nin annesinin başına gelenler aslında telefonun ne kadar önemli bir icat olduğunu ortaya koyuyordu. Bu durum bir süre sonra Ankara ile yabancı ülkelerin şehirleri arasına da telefon hatlarının kurulmasını sağladı. Bu şehirlerden biri Sofya'ydı. Cumhuriyet Gazetesi'nde çıkan habere göre; Sofya-

³⁸⁹ Ulus, 14 İlkkanun (Aralık) 1934

³⁹⁰ Cumhuriyet, 1 Temmuz 1929

³⁹¹ Karaveli, **a.g.e.**, s. 94.

Ankara hattının açılışı yapılacaktı. Fakat birtakım sorunların çıktığı anlaşılmaktaydı³⁹².

Ankara- Buenos-Aires telefon hattının açılması ise Ankara telefon hattının çok kısa bir sürede ileri bir seviyeye geldiğini gösteriyordu. İki şehir arasında ilk görüşme ise Ankara otomatik telefon müdürü Niyazi Bey ile Buenos-Aires müdürü arasında yapıldı. Yapılan bu görüşme Ankara'nın yeni bir telefon hattının açılış konuşması olarak tarihe geçti³⁹³.

2- Ankara'da Ağaçlandırma Çalışmaları

İnsan doğanın bir parçası olduğundan dolayı, kendisiyle birlikte doğayı da geliştirmeliydi. Bu sorumluluğu yerine getirebilmesi de insanın doğayla barışık olmasıyla ilişkiliydi. Kısa süreli çıkar çatışmaları bugün doğanın dengesini bozarken, doğal afetlerin olmasına neden oldu. Bu nedenle doğal afetlerin ve doğanın dengesinin nedeni yine doğanın parçası olan insandı.

Atatürk ise bu durumdan ayrı tutulmalıydı. Çünkü her konuda olduğu gibi kendisi doğa konusunda da duyarlıydı³⁹⁴. Atatürk'ün bu duyarlılığı ile ilgili birçok anısı da vardı. Bu anılar onun ağaç sevgisini ortaya koymak için yeterli olacaktı:

“ Bir gün Diyarbakır taraflarında atla dolaşırken, yanındaki kurmay reisine :

Çabuk bana yeni bir din bul, dedi.

Ağaç dini...

Evet, bir din ki ibadeti ağaç dikmek olsun...”.

Atatürk'ün bir başka anısını ise Çankaya köşkünün bahçesi ile ilgilenen müdür anlatıyordu:

“ Bahçeyi dolaşıyorduk. Çok ihtiyar ve geniş bir ağaç Atatürk'ün geçeceği yolu kaplıyordu. Ağacın bir yanı havuz bir yanı dik bir yokuştı. Atatürk güçlükle karşı tarafa geçti. Atıldım:

³⁹² Cumhuriyet, 4 Eylül 1931

³⁹³ Cumhuriyet, 14 Kanunievvel (Aralık) 1932

³⁹⁴ **Düşünce ve Davranışları ile Atatürk**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Sratejik Etüt Başkanlığı, 2. Baskı, Ankara, 2009, s. 26.

Emrederseniz hemen keseyim, efendim, dedim.

Yüzüme baktı:

Yahu, dedi; sen hayatında böyle bir ağaç yetiştirdin mi ki, keseceksin!”³⁹⁵.

Gazi Orman Çiftliği’nin oluşmasına aracı olan olay ise içlerinde en ilginç olanıydı. Atatürk ilk Çankaya’ya geldiğinde Ankara’da Meclis’e giden yolda sadece bir tane ığde ağacı vardı. Bu nedenle de Atatürk ne zaman o ağacın önünden geçse yanındakinin sözünü keser ve “ Bak, bu benim ağacım” derdi. Ankara’yı yemyeşil bir şehir yapmak onun hep hayaliydi. Bu nedenle Gazi Orman Çiftliği’nin kurulmasına yol açan bu ağaç çiftliğin simgesi oldu. Gazi Orman Çiftliği’nin ilk tohumlarının atıldığı ve ağaçların yeni yeni büyümeye başladığı dönemde Atatürk bir gün yine o yoldan geçiyordu. Arabayı birden durdurdu. ığde ağacı yerinde yoktu. Şaşkınlıktan arabadan atladı. Yoldaki işçilere ağacı kimin kestiğini sorduğunda yolu genişletmek için ığde ağacının kesildiğini öğrendi. Bunun üzerine kenara çekilip yüzünü kapattı ve ağladı³⁹⁶.

Atatürk’ün simgesi olan ağaç böyle bir acı sona maruz kalırken, Gazi Orman Çiftliği hızla büyüyordu. Gazi Orman Çiftliği’nin yamaçlarında üç sene kadar bir süre önce 300.000 fidandan oluşan alan 1928 yılında adeta bir ormana dönüşüyordu. İktisat Vekaleti tarafından oluşturulan bu fidanlık Ankara’ya büyük bir yeşil alan kazandıracaktı³⁹⁷.

Atatürk döneminde Gazi Orman Çiftliği gibi yeşil alanlar oluşturulduğu gibi Ankara halkı da ağaç dikmeye teşvik ediliyordu. Ulus gazetesinde yer alan haberde halkın ağaç dikmeye teşvik edilmesine yönelik bir haberd. Bu haberde şu ifadeler yer almaktaydı:

“ İlk yaz yaklaştı. Bahçelerde ağaç dikme zamanıdır. Alacağınız fidanların şaşmadan tutmasını isterseniz Ankara’da yetiştirilen fidanlardan alınız.

Orman Çiftliği fidanlıklarında her yaşta ve boyda:

³⁹⁵ Falih Rıfkı Atay, **Babanız Atatürk**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2012, s. 123-124.

³⁹⁶ **Düşünce ve Davranışları ile Atatürk**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Sratejik Etüt Başkanlığı, 2. Baskı, Ankara, 2009, s. 26-27.

³⁹⁷ Hakimiyet-i Milliye, 1 Muharrem 1347/ 20 Haziran 1928

ÇAM, MAZI, AKÇA AĞAÇ, DIŞ BUDAK, GLADİÇYA, KATALPA, AKASYA, GÜL AKASYA, VE SAİR HER ÇEŞİT FİDANLAR VARDIR.

Fidanlar sağlam, büyük ve ucuzdur. Fiatlar: 20 kuruştan 2 liraya kadardır.

Ankara Orman Çiftliği'ne müracaat ediniz”³⁹⁸.

Ankara’da ağaçlara zarar verenler ise belediye tarafından ilginç bir şekilde cezalandırılıyordu. Bunlardan biri Özen Pastahanesinin sahibine verilen cezaydı. Pastahane sahibi şehre ait bir ağacı kestirdiği için dükkanı belediye tarafından bir haftalığına kapatıldı³⁹⁹.

Görüldüğü kadarıyla Atatürk içindeki doğa sevgisini bütün Ankara halkına aşılamakta kararlıydı. Bunu da belediyeler aracılığıyla yapıyordu. Günümüzde ise ağaç kesmenin cezalandırılmasını bir kenara bırakın, ağaç kesmek marifet sayılmaktadır. Ormanlarımız da her geçen gün yangınlarına ve kaçak yapılanmalara maruz kalmaktadır.

Sonuç olarak Atatürk döneminde mimariyle ilgili şunları söyleyebiliriz. Başkent Ankara o dönemde bütün alanlarda olduğu gibi mimaride de baştan yaratılmıştı. İnşa edilen resmi ve sivil binaların yanı sıra, alt yapı hizmetleri ve yeşil alan çalışmalarına önem verilmişti. Kökten başlatılan bu modernleşme hareketi kısa bir sürede maddi imkansızlıklara rağmen oldukça başarılı olmuş, Avrupa başkentlerinin seviyesinde bir mimari yapılanma söz konusu olmuştu.

³⁹⁸ Ulus, 5 Mart 1935

³⁹⁹ Ulus, 1 Haziran 1936

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu döneminde küçük bir ticaret kasabası olan Ankara, o döneme kadar pekçok medeniyete ev sahipliği yapmış, kültürel açıdan bu medeniyetlerin özelliklerini taşımıştır.

Türk hâkimiyetine girdikten sonra ise İslamiyet'in de etkisiyle günlük yaşamda farklılıklar yaşayan Ankara, özellikle 19. y.y.'a kadar tiftik keçisinin ekonomiye verdiği katkıdan dolayı rahat bir yaşam sürmüştür. 19. y.y.'da ise sömürgeci güçlerin dikkatini çekmeye başlamış ve ekonomik açıdan zor günlerle tanışmıştır. Bu kötü gidişata Osmanlı İmparatorluğu'nun girdiği savaşlarda eklenince, Anadolu'nun diğer küçük yerleşim yerleri gibi Ankara'nın da çevresinde kara bulutlar dolaşmaya başlamıştır. Bu bulutları dağıtacak olan isim büyük lider Gazi Mustafa Kemal Atatürk olacaktır.

Atatürk Kurtuluş Savaşı'nın merkezi olarak seçtiği Anadolu'nun bu küçük yerleşim yerini başkent ilan ettiğinde içten ve dıştan tepkiler almıştır. Ankara'da bu tepkilerden dolayı uzun süre elçilik dahi kurulmamıştır. Atatürk ise bu tepkilere kulaklarını tıkamış ve modern bir Avrupa başkenti yaratma planları yapmaya başlamıştır.

Günlük yaşamın her alanına dahil ettiği bu planları kısa süre sonra uygulamaya koymuştur. Bu nedenle de Ankara'da günlük yaşam oldukça geniş bir yelpazeye sahip olmuştur.

Ekonomiden, eğlence hayatına, basından mimariye Ankara'da hayatın her dalında inşa edilen bu yeni yaşam tarzı Ankara halkının ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte olmuştur. Bununla birlikte Ankara halkı günlük yaşamda pekçok ilke tanık olmuştur.

Atatürk ise bu yeni yaşam tarzının baş mimarı olarak bizlere modern bir Avrupa başkenti bırakmıştır. Bizlere düşen görev büyük liderimizin bıraktığı bu dev mirası koruyup, kollamak ve Atatürk'ün ilkeleri ve İnkılâplarına sahip çıkarak, onun gösterdiği bu mücadeleyi, her daim aklımızda tutmaktır.

KAYNAKÇA

I- Arşivler

B.C.A. Fon No:030.00.00 Yer No: 122.866.4

B.C.A. Fon No: 030.10.00 Yer No: 25.145.7

B.C.A. Fon No: 030.10.00 Yer No: 25.145.7

B.C.A. Fon No: 030.10.00 Yer No: 122.866.6

B.C.A. Fon No: 030.10.00 Yer No: 138.991.1

B.C.A. Fon No: 030.18.01 Yer No: 02.4.33.4

B.C.A. Fon No: 030.18.01 Yer No: 02.66.58.19

II-Resmi Yayınlar

TBMM Zabıt Cerideleri

Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri, Hüsnütabiat Matbaası, Ankara, 1929.

20 İlkteşrin 1935 Genel Nüfus Sayımı, Ulus Basımevi, Ankara, 1935

Ankara Kız Lisesi Yıllığı 1935-1937

III- Süreli Yayınlar

A- Gazeteler

Hakimiyet-i Milliye

Cumhuriyet

Ulus

B- Dergiler

Anadolu Mecmuası

Bütün Dünya Dergisi

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi

Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi

Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi

Karadeniz Araştırmaları Dergisi

MMGARON Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi e- Dergisi

Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi

Türk Yurdu Dergisi

Türkiye Barolar Birliği Dergisi

Türkiye Parazitoloji Dergisi

C- Ansiklopediler

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi

Cumhuriyet Ansiklopedisi

Türk Ansiklopedisi

Türkler Ansiklopedisi

IV- İnceleme Yapıtlar ve Anılar

A- Kitaplar

Akçura Tuğrul, Ankara **Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti Hakkında Monografik Bir Araştırma**, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları Yayın No: 16, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara, 1971.

Akyüz Yahya, **Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2011**, Pegem Yayınları Akademi, 21. Baskı, Ankara, 2006.

Araz Neziha, **Mustafa Kemal'in Ankarası**, Apa Ofset Basımevi, İstanbul, 1994.

Arslanoğlu İnci, **Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı**, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, Ankara, 1980.

Atatürk Mustafa Kemal, **Söylev**, Der: Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Çağdaş Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1979.

Atay Falih Rıfkı, **Çankaya**, Pozitif Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2011.

Atay Falih Rıfkı, **Babanız Atatürk**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2012.

Aydın Suavi, Emiroğlu Kudret, Türkoğlu Ömer, Özsoy Ergi D., **Küçük Asya'nın Bin Yüzü: Ankara**, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005.

Aybars Ergün, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 52, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1987.

Aziz Aysel, **Radyo ve Televizyona Giriş**, Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 2. Basım, Ankara, 1976.

Bengi Hilmi, **Anadolu Ajansı Muhabirin El Kitabı**, Anadolu Ajansı Yayını, Ankara, 2008.

Cantek Şenol Funda, **Yabancılar ve Yerliler Başkent Olma Sürecinde Ankara**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Cengizkan Ali, **Ankara'nın İlk Planı 1924-1925 Lörcher Planı**, Arkadaş Yayınları, Birinci Baskı, Ankara, 2004.

Duman Hasan, **Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri 1828-1928**, 3. Cilt, Ankara, 2000.

Emiroğlu Kudret, **Gündelik Hayatımızın Tarihi**, Dost Yayınları, Ankara, 2001.

Erdoğan Abdülkerim, Günel Gökçe, **İstiklal Savaşı'nda Ankara**, Ankara Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı, Ankara Tarihi ve Kültür Dizisi: 3, Ankara, 2007.

Erdoğan Abdülkerim, Günel Gökçe, Narince Mehmet, **Cumhuriyet ve Başkent Ankara**, Ankara Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı, Ankara Tarihi ve Kültür Dizisi: 4, Ankara, 2007.

Erdoğan Şeref, **Ankaram**, Beşeri Yayınları, Ankara, 1965.

Evren Burçak, **20'li Yılların Bozkır Kasabası Ankara**, Milliyet Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1998.

İnuğur M. Nuri, **Basın ve Yayın Tarihi**, Çağlayan Kitabevi, İkinci Basım, İstanbul, 1982.

Kabacalı Albay, **Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın**, Literatür Yayınları: 45, Birinci Basım, İstanbul, 2000.

Karaosmanoğlu Yakup Kadri, **Ankara**, İletişim Yayınları, 29. Baskı, İstanbul, 2012.

Kemal Mehmet, **Türkiye'nin Kalbi Ankara**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1983.

Kılıç Altemur, **50 Yıllık Yaşantımız 1923-1933**, Cilt 1., Milliyet Yayınları, İstanbul, 1975.

Koç Vehbi, **Hayat Hikayem**, Apa Ofset Basımevi, İstanbul, 1973.

Kulin Ayşe, **Füreyâ**, Remzi Kitabevi, 58. Basım, İstanbul, 2002.

Lansere Y. Y., **Ankara Yazı Bir Sovyet Sanatçısının 1922 Yılı Notları ve Resimleri**, Kaynak Yayınları, Birinci Basım, İstanbul, 2004.

Müderrişoğlu Alptekin, **Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1990.

Özakman Turgut, **Cumhuriyet Türk Mucizesi**, İkinci Kitap, Bilgi Yayınevi, 5. Basım, Ankara, 2010.

Özkaya Yücel, **Milli Mücadelede Atatürk ve Basın (1919-1921)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1989.

Şahin Mehmet, **TBMM Albümü 1920-2010**, 1. Cilt: 1920-1950, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010.

Şapolyo Enver Behnan Şapolyo, **Atatürk ve Seymen Alayı**, Ankara Kulübü Yayınları No: 2, 2. Baskı, Ankara, 2002.

Şenyapılı Tansı, **Cumhuriyet'in Ankara'sı**, ODTÜ Yayıncılık, 2. Basım, Ankara, 2006.

Şimşir Bilal N., **Ankara...Ankara Bir Başkentin Doğuşu**, Bilgi Yayınları, 2. Basım, Ankara, 2006.

Taylaner Sungar, **İşte Ankara**, Ankara Gazeteciler Cemiyeti Kültür Yayınları, Birinci Baskı, Ankara, 2004.

Tanpınar Ahmet Hamdi, **Beş Şehir**, Dergah Yayınları, 22. Baskı, İstanbul, 2006.

Topuz Hıfzı, **100 Soruda Türk Basın Tarihi**, Gerçek Yayınevi, Birinci Baskı, İstanbul, 1973.

Tunçer Mehmet, **Ankara (Angora) Şehri Merkez Gelişimi 14-20. Y.Y.**, Kültür Bakanlığı Eserleri, 1. Baskı, Ankara, 2001.

Yavuz Fehmi, **Ankara'nın İmarı ve Şehirciliğimiz**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1952.

Atatürkçülük Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1988.

Düşünce ve Davranışları ile Atatürk, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 2. Baskı, Ankara, 2009.

Gazetecilik Radyo Televizyon Tarihi, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 2011.

Gazetecilik Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 2011.

B- Makaleler

Arslanoğlu İnci, “**1930-50 Yılları Ankara’sının Eğlence Yaşamı Gazino Binaları**” Tarih İçinde Ankara II Aralık 1998 Seminer Bildirileri, Der: Yıldırım Yavuz, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara, 2001.

Bolat Bengü Salman, “**Türkiye’nin Milli Günü: Cumhuriyet Bayramı**”, Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü 1920-938, Cilt ., Birinci Baskı, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 2009.

Boztemur Recep, “**Türkiye İş Bankası**”, Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü 1920-1938, Cilt 1, Birinci Baskı, Atatürk Kültür Merkez, Ankara, 2009.

Boztemur Recep, “**Sümerbank**”, Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü 1920-1938, Cilt 1, Birinci Baskı, Atatürk Kültür Merkez, Ankara, 2009.

Elmacı Mehmet Emin, “**Cumhuriyetin İlk Yıldönümü Kutlamaları**”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 8, İzmir, 1998.

Erdönmez M. Ebru, Akı Altan,” **Açık Kamusal Kent Mekânlarının Toplum İlişkilerindeki Etkileri**”, MMGARON Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi e- Dergisi, Cilt 1, Sayı: 1, İstanbul, 2005.

Ezer Feyzullah,” **1923-1938 Döneminde Türkiye’de Uygulanan İmalat ve Sanayi Politikaları**”, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları, Elazığ, 2005.

Gevgili Ali,” **Türkiye Basını**”, Cumhuriyet Dönemi Türk Ansiklopedisi, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

Görür Muhammed, “**Ankara Palas**”, Cumhuriyet Dönemi Kültürü 1920-1938, Cilt 1, Atatürk Kültür Merkezi, Birinci Baskı, Ankara, 2009.

Güldemir Ufuk,” **Son Yüzyıl Ankarası’nda İlginç Olaylar**” Başkent Söyleşileri, Kent-Koop Yayınları No: 97, Ankara, 1979.

Gültekin Nevin, Onsekiz Dilşen,” *Ankara Kentinde Eğlence Mekanlarının Oluşumu ve Yer Seçimi*”, Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 20, No: 1, Ankara, 2005.

Günver Semih,”2. *Dünya Savaşı Yıllarında Ankara’da Diplomasi*”,Başkent Söyleşileri, Kent- Koop Yayınları No: 97, Ankara, 1979.

Işık Yasemin,” *Hayat Mecmuası*”, Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü 1920-1938, Cilt 1, Birinci Baskı Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 2009.

Künüçen Hale, Künüçen A.Şükrü,” *Sinemanın Türkiye’ye Girişi ve İlk Yılları*”, Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, 15. Cilt, Ankara, 2002.

Sav Atilla,” *Gençlerbirliği 80 Yaşında*”, Bütün Dünya Dergisi, Başkent Üniversitesi Kültür Yayını, Ankara, 2000.

Soysal İlhami,” *Birinci Basın Kongresi*”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

Tekeli İlhan, İlkin Selim, “ *TC Merkez Bankası*”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

Uğurlu Şafak,” *Yalnız Ankara Ruhuyla Türk Hukuk Devrimi ve ve Bu Devrimde Ankara Hukuk Mektebinin Yeri ve Önemi*”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 85, Basım Yeri Yok, 2009.

Uzun Hakan,” *Milletin İradesiyle Oluşan Bir Bayram: Atatürk’ü Anma 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı ve Atatürk Döneminde Kutlanması*”, Karadeniz Araştırmaları, Cilt: 6, Sayı: 21, Ankara, 2010.

Ünüvar Süleyman,” *Milli Mücadele Döneminde Çalışma Hayatı ve Ekonomi*”, Türkler Ansiklopedisi, Cilt 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2006.

Yenen Mithat,” *Türkiye’de Şehir Plancılığı Anlayışına Göre İlk Çalışmalar ve Ankara*”, Başkent Söyleşileri, Kent- Koop Yayınları No: 97, Ankara, 1979.

Zelef M. Haluk, “ *Çubuk Barajı, Gazinosu ve Su Süzgeci*”, Dosya 03 Endüstri Mimarisi, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, Bülten: 45, Ankara, 2006.

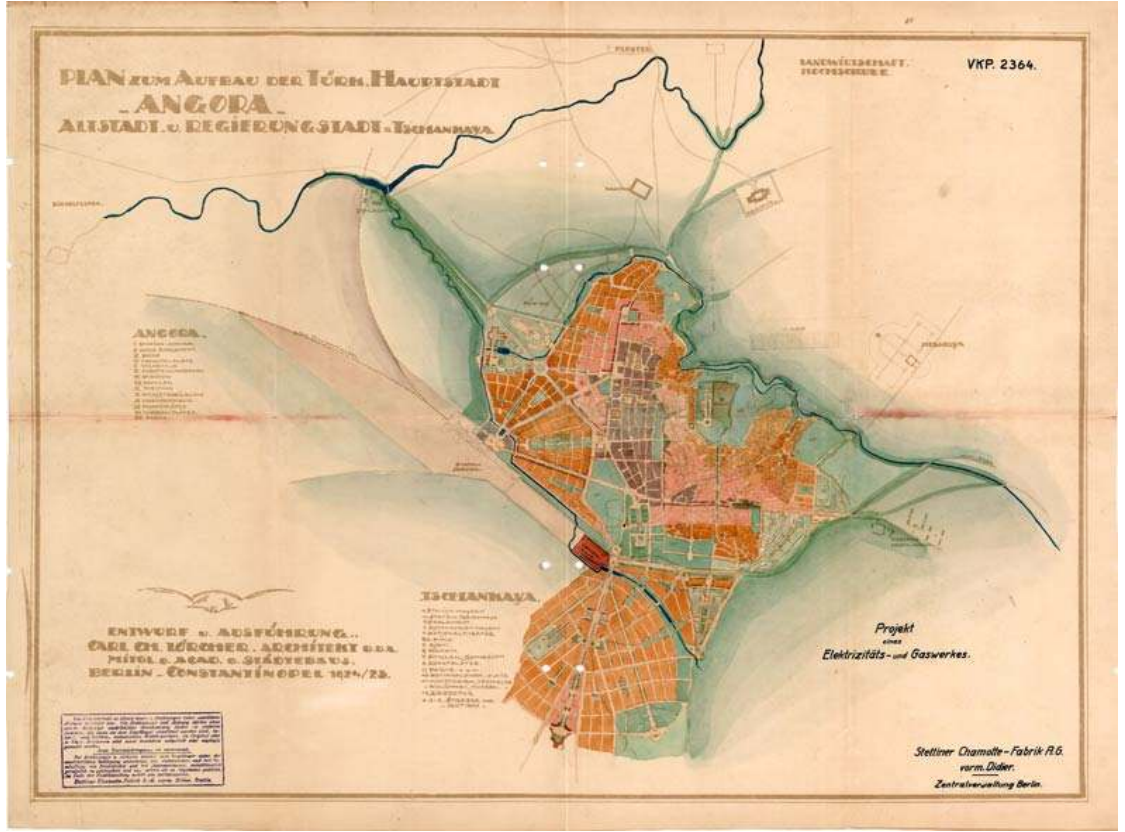
EKLER

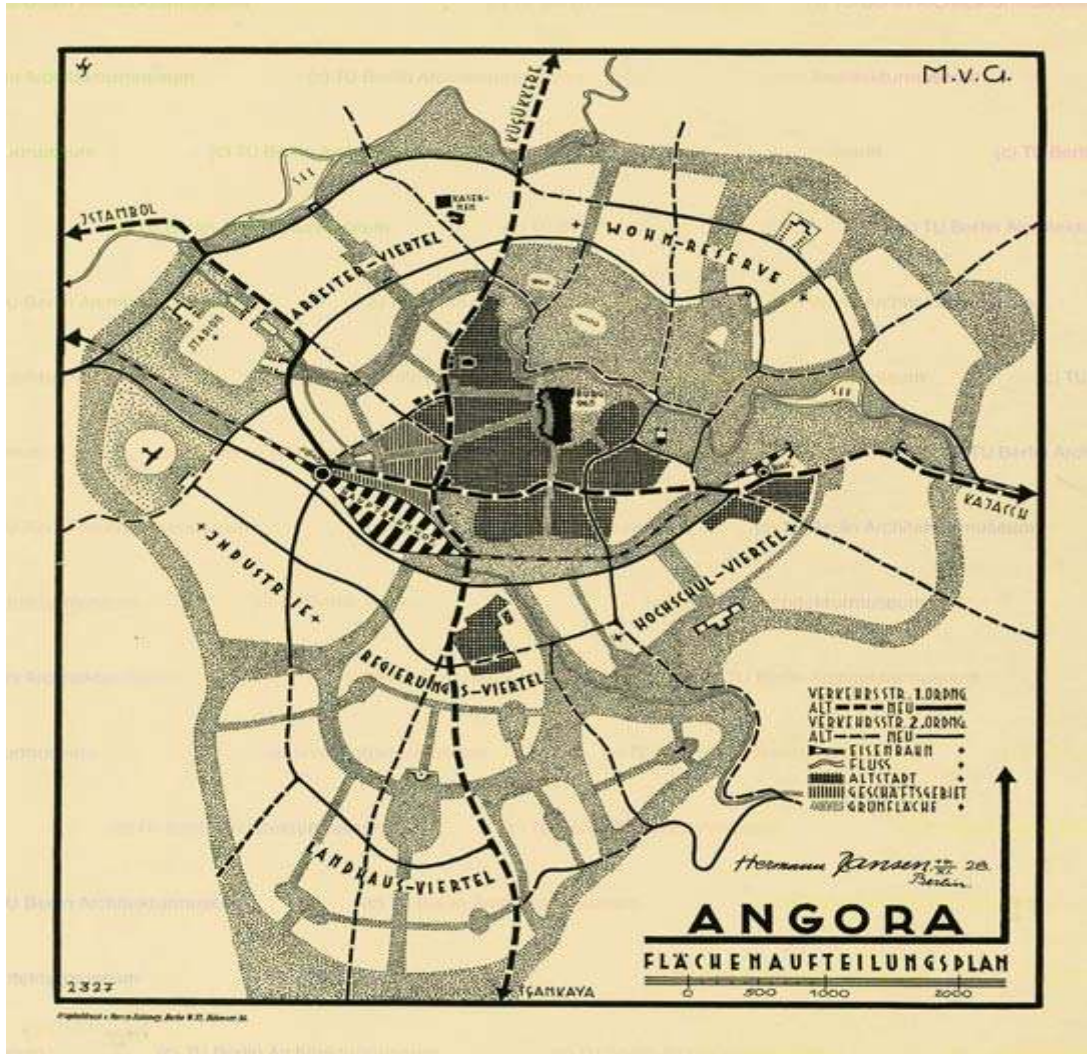
EK 1: 19. Yüzyıl Ankarası'nın Tasvir Edildiği Bir Resim

EK 2: 1920'li Yılların Ankarası'ndan Genel Bir Görünüm

EK 3: Ankara'nın İlk İmar Planı Olan Lörcher Planı (Goethe Enstitüsü)

EK 4: Jansen Planı (Goethe Enstitüsü)

EK 5: 1920' li Yıllarda Ankara'nın Ünlü Çarşısı Karaoğlan

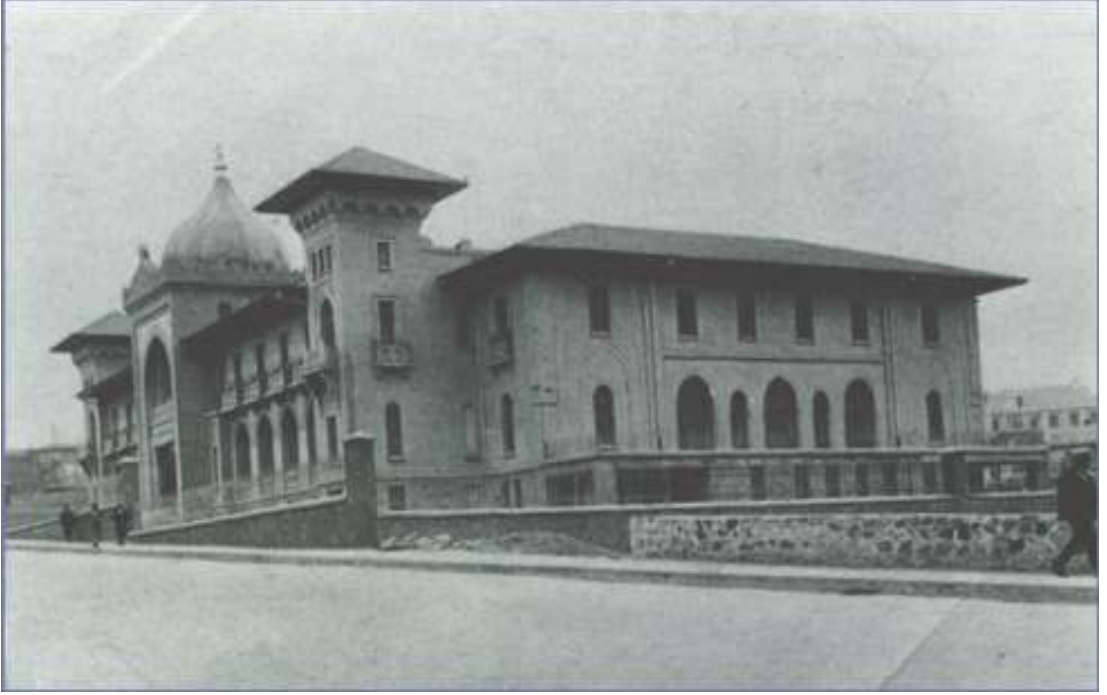
EK 6: 1920' li Yıllarda Ankara Halkının Dinlenme ve Piknik Yeri Hatip Çayı

EK 7: Atatürk Gazi Orman Çiftliği'ni Denetlerken (1929)

EK 8: Atatürk Bir Seyahati Dönüşünde Ankara Garı'nda (1938)

EK 9: Ankara'nın İlk Büyük Oteli Ankara Palas

۵۰۰

**DAJDAKANDID
GUMHURİYET ARMY**

آفر

آئندہ کے لیے نو۔ بیا دینے کے لیے اس وقت کے

$$\frac{2}{-1.222}$$

۱۰۱. انجمنه تنظیم ^{مجلس} قبول ابدی می محسن ماریط با ساجده ^{مجلس}
 اخلاعت ^{مجلس} محمودیه قبول ابدی می محسن ماریط با ساجده ^{مجلس}

۱۸۸
۵۷۷
۲۰۰

نصفه وزن معنوی - بقاء ایستادگی - فقه - اخلاق

مفتی محمد رفیع الدین صاحب دیوبند

43 17 12

[Handwritten signature]

جواباً یاز بیلحق اوراقہ : جواب اولدینی محرراتک تاریخ ونومره سنک ذرغی رجا اولنور .

-3-

030	10			12L	866	4
-----	----	--	--	-----	-----	---

21/7

سازمان بودایی تاریخچه آنقره ده موجود
خانه، عمارت، مانی سازه، ساز قولی کتیفی

کلید جدول

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI

خانه عددی	عمارت عددی	ساز مانی	ساز قولی کتیفی
۸۶۸۸	۱۱۷۰۰	۲۴۰۵	۴۴

030	10			25	145	7
-----	----	--	--	----	-----	---

۸۶۸۸
۲۲۰۵

۱۰۹۹۳

نعم
ص
الکتره
ان آتی
سوقه
و ساطقه
د ظافه ایله ایله ایله ایله
تافون و ساطقه
تافون و ساطقه
تافون و ساطقه

حضر ساریه ایله
ب - ~~حضر ساریه ایله~~ مافیات آتیه ایمن هم رفت و ساریه فوت اولونماقده در و اولونماقده
ساریه فوت - راجعاً اینرون بری ساریه ایله و ساریه ایله
بر تطفیف الیم مایه و کالت حلیه نه در - ~~موضوع~~ مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن
بقیه برادره مایه بینه سقفا مله اوقات و کالت حلیه نه در - ~~موضوع~~ مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن
سکانت لانه ساریه مایه و کالت حلیه نه در - ~~موضوع~~ مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن
موضوع ساریه و ساریه مایه و کالت حلیه نه در - ~~موضوع~~ مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن

۵ - بر فرانس شرکتی اوقات الیم مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن
ایجابی ایله نه و فاض و فاض استقامتک اساسه ساریه مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن
ساریه مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن
بریم ساریه مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن
انتظار ده کلیمه براسی واحد تقینه عکله ولت و تطفیف نه برولونماقده ایله

۶ - اسویره لی فوجاوسی شرکتی ده برجه ان آتی ایمن (تطفیف و ده حلیه) انتظار ده
شرکت مذکور ایله نافه و اوقات و کالت حلیه نه در - ~~موضوع~~ مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن
آن قراره اتریه ایندیرین مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن
۷ - سوقه - الیم مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن
ساریه مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن
حلیه مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن
عمر تکلیف مستقیمه انتظار اولور -

۸ - و ساطقه - ساریه مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن
۹ - و ساطقه - ساریه مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن
۱۰ - و ساطقه - ساریه مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن مافیات آتیه ایمن

100

باسمہ و کلمۃ و مائتہ مقامات

$$\frac{2}{1449}$$

ما في الجواب

Abstract

650

10.5.2

1

18

2-2

01012

11

سید: مسکوفہ لکھنؤ

100

لیں

10

1

□

□

030	10			158	991	1
-----	----	--	--	-----	-----	---

Türkiye Cumhuriyeti
BAŞVEKÂLET
Muamelât Müdürlüğü
Şube
Sayı 8096

Kararname

Jüri Heyetinin Birinci mükâfat verdiği Profesör Jansen Planı Ankara şehrinin kat'î Planı olarak kabul edilmiştir , Profesör Jansen tarafından Planın tatbiki için yapılacak teklifat Hükûmetin tasvibine arz olunması , İora vekilleri Heyetinin 8/6/929 tarihli iqtimaında takarrür etmiştir .

8/6/929

REİSİCUMHUR

Gazi M. Kemal

M. M. V.

M. H. H. H. H. H.

Ad. V.

M. H. H. H. H.

Bş. V.

İsmet

Ma. V.

S. S. S. S. S.

Ha. V.

B. B. B. B. B.

Da. V.

S. S. S. S. S.

S. İ. M. V. V.

Recep

İk. V.

Sakir

Na. V.

Recep

Mf. V.

Mustafa

6 18 01 02 4 33 4

T. C.

BAŞVEKÂLET

Kararnamc

KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ

Karar sayıs

2

4945

Büyük Millet Meclisi arkasına rastlayan yere ait profesör Yan-
sen tarafından yapılan ilişik 3376 sayılı plânın, 1351 sayılı kanunun -
12 inci maddesine göre tasdiki, Dahiliye vekilliginin 25/6/936 tarih ve
3382 sayılı teskimesile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetin-
ce 8/7/936 da onanmıştır.

8/7/936

REİSİCUMHUR

K. Atatürk

Bs. V.

Ad. V.

M. M. V.

Dz. V.

J. J. J.

S. S.

K. K.

S. Kaya

Ha. V. V.

Ma. V.

Mt. V.

Na. V.

S. S.

S. S.

S. S.

A. C.

İk. V.

S. I. M. V.

G. I. V.

Zr. V. V.

C. B.

S. S.

R. R.

C. B.